

**T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MİMARİ BİR TASARIM YÖNTEMİ
OLARAK PERMAKÜLTÜR**

**FEYZA DUMAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI**

**GEBZE
2022**

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARİ BİR TASARIM YÖNTEMİ
OLARAK PERMAKÜLTÜR

FEYZA DUMAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ CAN BOYACIOĞLU

GEBZE
2022

T.R.
GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

PERMACULTURE AS A METHOD OF
ARCHITECTURAL DESIGN

FEYZA DUMAN
A THESIS SUBMITTED FOR THE DEGREE OF
MASTER OF SCIENCE
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

THESIS SUPERVISOR
ASSIST. PROF. DR. CAN BOYACIOGLU

GEBZE
2022

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

GTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 07 /07 /2022 tarih ve 2022 / 34 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 03 / 08/ 2022 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Feyza DUMAN'ın tez çalışması MİMARLIK Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

[TEZ DANIŞMANI] : Dr. Öğr. Üyesi Can BOYACIOĞLU

ÜYE

: Prof. Dr. Kutlu SEVİNÇ KAYIHAN

ÜYE

: Dr. Öğr. Üyesi Faruk Can ÜNAL

ONAY

Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun

...../...../.....tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖZET

Permakültür, salt yenilebilir peyzaj üretimi, sürdürülebilir gıda üretimi, topluluk hareketi veya benzeri başlıklarla tanımlanan bakış açılarının kapsamı genişletilerek zaman içerisinde bir yaşam felsefesi önerisine dönüşmüştür. İnsan, doğa ve mimarlık bağlamına dahil olan permakültürün tanımı itibariyle kullanılan sürdürülebilir yaşam mekanları yaratmak ifadesi ise gün geçtikçe yerini onarıcı bir edime bırakmaktadır. Bu bağlamda onarıcı ve bütüncül bir mekanın üretilme potansiyeli açısından permakültür, tez kapsamında ön plana çıkarılmıştır. Kavram, İnsan, Doğa, Mimarlık kapsamında Toprak, Örüntü ve Tasarım ana başlıkları 9 farklı parametre üzerinden ele alınmaktadır. Parametrelerin mimari bağlamdaki karşılıkları, mimarlık yöntem ve pratiklerine olan etkisi tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Parametreler kadar sorumluluk üstlenen bir anlayışı da mimari üretimlerinin bir parçası haline getiren mimarları, üretimleri üzerinden incelemek üzere bir örneklem kümesi oluşturulmuştur. Örneklem kümesi belirlenirken, permakültürün asıl odak noktasında olan Batılı kaynaklar ve üretimler yerine post-kolonyal bağlamlı kaynaklar üzerinden konuyu tartışmak daha anlamlı bulunmuştur. Belirlenen parametreler yoluyla mimari üretimleri incelemenin, permakültürden mimari bir üretim pratiği olarak yararlanmanın yolunu belirgin hale getirmesi hedeflenmektedir. Bu noktada, mimarlardan edinilen bakış açısının doğada mekanın üretimi konusuna bir bakış sunması önemlidir. Elde edilen bulgular, mimarlık pratiği ile permakültürü bütünleştirerek düşünebilmenin, doğada mekanın üretimi konusuna bir bakış sunabilmenin, mimarlık pratiği içerisinde permakültürü de bir tasarım metodu olarak kullanabilmenin yolunu araştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toprak- Örüntü- Tasarım, Mimari bir Tasarım Yöntemi olarak Permakültür, Doğada Mekan Üretimi, Onarıcı Yaşam Mekanları, Sorumlu Tasarım.

SUMMARY

The scope of perspectives defined by permaculture, purely edible landscape production, sustainable food production, community movement or similar titles has been expanded and turned into a philosophy of life proposal over time. The expression of creating sustainable living spaces, which is used as the definition of permaculture, which is included in the context of human, nature and architecture, leaves its place to a restorative act day by day. In this context, permaculture has been highlighted in the thesis in terms of the potential to produce a restorative and holistic space. Within the scope of Concept, Human, Nature, Architecture, the main headings of Soil/Earth, Pattern and Design are discussed over 9 different parameters. The correspondence of the parameters in the architectural context and their effect on architectural methods and practices constitute the main subject of the thesis. A sample set was created to examine the architects, who made an understanding of responsibility as well as parameters a part of their architectural production, through their productions. While determining the sample set, it was found more meaningful to discuss the subject through sources within a post-colonial context rather than Western sources and productions, which are the main focus of permaculture. It is aimed to examine the architectural productions through the determined parameters and to clarify the way to benefit from permaculture as an architectural production practice. At this point, it is important that the perspective obtained from the architects provides an overview of the production of space in nature. The findings are investigating the way to think by integrating architectural practice and permaculture, to provide an overview of the production of space in nature, and to use permaculture as a design method in architectural practice.

Key Words: Soil - Pattern - Design, Permaculture as an Architectural Design Method, Creation of Space in Nature, Restorative Living Spaces, Responsible Design.

TEŞEKKÜR

Tez sürem boyunca kendisini yazdıklarım ve yazamadıklarımınla her seferinde kızdırsam da, yolda olmama tüm içtenliğiyle destek olan, her fırsatta yeni şeyler öğrenebilmem için cesaret veren, akademik yazma becerisini bana kazandıran hocam, Dr. Öğr. Üyesi Can BOYACIOĞLU'na çok teşekkür ederim. Kendisinin yol göstericiliği olmasa, tezimi ilerletmem mümkün olmazdı.

Bu süre zarfında her türlü yardımını esirgemeyen çalışma arkadaşlarım ve değerli müdürüme minnettarım.

Ailem, sonsuz destekleri ile her zaman yanımda olduğu için kendimi çok şanslı sayıyorum, iyi ki varlar.

Küçük ama bir o kadar dolu olan ofisimizde bulunmuş olan arkadaşlarımıza, çalışabilmem adına alan açtıkları için çok teşekkür ederim.

Son ve en önemli teşekkürüm ise eşim Muharrem Duman'a. Bana yalnızca tez sürem boyunca değil, her zaman sevgiyle ve merhametle yaklaştığı için.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
TABLOLAR DİZİNİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı ve Kapsamı	5
1.2. Tezin Yöntemi	6
2. İNSAN, DOĞA VE MİMARLIK	9
2.1. İnsan ve Çevre Etiği	10
2.1.1. İnsan ve Çevre ile Kurduğu İlişkiler	12
2.1.2. ‘Çevre Etiği’ Kavramı	14
2.2. Doğa Bağlamı	17
2.2.1. ‘Çevre Etiği’ Kavramı	17
2.2.2. İnsan ve Doğa Etkileşiminin Felsefi Altyapısı	17
2.3. Mekan Bağlamı	19
2.4. İnsan, Doğa ve Mimarlığın Arakesiti [Bölüm Sonucu ve Bulgular]	20
3. PERMAKÜLTÜR VE MİMARİ	24
3.1. Permakültür Kavramı ve Bileşenleri	26
3.1.1. Permakültür ve A Designers’ Manual	34
3.1.2. Toprak: Bağlantısal İlişkiler Bankası	34
3.1.3. Örüntü: Yaşayan Sistemler	39
3.1.4. Tasarım: Bir Onarıcı Edim	48
3.2. Bölüm Sonucu [Arakesitte Buluşturma]	50
4. MİMARİ BİR TASARIM YÖNTEMİ OLARAK ‘PERMAKÜLTÜR’	54
4.1. Anadolu’lu Ozan – Mimar Cengiz Bektaş	57
4.2. Kendi zaman- mekanı bağlamında Turgut Cansever	61

4.3. ‘Sorumlu Mimari’ Anlayışı ile Hassan Fathy	68
4.4. Yaşamı İyileştirici yönüyle Anna Heringer	74
4.5. İnsancıl Mimari Anlayışı ile Balkrishna V. Doshi	81
4.6. Bütünlüğün Mimarisi üzerine Shirish Beri	86
4.7. Umut ve Süreç Mimarisi: D. Francis Kere	91
4.8. Bölüm Sonucu [Doğada Mekanın Üretimi’ne Bakış]	97
5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	105
KAYNAKLAR	110
ÖZGEÇMİŞ	121
EKLER	122

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Sekil No:</u>	<u>Sayfa</u>
1.1: Tez kurgusu.	7
3.1: Subarna De'ye göre biyo-bölgesel yaşam.	30
3.2: Holmgren permakültür tasarım ilkeleri.	32
3.3: David Holmgren permakültür ilkeleri ve sürdürülebilirliğin ötesindeki yollar.	32
3.4: Mandelbrot'un ifade ettiği üzere ölçeğin önemi. İnsan ölçeğinden bakıldığında kum olarak görünen kısmın (a) aslında bir kaya olduğu (b) göze çarpar.	40
3.5: Permakültür Tasarımında -Zone-Bölgeler.	40
3.6: (a) Permakültürde Bölgeler ve (b) Mollison'un Kaleme aldığı A Designers Manual Kitabında Yer Alan Bölgeler Analizi.	41
3.7: Yaşayan döngüsel sistemler ve doğrusal sistemler.	44
3.8: Christopher Alexander tarafından yaşayan sistemler için belirlenen 15 kural.	47
3.9: Toprak, örüntü, tasarım üzerinden belirlenen 9 parametre.	53
4.1: Permakültür ile İnsan, Doğa ve Mimarlık; Toprak, Örüntü ve Tasarım bağlamında ilişkilendirilen başlıklar.	54
4.2: Mimarlar ve Üretimleri.	56
4.3: Soldan Sağa: Mardin, Safranbolu ve Altınoluk. Bektaş'ın tabiriyle "Kimse kimsenin göz hakkını almıyor, havasını ve güneşini kesmiyor".	57
4.4: Güre, Yaz Okulu. insan ölçeğine uygunluk.	58
4.5: Kangotan Evi, Datça.	59
4.6: Kangotan evi, Datça. Zemin, 1.ve 2. kat planı.	60
4.7: (a) Hakan Kök At Çiftliği Planı ve (b) dış mekan görseli.	60
4.8: Demir Tatil Köyü.	62
4.9: Demir Tatil Köyü, Turgut Cansever Eskizi.	63
4.10: Demir Tatil Köyü.	64
4.11: Demir Tatil Köyü ve Çevre İlişkisi.	65

4.12:	Demir Tatil Köyü Yerleşim Planı, Demir Tatil Köyü Kısmi Yerleşim Planı.	67
4.13:	Hassan Fathy 117. Doğum günü için paylaşılan Görsel.	68
4.14:	Yeni Barris Köyü Plan çizimi, açık- yarı açık ve kapalı alanlar.	69
4.15:	Yeni Barris Köyü, kesit çizimlerinde toprak altı depolama alanları ve rüzgar bacaları.	69
4.16:	Yeni Barris Köyü, Yarı açık alanlarda ölçek kavramı.	70
4.17:	Yeni Barris Köyü, ölçek ve hiyerarşi.	71
4.18:	Yeni Barris Köyü, Cephe Karakteri ve Açıklıklar.	72
4.19:	Yeni Gournas Projesi, Guaj Boya Çalışması.	73
4.20:	Yeni Gournas Projesi Rüzgar Bacası Eskizi.	73
4.21:	Yapı inşaatında katılımcı süreç.	75
4.22:	METI El Yapımı Okul ve Çocuk Etkileşimi.	77
4.23:	Toprak İşleme için kullanılan enerji kaynağı.	78
4.24:	Zemin Kat Planı, 'Mağara' yerleşimleri.	79
4.25:	Üst Kat Planı, Açıklıklar.	79
4.26:	Yapı yerinin (toprağın) tutumlu kullanım örneği.	80
4.27:	Aranya Düşük Maliyetli Konut, Indore, 1989.	81
4.28:	1989 yılı Aga Khan Mimarlık Ödülü alan Aranya Düşük Maliyetli Konut yerleşimi, 30 m2lik altyapı ve kaide planı.	82
4.29:	Aranya Düşük Bütçeli Ev, Zamanla Değişim-Dönüşüm Potansiyeli ve çok işlevlilik eskizi.	83
4.30:	Aranya Düşük Maliyetli Konutları,(a) yapının 'kesinliği'-oyun mekanına dönüşümü, 'belirsizliği'-her ihtiyaca cevap verebilmesi, (b) açık alan, yarı açık alan eskizi.	84
4.31:	Hindistan Yönetim Enstitüsü[IIM], Ölçek, Işık ve Gölge Kavramları bağlamında planlanan etkileşim kurulan yeşil koridorlar.	85
4.32:	Mekansal ruh bağlamında ışık, renk ve gölgelerin algısal etkisi.	87
4.33:	(a) SDM Yönetim Geliştirme Enstitüsü, (b) SDM Tıp Fakültesi bağlamında farklı Mekanlarda birleştirici etki olarak gün ışığı.	88
4.34:	Hesaplamalı Matematik Laboratuvarı, Stresi azaltan ve performansı artıran doğal bir çalışma ortamı.	89
4.35:	İlköğretim ve yaşam kümesi. Empati; çevre ile uyumlanma,	89

topografyaya uygun yerleşimle mevcut ağaçlara göre tasarımı yönlendirmeyi kapsar.

4.36:	Beri'nin Kökler temalı imajları.	90
4.37:	Gando İlkokulu, Güney Görünüşü.	91
4.38:	Demir karkas çatı üst örtüsü ve doğal havalandırma kesiti.	92
4.39:	Gando İlkokulu ve Ek binasından çatı görünüşleri.	92
4.40:	Çatı Işıklıkları, Gando Kütüphane Projesi.	93
4.41:	Naaba Belem Goumma Ortaokul Projesi.	93
4.42:	Naaba Belem Goumma Ortaokul Projesi.	94
4.43:	Naaba Belem Goumma Ortaokul projesinde Su Kontrolü ve yeniden Ağaçlandırma örneği.	95
4.44:	Kil dökme duvarın deneyimi, halk tarafından uygulanışı.	96
4.45:	Geleneksel yöntemle kilin dönüşümü.	96
4.46:	Bölge ve Dilim Analizleri.	97
4.47:	Doğada mekanın üretimine dair öne çıkan başlıkları.	99
4.48:	Mimarlar ve Üretimleri.	101

TABLolar DİZİNİ

Tablo No:

Sayfa

4.1: Mimarlarla dair yaklaşım benzerlikleri ve farkları.

104

1. GİRİŞ

İnsan, tarihsel dönemlerin başlangıcından bu yana kendilik anlayışını benimseyerek doğada, belirli bir çevreye bağımlı bir var olmandır. Kendiliğine yönelik edimlerini gün geçtikçe unutan insan, bunlara rağmen yine de çevresiyle tanımlanabilir olan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevrenin durağan olmayan akıştaki yapısı, insanı bir değişim ve dönüşüm ağı içerisinde tanımlı kalmaya ve konumunu her daim yeniden tanımlı hale getirmeye odaklanmaktadır. Varlık-merkezci diğer deyişle bütüncül bir bakışla, canlı-cansız ayrımı olmaksızın çevre bağlamında yaşamını sürdürme edimini gerçekleştiren insanın konumu, 'sorumlu' varlık olarak belirginleşmektedir. Doğa ile insan arasında kurulan ilişkinin giderek pragmatikleşmesi, yalnızca insanın değil, doğanın da anlamlılık zeminini kaybetmesine yol açmaktadır. İnsan ve doğa ilişkisine yönelik artık kemikleşmiş sayılabilecek pragmatik görüşün, giderek kendini daha farklı anlamlılıklar zemininde var etmeye çalıştığı görülmektedir.

İnsan varlığının statik ve durağan halinin, hem bir felaket hem de bir dirime yol açabileceği düşüncesindeki Braidotti [2021], seçimini dirimden yana kullanır. Kuramcı, bu insan-sonrası bağlamda, insanın biricikliğini yalnızlıkla değil çoğul olanla besleyerek ve bir ortak amaç etrafında birleşerek gerçek bir toplumu geri getirmenin mümkün olabileceğine dikkat çeker. Bu bağlamda Farabi'nin erdemli şehrinin insanı, adil yaşamı savunan, mutlu ve iyi olmayı hedefleyen, bunlarla beraber paylaşım odaklı topluluk anlayışını benimseyen yardımseverler olarak belirlemektedir. Günümüzde bireyselliğe yönelik yapılan çağrılarının aksine insanın toplumsal olana, ortak faydaya, bir amaç etrafında birleşmeye yönelik edimlere yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu durum, insanın yalnızca bir kişi özelinde değil, toplum bağlamında 'ortak bir iyi yaşam hali'ne kavuşmasına yönelik bir açılım sunmaktadır.

Evrenin ve doğanın temel düzeni içerisinde bir süreklilik hali olarak 'oluş' ve 'bozuluş' kavramları, ekolojik sistemlerde her ölçekte varlığını devam ettirmektedir. Her oluş, bir bozuluşu beraberinde getirirken bozuluş, her zaman bir yok oluş tanımına karşılık gelmemektedir. Bozuluş gerçekleştiğinde, temel parçalar üzerinden yeni bir oluş meydana gelir. Nitekim bu durum, doğa içerisinde her saniye

gerçekleşen olaylar dizisine karşılık gelmektedir. Günümüzde ise iklimler öngörülemez şekilde değişirken ekosistemlerdeki döngüler sekteye uğramakta ve kendine bağımlı-gıda vb.- sistemleri de etkisi altına almaktadır [Adaman, 2022]. Bu bağlam, kendi kendini yenileyen, az müdahaleye ihtiyaç duyan, dönüştüren, atık üretmeyen, onarıcı ekosistemlere olan ihtiyacı daha çok görünürleştirmektedir. Tam da bu bağlam, oluş-bozuluş, ekosistemler ve döngüler aracılığıyla permakültürle bağlantısal ilişki kurabilmek adına tezin ana tartışmasını oluşturmaktadır.

Permakültür, özünden beslenen bir tasarım bilimi olarak kendi etik ilkeleri ve değerleri üzerinden bir bakış açısıyla değerlendirilmek durumundadır. Permakültür tasarım yaklaşımının temelinde yer alan ‘dünyayı gözetmek, insanı gözetmek ve adil paylaşım’ etik ilkelerinden ilki, sorumlu varlığın kendilik fikrini öne çıkarmasından önce yaşadığı evreni canlı-cansız ayrımı olmadan kabul etmesiyle ilgilidir. Bu bağlam ortaklaşa var olma haliyle beraber insanın diğer canlılara içkin olma fikrini barındırmaktadır. Bill Mollison [Web-1] permakültürü, var olan her insan için geçerli olana dek bitmeyecek bir sorumluluk alma hali ve görevleri olan edim olarak tanımlar.

‘Yeni’ bir kavram olarak ortaya çıkmamakla birlikte [Whitefield, 2011] permakültür, var olan parçacıl bilgileri toparlayıcı bir kavramdır. Onarıcı insan yerleşimleri oluşturmak, kalıcı kültür yaratmaya yönelik süreç tasarımını kapsayan bir tasarım yaklaşımı olarak, daha çok topluluklarda yer alan görünmez yapılarla ilgilidir [Aksoy, 2018]. Bu görünmez yapılar; iyilik, ortak fayda, dayanışma, adil gıda, topluluk bilinci, kültürel bağ, yardımseverlik, paylaşım kültürü ve katılımcılık vb. gibi birbiriyle ilişkisellik kuran ancak tekil tanımları kolaylıkla yapılamayan biraradalıkları içerir. Bu bağlam aynı zamanda sosyal permakültür konusunun ana çerçevesini oluşturmaktadır. Permakültürün ulaşılabilirliği bu bağlamda önemli bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim permakültür, söylemi itibariyle çoğu topluluk gibi ortak yaşama, paylaşım ve gönüllülük esasına dayalı bir üretim modelidir. Ütopik olmanın tam tersi şekilde gerçekçi bir tavır olan permakültür toplulukları, kurulan toplum bahçelerinden farklı olarak gün geçtikçe ayrışmakta, farklı bütünleşmeler ile üretim-türetim [Özesmi, 2019] pratikleri halini almaktadır. Burada sözü edilen ‘türetici’ olma düşüncesi, tüketim ve üretim arakesitinde oluşan kopuklukları gidermek ve üreticinin etki çevresini artırabilmek amacını kendisine görev edinen bir bilinci kapsamaktadır. Bu durum, bir etkileşimi beraberinde

getirirken topluluk destekli tarım ve uygulamalar şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Kısaca üretici olmak, faydalı etkinin artırılmasına yönelik bir katkıyı hedefler. Permakültür bağlamında üretici olmak; müştereklerle toprağın, insanın, iyiliğin, adil tutumluluğun, estetik olanın, adil gıdanın, paylaşmanın ve bilginin, kısaca paylaşma yönelik her şeyin türetilerek çoğaltılması anlamlarına denk gelmektedir. Müşterek kelimesinin ‘ortaklık’ [TDK Sözlüğü, Müşterek] ifade eden anlamı, yaşamın her alanında etkin olan bir ortaklık eylemini temsil etmektedir. Müşterekleştirme pratikleri, ayrımcılığa ve toplumsal eşitsizliklere karşıt olarak dayanışmacı ve paylaşımcı bir anlayışı savunur [Fırat B. Ö., 2020]. Bu görüş aynı zamanda, antikapitalist bir topluluk oluşumunu, alternatif bir kültür oluşturma anlayışıyla toplumsallığı görünür kılmayı hedeflemektedir. Müşterekler mimarlık pratiğine entegre edildiğinde katılımcı mimarlık görüşüne bir bakış sunmaktadır. Bu noktada mekanın üreticisi olarak mimar, katılımcı mimarlığın ortaklaşa paydadaki denge aracıdır [Gündoğdu ve Kahvecioğlu, 2021].

Mekan kavramı etimolojik olarak ‘Kevn’(Ar.) diğer bir deyişle ‘Oluş’ kavramından türetilmiştir [Kutluer, 2003]. Ayrıca mekan; ‘var olma, var olunan yer, bir yerde durmak’ anlamlarını içerir [Web-2]. Var olan her şeyin dönüşmesi gibi mekanlar da oluş ve bozuluşa tabidir; her daim yeniden tanımlara ihtiyaç duyar, değişir ve dönüşür. Mekanın çok tanımlılığı ve yeniden tanımlılığına bir bakış sunan bu düşünce, fenomenolojik bağlam üzerinden mekanın aynı zamanda birden fazla boyutu olduğunu ortaya koymaktadır [Ulubay ve Önal, 2020]. Mekan kavramı yalnızca mimari değil, sosyal, ekonomik, kültürel, tarihsel, coğrafik ve felsefi bağlamlar üzerinden birçok konu başlığına içkindir.

Mimari bir tasarım yöntemi olarak permakültürden yararlanma fikri; insan, doğa ve mimarlık üçlüsü üzerinden toprak, örüntü ve tasarım bağlamlarıyla entegre olmayı gerektirmektedir. Bu parametreler bağlamında birincil kaynağı toprak, toprağa entegre olma durumunu örüntü, örüntülere entegre olma yöntemini ise tasarım belirginleştirmektedir. Belirtilen bu 3 parametre, permakültürün kılavuz kitabı kabul edilen *-Permaculture: A Designers’ Manual-* ‘Bir tasarımcının el kitabı’ temel alınarak belirlenmiştir. Bu durumdan yararlanarak yapılacak her tür *yeniden-tanımlama* permakültüre farklı bir bakış sunmaktadır.

Tüm bu tartışmalar ekseninde doğada mekanın üretimi konusunun anlamlılığı görünür hale gelmektedir. Permakültür tasarım yaklaşımının odaklandığı yerleşim

fikirlerinin aksine odaklanılmamış noktasına, yapının kendisine odaklanmak bu anlamda elzemdir. Bir yapının doğada var olma haline karar verebilmek, var olmaya devam ettiği sürece zarar vermeyen, fayda üreten bir yapıya dönüşme potansiyeli, yerele odaklanmış olan mimar ve üretimlerinin ortaya çıkardığı parametreler ile mümkün görünmektedir. Bu parametreler dolayımı ise ‘yerini incitmeyen yapı’ kavramının ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır.

Yerini incitmeyen yapı, Glenn Murcutt’un çokça sözünü ettiği, Aborjin halkının “yere hafifçe dokunmak” -*Touch this Earth Lightly* [Drew, 1999] veya *Treading Lightly* [Sveiby ve Skuthorpe, 2006] olarak ifade bulur- kavramıyla da örtüşmektedir. Mimarların doğada mekanın üretimine bakışları dolayımında oluşturulmuş olan bu kavram, insanla ve toprakla anlamsal, bağlamsal ve ilişkisel bağı koparmayan yapıyı ifade etmektedir. Böylelikle yapı, insanın kendiliğiyle ve çevresiyle bağ kurmaya, bu bağı diri ve canlı tutabilmeye katkı sağlayabilmektedir. Tez çalışmasının üzerinde yoğunlaştığı fikir ise, bahsi geçen tüm süreçlerin ‘kurtarıcı’ kimliği yerine ‘sorumlu varlık’ bilinciyle üstlenilmesidir. Ayrıca süreç, bireyselden toplumsala yönelebilecek anlamı kapsamaktadır. Tüm bu anlamlılık zemininde doğada mekanın üretimi, bağlamından kopuk olmayan, metaya indirgenmeyen, bağ kurulabilen, kendi varlığıyla ve yeriyle anlam bulan yapılar üretimine yönelik bir bakış açısını ifade etmektedir.

Bu anlamda referans noktası olarak alınabilecek Mauch’un üzerinde durduğu ‘umut’ perspektifi, geleceğe yüzü dönük bir değişim dilinin mümkün olduğunu kabul etmektedir. İnsanın dünyaya olan etkisini bir yıkıcı güç olarak algılamaktan değil, tam bu noktadan bir değişim dilinin kurulabileceğinden yanadır. Böyle bir bakış, Braidotti’nin benimsediği düşünme yönüne benzer bir tutumu barındırmaktadır. Ancak değişime dair dilin kurulabilmesinin yolu, var olan yıkıcı etkinin kabulü ile mümkün görünmektedir. Buradan yola çıkarak daha adil ve ekolojik, yıkıcı bağlarından arınmış bir vizyonun inşası kolaylaşmaktadır. Bu anlamda kuramcının bakışının, karamsarlık veya iyimserlik üzerinden ilerleyen kesin bir sonuçtan ziyade, ‘umutluluk’ tutumu ve sürecine yönelik olduğu görülmektedir. Mauch’a [2019] göre umudun omuz omuza ilerlediği çoğu vizyon, gücüne etki eden birçok dinamik bulunmaktadır. Kendisine göre bu dinamikler, tasavvur etme eylemi ile ortaya konulan masal, hikaye, anlatı, mimari, müzik, film gibi birçok aktarılan kültürel değerde bulunabilmektedir. Dolayısıyla umut vizyonunun kendisi, daha adil ve

ekolojik bir dünyaya yol alıŖta insan varlığına içkin bir tutumdur. Kuramcının deyiŖiyle, ‘umut içerisinde yaŖamak bizi insan yapar’, [Mauch, 2019].

1.1. Tezin Amacı ve Kapsamı

Tez alıŖması, mimari tasarım ve permakültür arasındaki iliŖkiler bütünü araştırarak amacındadır. Permakültür kavramının güncel anlamı, ortaya ıkıŖ ve uygulanıŖ biçimleri ile bağlantılı olarak ‘Tasarım’, ‘Örüntü’ ve ‘Toprak’ kavramları üzerinden değerlendirilmesi amalanmıŖtır. Tez alıŖması kapsamında seçilen ve bir tasarım öğretisi olarak ortaya çıkan permakültürün yeni bir söylem üretmekten ziyade kültür yoluyla aktarılagelen tüm değerli bilgilerin bir derlemesi olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla permakültür ve mimari kapsamında incelenerek detaylandırılacak olan iliŖkiler bütünü, permakültürü mimari bir tasarım yöntemi olarak kullanıma amayı hedefler. Bu açıdan tez alıŖması boyunca güdülen öncelikli amaç, permakültür yaklaŖımına benzer ilkeleri benimseyen mimari üretimlerin kapsamlı olarak ele alınabilmesini sağlayacak parametrelerin ortaya çıkarılmasıdır. Tez boyunca bu bağlamda eŖitli sorulara yanıtlar aranmıŖtır:

- Permakültür ve yerel üretim pratikleri arasında bir bağ bulunabilir mi?
- Kalıcı kültür oluŖturma amacı taşıyan permakültür yerel kültürel değerlerin devamlılığı için bir umut olabilir mi?
- Yeni yerel üretim pratiklerinin oluŖabilmesi permakültür ile mümkün hale gelir mi?
- Permakültür mimari üretim pratiklerinde kullanılabilir bir tasarım felsefesine dönüşebilir mi?
- Permakültür hangi parametreler yoluyla yerel üretim pratikleri ile örtüşebilir?
- Doğada mekanın üretimi bağlamına permakültür ne katkı sunabilir?

EleŖtirel bir yaklaŖımla permakültürü salt yenilebilir peyzaj üretimi, sürdürülebilir gıda üretimi, topluluk hareketi ve benzeri baŖlıklarla tanımlayarak ayırklaŖtıran bakıŖ açılarının gündemine mimarlık pratiğini bir üretim potansiyeli olarak dahil etmek, bu yolla permakültürü tartıŖma zeminini geniŖletmek amaçlardan bir diğeridir. Permakültür özelinde çoğunlukla odak noktasındaki çiftlik yapıları, mimari kaygılardan daha çok gıda üretim pratikleri, sosyal-kültürel bileŖenler, eko

köyler ve eko turizm bağlarıyla öne çıkmaları sebebiyle bu tez çalışmasında kapsam dışı bırakılmıştır. Permakültürün mimari üretim pratikleri ile örtüşürülebilir kısımlarını araştırmak, mimari üretim pratiklerine ve doğada mekanın üretimine katkı sunabilmek açısından daha anlamlı görülmüştür. İnsan, doğa ve mimarlık ekseninde oluşturulan kuramsal çerçeve, permakültür bağlamında tartışılması önem taşıyan bazı kavramlara odaklanmaktadır. Dolayısıyla bu bağlam içerisinde sürdürülmeye çalışılan tartışma, permakültürle ilintilenen kavramlar dolayısıyla sınırlandırılmıştır.

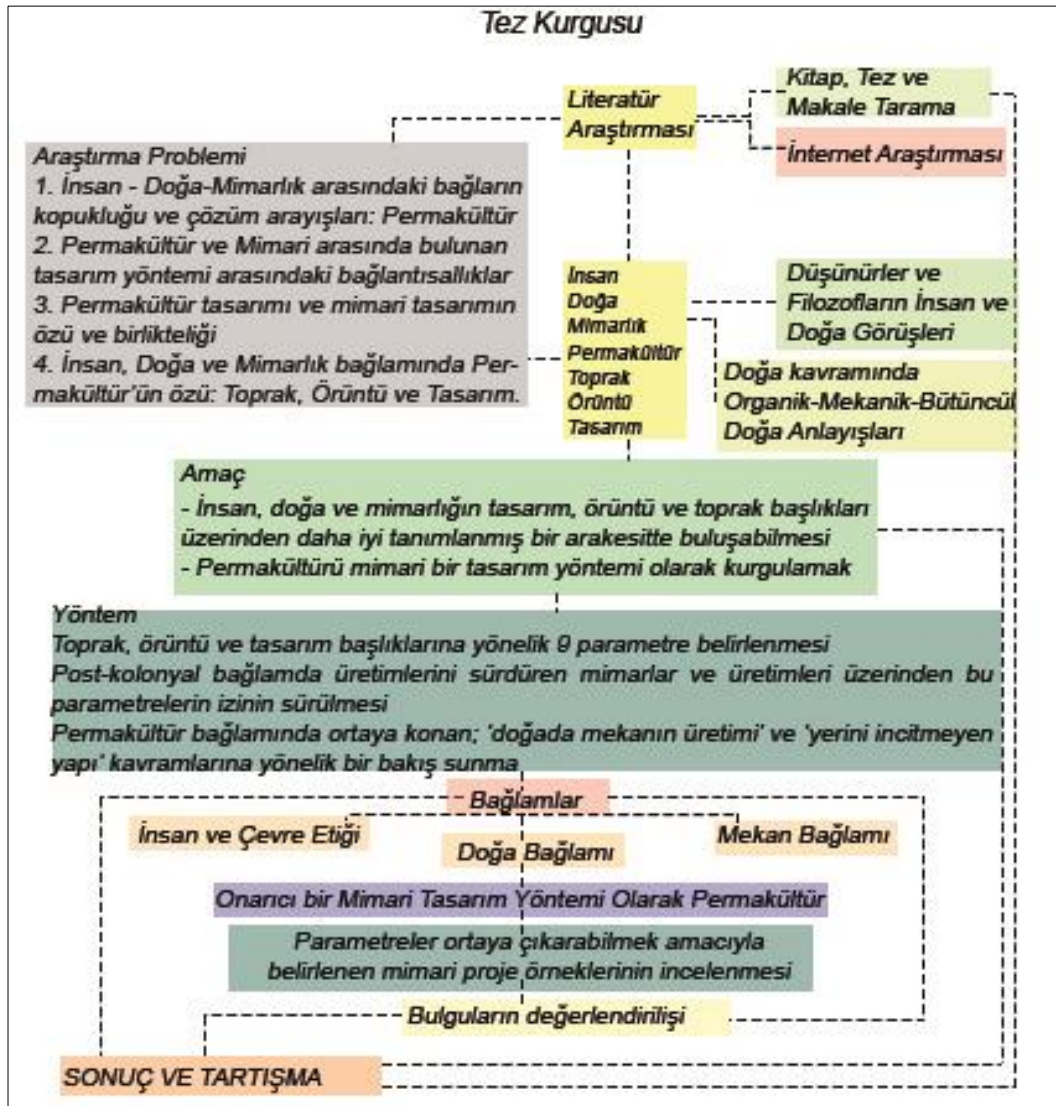
Yapılan tez çalışması, permakültür kavramının istatistiksel ve analitik çerçeve üzerinden doğrulanması ve yeniden üretilmesi yerine, kavrama yönelik mimari bir eleştiri kapısını aralamaktadır. Bu bağlamda permakültürün daha çok Batı odaklı ilerleyen uygulamalar kümesine eleştirel yaklaşmak, batılı olmayan kaynaklar üzerinden permakültür bağlamını tartışmak ve kapsamını bu yönde genişletmek fikri öne çıkmıştır. Tez çalışması, mimaride yere odaklı ilerleyen üretimlerin incelenmesi üzerinden ilerlemektedir. Bu bağlamda gelişmiş ülkeler ve mimari üretimleri penceresinden permakültüre bir bakış sunmak yerine, post-kolonyal bağlam dikkate alınarak gelişmekte olan ülkelere yönelik bir seçim hedeflenmiştir. Ayrıklaştırıcı değil, birleştirici ve evrensel olma yönüyle bu bağlam, tezin ana kurgusu çerçevesinde permakültüre yönelik yerelin bilgisine ve önemine odaklanmaktadır. Dolayısıyla asıl odak noktasında bulunan mimarların tasarım önerilerinde sosyal ve çevresel bağlam, birincil veri olarak üretimlerinin bir parçası halini almaktadır.

1.2. Tezin Yöntemi

Tez çalışması için nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması -*Case Study*- desenlerinden çoklu durum modeli seçilmiştir. Groat ve Wang'ın [2013] üzerinde durduğu durum çalışması, bir dizi faktör ve olay arasındaki nedensel bağlantıları ortaya çıkarabilmektedir. Durum çalışmalarında amacın açıklayıcı, keşfedici, betimleyici veya bunların birlikte kullanımına sahip olabilmesi, araştırılmak istenen sorunun doğasına bağlı görülmektedir [Groat ve Wang, 2013].

Tez çalışmasında yöntem; 'insan, doğa ve mimarlık' parametrelerine yönelik literatür araştırması bağlamında, permakültürün temel önemde kabul edilen 'toprak, örüntü ve tasarım' parametreleriyle yeniden irdelenmesi olarak planlanmıştır.

Parametreler arasındaki bağların, söz konusu başlıkları mimarlık pratiğine dahil ettiği değerlendirilen mimarlar ve tasarım önerileri üzerinden incelenmesi hedeflenmiştir. Bu parametreler, permakültür tasarım yaklaşımının kılavuzu sayılan ‘Permakültür: Bir Tasarımcının El Kitabı’ -*Permaculture: A Designers' Manual* [Mollison, 2002]- temel alınarak seçilmiştir. Bu bağlamda belirlenen parametrelerden Toprak - birincil kaynak, Örüntü - toprağa entegre olma hali, Tasarım - entegre olma yöntemi olarak belirlenmiştir.

Şekil 1.1:Tez kurgusu.

Cengiz Bektaş, Turgut Cansever, Hassan Fathy, Anna Heringer, Balkrishna V. Doshi, Shirish Beri ve D. Francis Kere olarak seçilen mimarların üretim pratikleri yazılı, sözlü ve görsel dokümanlar üzerinden incelenmiştir. Post-kolonyal bağlam dikkate alınarak belirlenen örneklem kümesindeki üretim pratiklerinin hangi

yönlerden permakültür bağlamıyla örtüştüğü araştırılmıştır. Tasarım önerileri aracılığıyla elde edilen verilerin ilişkilendirilerek yorumlanması, bir araya getirilip tablolaştırılarak aralarındaki bağların görünür hale getirilmesi hedeflenmiştir. Böylelikle mimarlık ve permakültürün hangi bileşenler üzerinden bir araya geldiği üretim pratikleri örüntüsü ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Permakültürü mimari bağlamla bütünleştirmeye çalışmak, ileriye dönük çalışmalar kapsamında mimari bir üretim pratiği olarak permakültürden yararlanmayı hedeflemektedir. Bu da sonucunda doğada mekanın üretimi sürecine yönelik bir dizi parametreyi ortaya koymaktadır.

2. İNSAN, DOĞA VE MİMARLIK

İnsanın kendiliğini keşfi ve kendi varoluşunu anlamlı hale getirebilmesi felsefenin başlangıcına dayanır. Antik dönem felsefesinde benimsenen ‘Epimelesthai sautou (Yun.)’ ilkesi ‘kendine yönelme, kendine eğilme, kendine özen verme’ gibi anlamlara karşılık gelir [Foucault, 2019]. Foucault’nun [2019] bakış açısıyla, Delphi prensibi olarak bilinen ‘gnothi sauton’ kendini bil ilkesi, Platon’un Diyaloglar’ında söz edildiği şekliyle ancak ‘kendine eğilme’ ilkesinden sonra gerçekleşebilir. Böylece insan varlığının kendine eğilmeden kendini bilemeyeceği düşüncesi belirir. ‘Epimelesthai’ kavramıyla açığa çıkan ‘kendilik’ zamirine 2 anlam yükler; ‘Auto’ olarak ifade ettiği kendilik durumuna bir aynılık, bu aynılığa da bir kimlik atfeder. Böylece kendiliğin ne’liği ‘üzerinde kimliğimi bulabileceğim temel nedir?’ sorusuna dönüşür [Foucault, 2019].

Herakleitos’tan aktarılan kendini bilme ve kendini tanımanın insana özgülüğüyle beraber kendini bilen insan tanımı, sınırlarının bilgisine sahip olan insana yöneliktir. Bunu geniş bir perspektifle ele alan Sokrates için bir erdemi ifade eden kendini bilmek, insan için iyilik ve mutluluk anahtarıdır [İltar ve Kütük, 2021]. İslam filozoflarında da benzer söylemler bulunmaktadır. İlk İslam filozofu Kindi’den başlayarak Farabi, Gazali, İbn Sina, İbn Tufeyl gibi birçok düşünür üzerinde çeşitli dönemsel etkiler -*Aristoteles ve Sokrates etkisi olarak görülebilir*-görülebilsede farklı anlatım biçimleriyle benimsenen mutluluğa ulaşma yolu insanın kendini bilmesine yöneliktir. Stoacılara göre ‘anachoresis’ veya ‘anchorite’-*münzevilik olarak değerlendirilebilir*- kavramı da kırsala kaçarak kendi ruhuna yönelme ve sığınma anlamına karşılık gelir. Foucault’ya [2019] göre, bu tavır kırsal yaşamın günlük bir faaliyetini oluşturur ve böylelikle insan kendini keşfe çıkar. Özündeki soruların cevaplarına bir iç yolculuk yaparak davranışlarına yönelik bir tür hatırlama serüveni gerçekleştirir [Foucault, 2019].

İnsan varlığının, kendiliğini keşfi ile özünde yakalayacağı ‘doğa’ imgesine yönelik çeşitli tavır ve davranış yöntemleri geliştirebilmesi mümkün hale gelir. Ancak doğa imgesinin değerlendirilişindeki ayrımlar insanın yöneliminde, yaşamında, kültüründe ve ihtiyaçlarındaki farklılıklar nedeniyle kişiden kişiye değişiklik gösterir. Dolayısıyla günümüzde tüketime dayalı tavırlarıyla insan varlığı, doğayı gittikçe daha çok tahrip eden özne konumunda kalmaktadır. Bu konumun

değişimine etki edebilecek durum ancak doğaya, insanın çevresine ve kendisi dışındaki her şeye yönelik bakış açısında gerçekleşecek değişikliklerle mümkündür.

Bakış açısında oluşacak değişime ise gün geçtikçe daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Rosi Braidotti'nin [Web-3] hatırlattığı gibi 4. Endüstri Devrimi ve 6. kitlesel yok oluşun eşiğinde, üretim ve tasarım sistematığıne yönelik paradigma değişimine duyulan ihtiyaç her alanda kendisini belli etmektedir. Ancak üretim ve tasarıma yönelik bu bakış açılarındaki değişim yalnızca bireysel ölçekte değil, toplumsal ve küresel ölçekte de etkili olmalıdır.

Mağara alegorisinin temelinde yer alan düşünce benzerliği ile insan varlığına dıştan bir etkiyle öğretilen hiçbir şey kalıcı sayılamaz. Daha da ötesinde, dıştan bir etki ile öğrenme yerine ana fikir bireysel bir aydınlanıştır. Olaylar, akış içerisinde değerlendirilen oluş, neden ve sonuç olarak bireysel bir süreç tanıklık etmelidir. Bu durum Farabi ve Aristoteles'in öncelikle deneyimle başlayan, sanat veya ustalık olarak gördükleri 'Techne'(Yun.) 'yapma' durumunu gerçek bilgiye ulaşma yolu olarak benimsemeleri ile örtüşür. Mağaradan çıkışı ile çevresiyle -ve topluma- bağlantı kuran insan için, değişikliklerin karşılığı mekansal olarak da ifade bulur. Mekana yönelik bakış açısının değişimi, insan varlığı için bir çözülmeye yol açar. Bu çözülmeye beraber mekanın kendisi ve onu oluşturan her öge yapıbozuma uğrar, dolayısıyla yalnızca bileşenlerinin yeniden kavranışı ile parçadan bütüne bir akış izlenir. Her düşünüm ile açığa çıkan yeni tanımlanma süreciyle insan, doğa ve mimarlık düzleminin temelleri yeniden belirlenir ve doğru bir temellendirme yapılabilmesi için hazır hale getirilir.

2.1. İnsan ve Çevre Etiği

Çevre kavramı, evrenin varoluşundan bu yana her geçen gün daha karmaşık ilişkiler kuran bir sistemler ve bağlantılar bütünüdür. İnsan ise çevre ile bütünleşik yaşam süren bağıntılara sahip bir varlıktır. Braidotti'ye [Web-4] göre İnsan'ı bir kelime anlamıyla tanımlamanın günümüzdeki muğlaklığı, insanın kategorize edilmekten ve ayrıklaştırılmaktan uzak tutarak aynı zamanda tanımlanışını zorlaştırır. Kuramcıya göre insan varlığını karşıtlıklar yoluyla ikilikler üzerinden tanımlamaya çalışan ve oldukları yerine olmadıkları üzerinden açıklanmasına yönelik çabalar insanı belirli bir çerçeveye içerisine sıkıştırmaktadır. Bu ikircikli tanımlamaların Aydınlanma dönemiyle ilişkisini ortaya koyan Braidotti, yalnızca kısıtlı bir bölge

için geçerli olduğunu, çoğu kültür için bu tanımların insan/insan olmayan olarak ikilikler üzerinden ilerlemediğinin altını çizer. Dolayısıyla insana dair her tanımın titizlikle yapılması Braidotti için elzemdir. Bu bağlantılar içerisinde insan kendi tanımı ve konumunu her daim güncellemek durumundadır çünkü çevre durağan değildir; her daim bir dönüşüm ve değişim içerisinde, yani akıştadır. Akışta olan çevre nedeniyle Braidotti, statik bir kimlik fikrinin zorluğuyla insanı süreçteki bir özne olarak tanımlamaktadır. Buna rağmen akış fikri toplumsal yapılar içerisinde bir noktada sabitleşmekte ve bu yüzden insan varlığı konumunun temelini kaybetmekle karşı karşıya kalmaktadır. Kimi zaman birbirinden uzak noktalara düşse de insan ve çevreyi birbirinden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün görünmemektedir.

Çevre içerisinde varlığını sürdüren insan, çevre ile kuracağı tüm ilişkiler için bir topluluğa ihtiyaç duyar. Çeşitli etik anlayışların varlığına ihtiyaç duyulması belirli topluluklar içerisinde bulunma ve yaşama konusunun bir getirisi olarak kabul edilir. Braidotti, günümüzde öznel ve pek kişiselleşen bir ‘kendilik’ kabuğuna çekildiğimizi, toplumsal her türlü etkileşimden kaçındığımızı ifade eder. Bu yalıtılmışlığı bireysellik ve bölünürlük üzerinden sorgular. Söz konusu statik halin eş zamanlı olarak hem bir felakete hem bir dirilişe sebep olabileceğinden söz eder. Bu duruma ikincil yönüyle, bir dirim gözlüğüyle bakmayı tercih eden Braidotti, yeteri kadar varlığın ortaklaşa hareketinin bu dirilişi gerçekleştirebileceği inancındadır. Dolayısıyla bu durum bir ortaklaşa eylemi, birleşmeyi ve bir topluluğa dönüşmeyi kapsamaktadır. Braidotti’nin insan sonrası çalışmalarda bir amaç doğrultusunda ilerleyebilme ilkeleri olarak üzerinde durduğu karmaşıklık ve çokluk kavramları ise farklı bir açılım sunmaktadır. Bu kavramların açılım sunduğu doğrultular; birlikte emek verme, tüketici ruhtan kaçınma, kolektif bilince önem verme, umut aşılama, nihilist düşünceden kaçınma durumlarıyla savaşarak bir topluma ve ‘ortak biz’e dönüşmek olarak ayrıntılandırılabilir [Web-3].

İbn Tufeyl’in Hay karakterine atfettiği bilmeler sürecinde olduğu gibi insanda kendiliğinin, kendini bir parçası olarak keşfettiği evrenin ve kendisi haricindeki tüm varlık evreniyle olan bağlantısallığının keşfine çıkar. Ancak tıpkı Hay karakterinde olduğu gibi ‘kendilik’ durumu ve ‘benlik’ atfedilen özne, bir ‘öteki’ tanımına ihtiyaç duyar [Çoban, 2015]. Hay karakteri üzerinden ifade edilen kendilik, benlik, öteki gibi kavramlar belirli bir bütünün parçalarını oluştururken aralarında belirli ilişkisellikler kurulur. Buradaki mesele Kılıç’ın [2021] ifade ettiği “bağlantısal bütünsellik” fikri

ile görünür hale gelmektedir. Kılıç, bağlantısal bütünselliğin anlamak istenen şeyi parçalayarak anlamak yerine parçalar arasındaki bağlar üzerinden anlaşılabilir kılan bir yöntem arayışı sunduğunu ifade eder. Böylece bütün ve parçalar arası kurulan ilişki önem kazanmaktadır. Dolayısıyla özünde parçalar arası oluşan ağlar bütünde yaşamsal ağın bir temsili kabul edilir [Kılıç, 2021]. Bağlantısallık meselesi; konuyu ele alış biçimini şekillendirip dönüştürdüğünden, bağlantısallığın felsefe senteziyle ilerlemesi oldukça önemli görünmektedir.

İnsanın etkinlik halini ‘kurma ve meydana getirme’ üzerinden tanımlayan Çil [2019], bu yolla insanın kendilik sınırlarından evren sınırlarına ulaştığını ifade etmektedir. Bu durum kendisine göre doğa zorunluluklarının karşısında insanda bir özgürleşme ve açılıma denk gelmektedir.

“Madde, ortam ve yüzeye çıkan bilinç, hepsi de düşünceye politik ve etik bir boyut kazandırmak üzere yakındaki bir şeye ve nihayetinde her şeye bağlanırlar,” [Ballantyne, 2012].

Ballantyne’nin [2012] aktarımıyla Deleuze ve Guattari ise bağlantısallığın büyük ölçekleri aşarak beden, mekan ve uzay gibi genişleyerek ilerleme fikrine sıcak bakmaktadır. Dolayımalar arasında bedenler birbirine bağlanmakta, hatta bu bağlamın devamı kimliklerin tanımlanışına katkı sunmaktadır.

2.1.1. İnsan ve Çevre ile Kurduğu İlişkiler

“İnsan ve çevre arasındaki ilk, temel bağlantı, insanın biyolojik bir organizma oluşu gerçeği tarafından kurulmuştur,” [Radkau, 2020].

Çevre kelimesi genel olarak ‘etraf, muhit, avlu, çevrili yer, doğa’ gibi çeşitli anlamları barındırır [TDK Sözlüğü, Çevre]. Öte yandan özellikle çevre sorunları olarak gruplandırılan problemlerin çerçevesinde oluşan çevre kavramı, felsefeden doğa bilimlerine kadar geniş bir yelpazede farklı anlamları kapsamaktadır. Çevre, insana yönelik edimler ve insan doğası çerçevesinde bir araya geldiğinde, insan varlığının bütüncüllük tarihi olarak alanını genişletir [Radkau, 2020]. İnsanın varoluşundan itibaren karmaşık ilişkiler kurduğu bu kavramsal küme, insan yaşamına yönelik tüm nicelik ve nitelikleri barındırır.

Çevrenin ele alınış şekli ile etik anlayış arasında açığa çıkan ilişkiler, konunun hangi bakış açısıyla ele alındığını ifade eder. Böylelikle çevreye dair oluşan bakış

açıların insan-merkezci veya çevre-merkezci olup olmadığı belirlenebilir. Eğer çevre kuramı merkezinde insanı bulundurur, kendisini ise dıştaki bir öge olarak tanımlarsa ‘insan-merkezci’ bakış açısını simgeler. Bununla birlikte ‘biyosfer’ olarak çevre, diğer bir deyişle canlı olan her varlık mesele olarak ele alınıyorsa o halde ‘çevre-merkezci’ bakış açısını ifade eder [Fırat, 2003].

İnsan merkezci anlayışın felsefede yer alması, zamansal bir geriye gidişle 20.yy. filozoflarından başlayarak Kant, Descartes, Aquinas ve Aristoteles’e kadar dayandırılabilmektedir [Aşar, 2021]. Ayrıca insan dışındaki tüm varlıkların, insanın amaçlarına hizmet edecek araçlar olarak görülmesi insani değerlerden öte bir anlam taşır. Çevre tarihi konusu ile ilgili çoğunlukla bir göz boyama durumundan ve anlatılanların çoğunun çevre yerine alt metninde insana ait olduğundan söz eden Radkau [2020], “*İnsanın satır aralarında çoğunlukla, çevre korumasının yalnızca: (1) özverili olduğu,(2) ekolojik bir anlayışa dayanarak ve (3) bütüncül bir doğa anlayışıyla yapıldığında ‘gerçek’ bir çevre koruması olduğu varsayımını okur,*” olarak durumu özetlemektedir. Bu durumda kendisine dokunulmamış bir çevre tarihi yerine iç içe geçmiş doğa ve insan biraraya gelişleri, öz örgütleniş ve ölüm-dirim süreçlerinin aktarılması daha da önemli hale gelmektedir. Çevre tarihinin özünde barındırdığı anlam itibarıyla kapsamını genişleterek insan-olmayan canlılarla beraber bataklıklar, dereler veya meraları da konu edinmesi gerektiği açıktır. Doğanın kendisinin bir öz değere sahip olduğu, insan ile tanımlı hale gelebilen bir varlıklar bütünü olmadığı, kendi canlılığı olan bir yaşayan olduğu görülmelidir [Radkau, 2020].

Bu nedenle “*dünyanın insan-dışı taraflarının bir öz-değere sahip olduğu, değerleri doğru konumlandırılan bir etiğe ihtiyacın olduğu*” değerlendirilir [(Bunyard ve Morgan-Grenville,1987s.284)’dan akt. [Dobson, 2016]]. Etiğin insan-merkezçiliğin karşıtı olarak insan-dışı dünyaya olan sorumlu davranışları temellendirebileceği beklenir [Dobson, 2016]. Ancak geliştirilmeye çalışılan canlı-merkezci bakış açısının da temelinde insan-merkezci bakıştan kurtulamaması eleştirildiğinden düşünürler Heidegger felsefesine yönelerek kendi görüşlerini temellendirmeyi amaçlamışlardır [Aşar, 2021].

Her geçen gün daha fazla çevrenin tahribine yol açan önemli nedenlerden birisi; çevreye yaklaşımın Antroposentrik tutumudur. Antroposentrik bakış açısı, Protagoras’ın insanı ‘her şeyin bir ölçüsü’ olarak merkezinde tutması ile

ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla insan dışındaki diğer canlı-cansız varlıklara yönelik her tür faaliyet ikincil sayılarak insana olan faydası ve zararı ölçüsünde değerlendirilir. İnsan için iyi olan her şeyin çevre-doğa için de iyi olacağı düşüncesine yönelik bir bakış ve değerlendirme yapılıdır. Bu bakış açısı çevreyi, yalnızca insanın ihtiyacına yönelik olan bir metaya dönüştürmektedir. Oluşan düşünsel değişimlerle insan merkezci görüş yerini biyosentrik görüşe bırakır. Biyosentrik görüş ise tüm canlı varlıkları kapsayıcı bir anlayışla Antroposentrik görüşün sınırlarını genişletmektedir. Ancak yine de canlılara yönelik bir ayırım yapılarak oluşturulan bu görüş, bütünsel anlayışı kapsamadığından ortaya Ekosentrik görüş çıkar [Özsoy ve Çini, 2020]. Özetle çevre etiğine bakış; Antroposentrik -insanı önceleyen- görüşle başlar, sonrasında Biyosentrik -canlı önceleyen- görüşe evrilir ve bunun devamında Ekosentrik -bütüncül bakışla doğanın tümünü önceleyen- görüş benimsenir [Özsoy ve Çini, 2020].

Bütüncül bir anlayışla doğaya, canlı ve cansız tüm varlıklara paralel bir bakış açısının benimsenmesi bu anlamda ayırt edicidir. Asıl önemli olan; Aysev'in [Web-5] Servigne'den aktardığı; her şeye yönelik üstten bir bakış değil, 'yerden, yataydan, toprak düzeyinden' bir bakış açısının gerekli olduğudur.

2.1.2. 'Çevre Etiği' Kavramı

'Etik' kavramı '*éthos*-örf, adap, ahlak, töre' sözcüğünden türetilerek '*ethikós*-ahlaka ilişkin', '*éthique*-ahlak, ahlaki' anlamlarına ulaşır [Web-6]. Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik*'inde ve Platon'un *Diyaloglar*'ında 'Adaletin tanımı nedir?', 'Erdem neyi ifade eder?' vb. gibi bulunan pek çok soru, felsefenin ortaya çıkışından bu yana filozofların ana problemi haline gelerek 'etik sorunlar/problemler' başlığı altında ifade edilmiştir [Kuçuradi, 2003].

'Erdem' kelimesi kimi zaman 'Fazilet', 'Ahlak' ve 'Etik' kelimeleri ile eş anlamlı görülerek birbiri yerine kullanılabilir. Felsefi olarak erdem kavramı ruhsal olgunluğa ulaşan insanı tarifler [TDK sözlüğü, Erdem]. Genel çerçevede değer, analiz, seçim, hiyerarşi, ölçüt, evrensellik gibi diğer kavramlara ihtiyaç duyan etik ve ahlak kavramlarından etiğin ahlaka, ahlakın da dine, tarihsel ve sosyolojik tüm unsurlara dayalı olduğu ifade edilmektedir. Buradan hareketle 'Ahlak' ve 'etik' kavramları arasındaki başkalık durumunun tanımlanması elzemdir [Fırat, 2003]. Zelyüt [Web-7] ise konuya farklı bir açıdan yaklaşır, teori ve pratik arasındaki

ayrımı muğlaklaştırır. Etik, erdem ve ahlak arasındaki bağlantılara yönelik bir açılım yaparak teori ve pratiği ayırmanın sakıncalarına değinir. Kuramcı, ‘Theoria’ fiilinin kökenini gözlem ve bakış olarak ifade ederken ‘Praksis’ eylemle ilgilidir. Yunancada erdem kelimesi ise karşılığını ‘iyi’ olarak bulmaktadır. Antik Yunan için erdemliliğin, iyi bir toplumda iyi hayat süren iyi bir insana karşılık geldiğini ifade eder. Bu durumda erdemliliğin bağlamı, teori ve pratiğin birbirine eklenmesi üzerinde kurgulanır. Diğer bir deyişle etik bir davranış teorisiyken, ahlak eyleme dökülmüş bir pratiktir.

Etik kavramı; erdemi, adili, iyiyi temelinde bulunduran ahlaki konu edinmesinin yanında insan ile ilgili başat sorulara da yanıtlar arar [Yıldız, 2008-2010]. Kuçuradi’ye [2003] göre, etik değerler insani ilişkilerin tamamını, tüm kararları ve eylemi kapsar.

Artuç’a [2020] göre, insan dünyası bir yaşam ve ölüm konusudur. Ekolojik birer kaynak kabul edilen su, hava, toprakla beraber solunum, fotosentez, iklim döngülerini barındıran doğanın, sahip olunan neredeyse her şeyin kaynağı olduğunun hatırlanması sağlanır. Ona göre doğa ve kültür, girift ve birbirinden ayrılamaz olduğundan etik konuların çevreyi de kapsamaması gereklidir [Artuç, 2020]. Yaşamın çevreden bağımsız olamayacağının bilincinde olan filozofların ekosisteme yıpratıcı yönde etkisi olan insanoğlunu ‘sorumlu’ tuttuğu aktarılır.

Filozoflar tarafından Antik Çağ ve sonrası dönemlerde dolaylı yoldan çevre etiğinden bahsedildiğini aktaran Artuç[2020], bunun sebebinin ‘çevre kavramının ahlaki konumunun felsefeye mesafeli duruşu’ olarak belirtir. Çevre kapsamındaki düşüncelerin daha çok son dönemlerde bir probleme dönüşmesinin sebeplerinden biri olarak çevre bağlamında varlığını sürdürmeye çalışan insan-dışı dünyanın tahrip edilmesi gösterilir [Aşar, 2021]. Yine de çevre etiği konusunu insanlığın ilksel dönemlerinden bu yana gerekçeleri değişmemiş kabul edilir. Genellikle doğal olanın savunulduğu, bunun yanında aşırılıklardan kaçınmanın ve diğer canlılara zarar vermemenin önemi vurgulanır [Fırat, 2003].

Çevre etiği, bilinen etik anlayışın sınırları esnetilerek tüm canlı-cansız varlıklara ve toprağa ciddi bir önem atfetmesi açısından ilgi çekici hale gelir. Ekolojik verileri çevre etiği ile bütüncül hale getiren ilk kişi olarak Aldo Leopold’ün [2020] temel görüşü şu şekildedir; “*Eğer bir şey biyotik toplum bütünlüğünü,*

dengeğini ve güzelliğini koruyorsa o zaman o şey doğrudur -değerlidir- değilse yanlıştır”.

Bir ekosistem bütünlüğünün korunmasına yönelik müdahaleler, vahşi hayvanların katledilmesinin önüne geçilmesi, aşırı nüfus nedeniyle türlerin yok edilmesi, çiftçilerin toprağa yönelik zarar verici uygulamaları, madencilik yoluyla doğal alanların tahrip edilmesi gibi konuların ortak noktası bu uygulamaların ahlaki olup olmadığı ile ilgilidir. Çevre etiği bu konularda sürdürülebilir bir çevrenin insan yaşamına katkı sağlayacağı düşüncesine değil, aksine bahsi geçen her bir varlığın kendi değerliliği kapsamında korunması ve saygı gösterilmesine odaklanmaktadır. Çevre etiği literatüründe yer alan araçsal ve içsel değer, yukarıda sözü edilen başkasına faydalı olma bağlamında değerlilik ve kendi öz değerlilik anlamlarına denk düşer. Örnek olarak; başkasına bir bilgiyi öğreten insanın öğretme bağlamında bilgiyi edinmek isteyenlere faydalı olmasının yanında başkasının amacına hizmet etme durumundan bağımsız olarak kendi başına bir değerliliği söz konusudur. Bu noktada Batı kaynaklı etik anlayışının çoğunlukla insan-merkezci bakış açısını yansıtarak diğer tüm çevre bileşenlerine araçsal bir değer atfettikleri ifade edilir [Brennan ve Norva, 2022]. Böylelikle doğa içerisinde yer alan tüm bileşenlerin yalnızca araçsal olarak yaşam içerisinde bulunduğu ve insana hizmet etmek amaçlı var olduğu şeklinde insan-merkezci bakış göze çarpar.

Warwick Fox, bu bağlamda varlıkların içsel değerliliklerini ifade ederken duyarlılık kriterini kullanmaktadır [Fox, 1994]. Duyarlılığın başlangıç ve bitişine yönelik yeni bir sorgulamanın başladığını da ekler. Bu bağlamda bazı eko-filozofların duyarlılıktan ziyade ölçütün ‘yaşam’ olduğunu savunmaları, canlı-cansız ayrımıyla birlikte ‘Autopoiesis’ kavramına yönelik bir kavrayış sunmaktadır. Maturana ve Varela’dan aktarımla Fox, Autopoiesis kavramını eko-felsefi yaklaşımla ele almaktadır [Fox, 1994]. Kendi kendini yenileyen, oluş ve bozuluşa tabi olan sistemler benzer şekilde ‘Gaia’ hipotezine de bakış sunmaktadır. Bu bakış, yalnızca bitki, hayvan ve tekil varlıklardan ziyade ekosistemin bütününde bir kendini yenilemeye özgü görülmektedir. Yaşam temelli bir etiğin varlığı, ‘bütünsel etik’ olarak isimlendirilme potansiyeli taşıırken Fox bunu ‘otopoietik etik’ olarak adlandırmayı seçmektedir [Fox, 1994]. Kuramcıya göre otopoietiğin bir yaşam ölçütü olarak kabul edilmeksizin çevre etiği bağlamında ele alınması durumu insan-merkezci yaklaşımı bütünlüğe, duyarlılığa, yaşamın kendisine yönlendirmektedir.

2.2. Doğa Bağlamı

Bu bölümde insan – doğa arasındaki ilişkinin pragmatikleşmesine sebep olan etkenlerin görünür kılınabileceği düşünülmektedir. İnsan ve doğa etkileşiminde, doğanın insan yaşantısındaki konumu, dönemler arası farklılıkları değerlendirilerek doğa kavramına olan bakış açısının geçirdiği dönüşümler irdelenmeye çalışılacaktır.

“Doğa, insan yapımı çevre de dahil, çokseslidir. Her türün, algılarıyla, kavramlarıyla ve duygulanımlarıyla yarattığı kendine ait bir dünyası vardır; her tür kendi örüntülerini tanır ve hepsinin kendine özgü bir nakaratı vardır; ve türlerin yurtları kesişir. Örneğin örümceğin içinde sineğe ait bir şey var gibidir”, [Ballantyne, 2012].

Deleuze ve Guattari, her biri bir diğeri için var olan ögeler birliği içerisinde oluşan bağılıkları amaçlılık üzerinden değil melodiler birliği kavrayışı üzerinden tanımlar. Onlara göre kontrpuanlar olarak belirttiği bu bağlantılar sisteminde sanatla doğanın birbirinden ayrılışı da silikleşmektedir. Deleuze ve Guattari kontrpuanı, ilişkiler ve düzlemleri birleştirici ve oluş meydana getirici olarak görmektedir. Bunun yanında doğanın yaratımını da kontrpuanlar dolayımında düşünürler; ancak bu ilişkisellik ev düzleminden evren düzlemine uzanır [Ballantyne, 2012].

2.2.1. Tanımlar

Öncelikli olarak anlamsal irdeme yapılmasını gerektiren kelime ‘Doğa’dır. Etimolojik olarak incelendiğinde Doğa kelimesi, ‘doğmak’ fiilinden *-Nasci (Lat.)*- türetilerek kavramlaştırılmıştır [Web-8]. Doğa yerine kullanılan Tabiat kelimesinin *tbʿ (Ar.)* kökünden türetilen ‘tabi olma’ hali, bir bağılılığı ve bağlantısallığı sembolize etmektedir. Örüntüler yoluyla birbirine bağlı olan süreçleri içeren ‘tabiat’ kavramı ve söz konusu süreçlerin doğmasına yönelik bir arayüz oluşturan ‘doğa’ kavramı metin boyunca benzer anlamları karşılamak amacıyla birbiri yerine kullanılmıştır.

2.2.2. İnsan ve Doğa Etkileşiminin Felsefi Altyapısı

İnsan varlığının etimolojik olarak ‘ünsiyet’ kurması *-yakınlık –bağ kurmak olarak düşünülebilir* [Web-9] ve kurduğu ilişkiler yoluyla kendiliğini keşfi, doğayla

ilintili bir bakış açısıdır. Varlığını evrende bir yere yerleşerek sürdüren, çevre ile kurduğu ilişkiler ölçüsünde tanımlanabilir hale gelen insan için çevre kavramının doğaya/tabiiyata yönelik tanımlamaları önemlidir. İnsanın doğada yaşamını kurabilmesi ve sürdürebilmesinin yolu; en önemli yaşam kaynağı olan toprakla ilişki kurarak; barınma, yeme-içme ve güvenlik konularına önem vermesi ve topluluklar halinde yaşamasıdır.

Kültürün inşası, insanın ancak tanımlı mekana dönüştürdüğü toprak ve yer ile ilintilendirilir. Kültür kelimesi, toprağı ekme – biçme anlamlarına denk gelen ‘Colere-Cult (Lat.)’den türetilerek ‘Cultura (Fr.)’ halini almıştır [Web-10]. ‘Cultivate (Ing.)’ kelimesi de yine toprakla ilişkilendirilen şekilde bir şeyin yetiştirilmesi, çoğaltılması anlamlarına denk geldiğinden kültürün, ancak toprakla ilişki içerisinde bulunan insanlar aracılığıyla çoğalabileceği ve yayılabileceği düşünülebilir. Burada kurulacak olan topluluk bütünü, kültürün ana bileşeni sayılır. Bu noktada Özer’in [2018] aktarımıyla Thurnwald’in kültür için yaptığı ‘uyumlu bütün’ yorumu oldukça kritiktir.

İnsanın doğada var oluş çabalarının bir getirisi olarak yalnızca kendilik ölçüğünde değil, çevresindeki varlıklarla var olma durumu bulunur. Rousseau’dan [2021] hareketle; her insanın bir bütüne olan hizmeti ve bütünün parçası olması fikrinin *Toplum Sözleşmesi*’yle insana sınırlı olmayan haklar ve özgürlük fikrini değil, sahip olma bilinci ile ‘sorumluluk bilincini’ aşıladığı belirtilir. Bu durum politik ve sosyal bir varlık olarak insanın hem çevreye bağlılığını daha çok görünür hale getirir, hem de çevresine yönelik bir sorumluluk duygusuna yöneltir. Rousseau [2021], insanın kendisiyle beraber çevresini önemseyerek hareket edişini, ‘insanın doğal durumu’ olarak atfeder. ‘Doğa Hali’yle anlatılmak istenen, kendi varlığı yanında insanın diğer varlıklara olan zararını en aza indirebilmesi ve böylelikle doğa durumunun, çevreye uyumluluğunun ve adaptasyonunun en yüksek haline ulaşmasıdır [Rousseau, 2021].

‘Bilmek istemenin’ [2021] doğası gereği insan; kendisiyle, evrenle, doğayla ilgili olan tüm bağlantısallıkları keşfetmeyi ister. Felsefenin temelinde yer alan bu merak duygusu ve bilme arzusu, doğaya yönelik felsefenin ortaya çıkışı için öncelikle doğanın özünün ve düzeninin nasıl olduğunun kavranmasına yöneliktir. Birbiri ile olan ilişkiselliği/içkinliği sebebiyle, bağımsız olarak felsefe ve doğanın ayrı değerlendirilmesi bilimsel anlamda devamsız bir durumu içermektedir

[Collingwood, 1999]. Dönemler şeklinde ayrıntılandırıldığında doğaya yönelik bakış açıları temelde organik, mekanik ve bütüncül doğa anlayışı olarak ele alınabilmektedir.

Dönemlerin özet bir değerlendirmesiyle, Yunan doğa kavrayışı özünde devinimi içerir. Düzen ve kuralları içerisinde barındıran doğanın düzenlilik hali ile akla ve ruha sahip olabileceği inancı hakimdir [Collingwood, 1999]. Bu sebeplerle Yunan doğa anlayışının bir organik doğa anlayışı olduğu görülmektedir. Çeşitli dönüşümlerle zaman içerisinde ‘Rönesans doğa görüşü’ olarak bilinen doğaya bakışın makineleştiği bir bakış açısına evrilir [Collingwood, 1999]. Bununla birlikte Collingwood, doğanın akla sahip olması düşüncesinin Rönesans dönemi için de geçerli olduğunu savunur. Ancak buradaki aklın doğanın kendisine değil ‘yaratıcısına’ aitliği düşüncesinin hakim olduğu, bunu Yunan doğa bilimi ile aralarındaki temel ayrım noktası olarak görür.

Görüşün sonrasında gelişen ve henüz tazeliğini koruyan ‘Modern doğa görüşü’nün temelinde ise insan işleri ve doğa süreçleri yer alır [Collingwood, 1999]. İfade edilen bu görüşün temelinde Collingwood; döngüselliğin özünün ilerleme olduğunu, doğanın evrimle beraber mekaniklik kavramından uzaklaştığını ve nedenselliğin yeniden önem kazandığını ifade eder. Collingwood’a [1999] göre, Süreçlerin birleşimi olan doğada bulunan bir şeyin varlığı, sürecinin devamlılığını ifade eder ve bu işlevle ilgilidir. Doğal bir varlık için gereksindiği minimum alan ve zaman kapsayıcılığının, parça-bütün ilişkiselliği içerisinde ancak bir çeşit devinimle ifade edilir.

2.3. Mekan Bağlamı

Mekan kavramı etimolojik olarak ‘Kevn’ diğer bir deyişle ‘Oluş’ kavramından türetilmiştir. Ayrıca mekan; ‘var olma, var olunan yer, bir yerde durmak’ anlamlarına gelmektedir [Web-2]. Dolayısıyla var olan her şeyin dönüşmesi gibi mekanlar da oluş ve bozuluşa tabidir; değişir ve dönüşür, her daim yeniden tanımlara ihtiyaç duyar.

Mekan ve yer bağlamına yönelik kapsamlı bir sorgulama ve anlama çabası Ulubay ve Önal’ın [2020] “*Mekan Üzerine Sorunsallar ve Kavrayışlar: Fenomenoloji Kuramının Yirminci Yüzyılın Mekan Anlayışına Etkileri*” adlı makale çalışmasında karşımıza çıkmaktadır. Fenomenolojik bağlam üzerinden tartışarak

özetledikleri mekan kavramının çoktanımlılığı, mekanın aynı zamanda birden fazla boyutu olduğunu ortaya koymaktadır. Mekan yalnızca mimari bağlam üzerinden tartışılması mümkün olmayan sosyal, ekonomik, kültürel, tarihsel, felsefi ve coğrafik birçok konu başlığına dayanmaktadır. Dolayısıyla bu statik olmayan devinimsel, oluş ve bozuluşa tabi mekana yönelik kavrayışın fenomenolojik yaklaşım bağlamıyla örtüşürülerek tartışılması anlamlıdır.

Hays, mekan ve mimarlığa yaklaşımı, toplum bağlamına kavramlar kümesi içeren bir simge yaratımı şeklindedir. Kuramcıya göre; “*Mimarlık, en temelde, olana, olabilir olana ve bu olabilir olanın nasıl olabileceğine dair bir araştırmadır. Mimarlık ‘olmak’ fiiline erişmenin bir yoludur,*” [Hays, 2015]. Bu bağlam, aynı zamanda mekanın oluş kavramından türetilmesine örnek sayılabilir. Mekanın her duruma özgü sürekli yeniden tanımlılığı ve çok-tanımlılığı söz konusudur. Benzer şekilde Lefebvre'nin mekanın yansızlığı ve edilgen olmayan hali yorumuna işaret eden Urry [2018] mekanın bir döngü olarak sürekli yeniden üretiminden söz eder. Urry'ye [2018] göre Lefebvre, kapitalizmde mekan üretimi üzerinde yoğunlaştığını ifade ederken mekanında doğal olan mekandan mutlak-soyuta doğru bir ardıllık vardır. Bunun kaçınılmaz bir sonu olarak da doğa, toplumsal bağlamdan kopartılır ve gittikçe uzaklaştırılır. Urry'ye göre Lefebvre, bu bağlam içerisinde doğal olana ve yaratılmış olana odaklanarak aralarındaki diyalektik ilişkiselikler üzerinde durmayı önemsemektedir [Urry, 2018]. Bruno Zevi, mimarlık tanımını insan varlığının içerisinde yaşamını sürdürdüğü, boşluğun deneyimine dayanan, kapsayıcı bir mekanın varlığından söz ederek asıl mimarlığın mekanın iç'e dair olduğundan söz eder [Zevi, 2015]. Dolayısıyla yaşam, kültür, sorumlu olma gibi anlamlar dolayımında yaşanan kesişme, mekanı bir oyuk olarak algılanmaktan kurtararak canlılık ve anlamlılıkla değerlendirilmesine olanak sağlar. Böylelikle mekan yalnızca görsel bir öge olmaktan ziyade tüm anlamlılığıyla yaşanan ve yaşayan bir gerçeklik olarak anlam bulur [Zevi, 2015].

2.4. İnsan, Doğa ve Mimarlığın Arakesiti [Bölüm Sonucu ve Bulgular]

İnsan için ‘kendilik’ düşüncesi, varoluşunun bir sonucu olarak dönemler boyunca cevabı aranan bir sorudur. İnsanın kendiliğine eğilmesi kendini bilmeye yönelik bir edimdir. Foucault, kendini bilme eylemini bir kimlik arayışına

dönüştürdüğünde ortaya bir cevap yerine sorular yumağı çıkarır. Herakleitos'un insanı bu bağlam içerisinde kendini bilen, kendini tanıyan ve sınırlarını bilen bir insana dönüşmektedir. Sokrates ise insanın kendini bilmesini mutluluk ve iyilikle bağdaştırmaktadır. Kindi için olduğu kadar Farabi, Gazali, İbn Sina, İbn Tufeyl gibi İslam düşünürleri de kendini bilmeyi bir mutluluk yolculuğu olarak benimsemişlerdir. Stoacılar ise kendine yönelme eylemini kırsala kaçarak gerçekleştirirler. Dolayısıyla bu bakışla kendine yönelmek ve 'kendilik' fikrini kurmaya yönelik edimler, öze dönüşe atıfta bulunurken bir yandan doğayla olan birlikteliğin bir sembolüne dönüşür. Böylelikle doğaya dönük yaşam, insanın özüne en yakın yaşam düşüncesini barındırmaktadır.

İnsanın özüne en yakın yaşam şeklinin doğayla ilintili bir yaşam olması fikri, insanın doğaya olan bakış açısının çeşitlenmesi kadar farklılaşabilmektedir. Bunun yanında özellikle yerel bağlam içerisinde doğayla kurulan ilişki genellikle ürün alınan, ehlileştirilen, müdahale edilen, tüketilen somut bir doğa kavrayışından öteye geçememektedir. İnsan ise bu eylemleri gerçekleştirerek doğaya müdahale eden özne konumuna yerleşmektedir. Bu durumun karşılıklı faydaya dönüşebilmesinin yolu en çok paradigma değişimi ile mümkün görünmektedir. Bu değişim ile insan tahrip eden konumundan koruyan, kollayan, tahrip etmeden onararak üreten, onarıcı şekilde doğada var olmayı başarabilen konumuna ulaşırken, doğa kendiliği içerisinde tahrip edildiği ölçüden daha fazla kendisini iyileştiren, döngülerini onaran, sahip olduğu canlılığı koruyan, beslediği tüm canlılıklara iyi bakan konumuna evrilebilir. Bu noktada oluşturulabilecek bakış açısı değişiminin bireysel ölçekten başlayarak genişleyen halkalar şeklinde toplumsal ölçüğe yayılması ve sınırları aşması küresel ölçekte bir değişime katkı sunabilir. İnsanın dış etki yerine bireysel bir aydınlanış yoluyla öğrenme eylemi, gözleme dayalı bir süreci barındırmakla birlikte olayların neden ve sonuç ilişkiseliliğinin sorgulanmasına yöneliktir. Bir akışta olma durumunu ifade eden 'yaşam' fenomeni, insan için 'var' olunan yer olarak bir 'deneyimler mekanına' işaret etmektedir. *Techne*'yi öncelikle deneyim sonra ustalık ve sanat eylemi olarak atfeden bakışla mekan, bu bağlantısallık ağı içerisinde dolayimler arası bir dolayimdir. Bu bağlamda mekana ve mekanın ortaya çıkarılışına yönelik bakış, insanın deneyimleri yoluyla yeniden ve yeniden üretilir.

Çevrenin durağan olmayan akıştaki yapısı nedeniyle bu değişim ve dönüşüm ağı içerisinde insan tanımı ve konumu güncel kalmak durumundadır. İnsan çevreye

bağlı bir varlık olarak sistemler ve bağlantılar yumağı içerisinde yaşamını sürdürmektedir. 'İnsan', ilişkileri belirgin hale getirilmesi oldukça güç bir varlık olarak çevresinden yalıtılarak ele alınması pek de mümkün görünmemektedir. Tam da bu sebeple Braidotti insan tanımını titizlikle yaparak onu "süreçteki özne" olarak tanımlar. İnsanın çevre ile kuracağı ilişkiler zamanla bir topluluk ihtiyacını ortaya çıkarır. Topluluk içerisinde kendilik arayışında insan, ancak bir öteki ile biraradılığı ölçüsünde anlamlı hale gelir. Bu noktada bütün-parça ilişkiselliğinde yalnızca topluluk içerisinde bir arada bulunmaktan ziyade küresel ölçekte bir biraradalık söz konusu olduğundan, 'ben' ve 'öteki' tanımlarının ötesine geçerek 'birlikte-tanımlılık' gündeme gelmektedir.

Bağlantısallıklardan oluşan bu yaşamsal ağ içerisinde insan bütünden bir parçadır. Bu bakış açısı çevre etiği bağlamında ortaya atılan Biyosentrik, Ekosentrik ve Antroposentrik görüşlerin tamamını barındırır ancak ayırıştırılmaz. Aksine bu bütüncül bakış açısının, canlı ve cansız varlıkların biraradılığına yönelik yaptığı yorum ve katkıyla canlı-cansız ayrımı olmaksızın 'varlık merkezci' bir görüş olarak ele alınabilir. Varlık merkezci bakışın görüş açısında olan bir diğer konu ise adil olanın, erdem, ahlakın ve etiğin ne olduğudur. Bir davranış teorisi olarak etik, eyleme dökülen pratik olarak ahlak ve 'iyi'nin karşılığı olarak erdem kavramları birbirine eklemlenmiştir. Etik değerlerin insani ilişkilerin tüm edimlerine yönelik olması durumu, çevre içerisinde varlığını sürdüren insan sebebiyle bir çevre etiğinin ortaya çıkışı anlamına gelir. Çevre bağlamında yaşamını sürdürme eylemi, aynı zamanda insanı tüm bu yıpratıcılığın merkezinde 'sorumlu' varlık olarak tutmaktadır.

İnsan varlığının etimolojik olarak yakınlık ve bağ kurması, doğayla ilintilenen bir bakış açısıdır. Doğa içerisinde yaşamını sürdürebilmek, bir topluluk içerisinde toprakla ilişki kurarak temel ihtiyaçlarına yönelik eylemlerde bulunmayı ifade etmektedir. Toprakla ilişkilenecek aynı zamanda kültürün ortaya çıkışına da işaret etmektedir. Dolayısıyla kültürün ancak toprakla ilişkilenen insanlar aracılığıyla yayılabileceği yorumu yapılabilir. Doğası gereği bağlantısal olduğu tüm bileşenleri bilme arzusu insanın doğa anlayışlarında farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Bu bakış açılarında göre öncelikli olarak akla ve ruha sahip olduğu inancı ile doğa kutsanmış, daha sonraları gittikçe makineleşen bir anlayışa evrilmiş, günümüzde halen etkisini devam ettiren insan ve doğanın birlikteliğine dönüşmüştür. Birlikteliğin özünde yer alan düşüncenin bir nedensellikler bütünü olarak süreç, devamlılık ve işlevler ile

bağlantılı olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum insan ve doğa arasında birlikteliğin bir yönüyle çarpıklaşmasına da sebep olabilmektedir. Buna sebep olarak insan - doğa birlikteliğinin özünde bir anlam arayışına yönelik olmaması görülebilir. Ayrıca doğanın bir meta olarak insana faydası ölçüsünde anlamlı görülmesi de ilişkiyi çarpıklaştıran sebeplerden bir diğeri haline gelmektedir. Böylelikle, doğa ve insan arasında kurulan ilişkinin yeniden görünürleşmesi, birlikte-yaşam anlayışının benimsenmesiyle birlikte her birinin kendi öz değer sahipliğini koruması hedeflenmelidir.

Hays [2015], mimarlığı olmak fiiline erişmenin bir yolu olarak görmektedir. Böylelikle kültürü oluşturan bir diğer bileşen olarak mekan kavramı kökeninde ‘oluş’ kavramını barındırmaktadır. Bu açıklama mekanı, oluş ve bozuluşlar evreninde bir akış içerisinde yerleştirmektedir. Böylelikle mekanın her duruma özgü yeniden tanımlılığı ve çok-tanımlılığı görünürleşmektedir. Mekanın bir döngü olarak sürekli yeniden üretimi Lefebvre bakışıyla doğal olan mekandan soyuta bir eğilimi izler. Ancak yaratılan mekanlar aracılığıyla kurulan ilişkisellikte ardıllık, tam tersi şekilde sorgulanarak yaratılan mekanlar aracılığıyla doğal olana ulaşabilme imkanı sunabilmektedir. Böylelikle toplumsal bağlam ve doğa birlikteliği yeniden mümkün hale gelir. Bruno Zevi'nin mekanın iç'e dair olduğu yönündeki yorumu, mekanla kurulan bağlantısallıkları ve ilişkisellikleri görünürleştirebilir. Yaşam, kültür, sorumlu olma gibi anlamlar dolayımındaki kesişme, mekanı bir oyuktan ziyade canlılık anlamıyla karşılamaktadır. Dolayısıyla kendilik yolculuğuna çıkan insan varlığı, doğayla birlikteliğinde mekansal bir karşılık bularak üçlü bir tanımlılığa sahip olur. Bu bağlamda insan, doğa ve mimarlık birbirinin varlığına ihtiyaç duyan bir birlikte-tanımlılığa sahiptirler.

3. PERMAKÜLTÜR VE MİMARİ

İnsan varlığı ahenkli bir toplumu oluşturabilecek ölçüde temiz hava, temiz gıda, temiz su, temiz barınağa ihtiyaç duyar. Bahsedilen toplumun çevresel bağlamda ahenkli olabilmesi, onu oluşturan tüm canlı ve cansızların birlikte-yaşamını ve uyumlu etkileşimini gerektirmektedir.

Farabi erdemli şehir kavramını insanların iyi insan olma sorumluluklarını ancak iyi bir toplum içerisinde yerine getirebileceği üzerine temellendirir [Demirel, 2014]. Erdemli şehir; adil, eşit paylaşımlı, iyi ve doğru bir zemine oturan bir toplum yapısını kapsar. Demirel'e göre [2014] Farabi adil dünya düzeninin, insanların mutluluğu ve erdem sahibi olmaları üzerinde etkisi olduğunu ifade eder. Ancak buradan hareketle mutlu olmayı ve erdemi adalet ile ilişkilendirmesi, erdemin bir üst başlığını adalet olarak belirler [Demirel, 2014]. İnsanın topluluklar halinde yaşaması bağlamında Farabi'nin erdemli şehrinin insanı, adalet duygusuna sahip, mutlu ve iyi olmayı hedefleyen, bunlarla beraber paylaşım odaklı topluluk anlayışını benimseyen yardımseverlerdir. Farabi'nin erdemli şehir anlayışına benzer biçimde Stoa felsefesinde de nihai amaç iyi, mutlu ve erdemli bir yaşayıştır. Stoacılar evreni, "birbirleriyle etkileşim halinde olan bağlantılı sistemler bütünü"- diğer bir deyişle "organizma"- olarak tasvirler [Molacı, 2020]. Ayrıca Molacı [2020]; bu etkileşimli sistem içerisinde dahil olan her varlığın birbirine karşı sorumlulukları olduğunu ifade eder. Bu sorumluluk bilincinin bireysel tutumdan toplumsal bağlama aktarılması gerekir. İleri bir bakışla iyi toplum yapısı, adil paylaşım ve bunun herkese yayılması temelleri üzerine kurulu olan erdemli şehir kavramının permakültür ile belirli noktalarda paralellikler içerdiği söylenebilir. Bu bakış, permakültürde yer alan *-her şeyin adil paylaşımı* kültürünün -permakültür öncesi dönemsel izlerinden biri olarak kabul edilebilir.

Permakültürün yaygınlaşmasına topluluk fikri ile öne çıkıyor olması katkı sunabilir. Permakültür topluluklarının, Wenger'in ortaya attığı "uygulayıcı topluluk" veya "uğraş topluluğu" fikirleriyle yakınlığı ayırt edicidir. Wenger'in anlatımıyla [1998] dinamik bir bilme süreci bireylerin katılımına ihtiyaç duymaktadır. Bununla birlikte topluluklar bilginin üretimi, paylaşımı, özden geçirilmesi, içte ve dışta aktarılması etrafında birleşirler [Wenger, 1998]. Uygulayıcı topluluklar için organizasyondan farklı olarak toplum bilinci ön plandadır. Bu topluluk fikri, *Toplum Sözleşmesi*'nde yer verildiği gibi herkesin bireyselliğiyle toplumsal değerleri

koruyarak bir topluluk içerisinde var olmayı simgelemektedir. Böyle bir topluluk tanımıyla permakültür çatısı altında ortak bir bilince ulaşılır. Esnek bir yapıya sahip olan uygulayıcı topluluklar, yabancı ve yeni gelen arasında fark gözetmeksizin birbirleri arasında geçişken *-çapraz, dinamik-* bir öğrenme sürecini tanımlar, böylece öğrenme için daha çok fırsat yaratılır [Wenger, 1998].

Permakültür; onarıcı insan yerleşimleri oluşturmaya ve kalıcı kültür yaratmaya yönelik süreç tasarımı kapsayan bir tasarım yaklaşımıdır. Toplulukların daha çok görünmez yapılarıyla ilgilenen permakültür kavramı iyilik, ortak fayda, dayanışma, adil gıda, topluluk bilinci, kültürel bağ, katılımcılık, paylaşım kültürü vb. birbiri ile ilişkisellik kuran ancak tekil tanımları kolaylıkla yapılamayan biraradalıkları içerir. Bu bağlam sosyal permakültüre yönelik bir bakışı gerektirmektedir.

Permakültür tasarım yaklaşımının temelinde yer alan dünyayı gözetmek, insanı gözetmek ve adil paylaşım etik ilkeleri arasından en önemli madde dünyayı gözetmek olarak görülebilmektedir. Önemli görülen; sorumlu varlığın kendilik fikrini benimsemesinden önce yaşadığı evreni canlı- cansız ayrımı olmadan bütüncül gözle değerlendirmesidir. Kendisi için isteyeceği her şeyi tüm varlıklar için de istemek, dolayısıyla 'ortak bir iyilik hali'ne ulaşmaktır. İnsanın varlığını sürebilmesinin yolu diğer canlılarla ortaklaşa bir var olma halini tanımlar. Bu anlamıyla insanın varlığı diğer canlılara içkindir. İnsanı gözetmek etik yaklaşımıyla sorumlu varlık olarak insanın yalnızca kendisine değil, diğer tüm insanlara karşı ödevler ve sorumluluklar dizisi bulunur. Böylece, insanı gözetmek bitmek bilmeyen bir süreci tariflemektedir.

Yeryüzünde yaşayan her insanın eşitlikçi bir yaklaşımla temiz hava, temiz gıda, temiz su ve barınağa sahip olmaya, sonucunda da iyi toplumda yaşamaya hakkı vardır. Bill Mollison'dan aktarıldığı üzere [Web-1] Permakültürü, bu bütüncül yaklaşım herkes için geçerli olana dek insanın sorumluluk alma hali ve görevleri bitmeyecek bir edim olarak tanımlamaktadır. İnsan varlığının Maslow hiyerarşisiyle belirtilen temel ihtiyaçları, *-temiz hava, temiz gıda, temiz su ve temiz barınak-* başlıkların karşılık P. M. Senge'den aktarımla Akın [Web-11] bu ihtiyaçların piramidal yükselimle değil eş değerde ihtiyaçlar olduğunu belirtirken hiyerarşik olmayan yatay bir düzlemde bir araya gelmeleri gerektiğini söyler.

3.1. Permakültür Kavramı ve Bileşenleri

“Permakültür veya buna çok yakın bir şey, dünyanın çeşitli yerlerinde binlerce yıldır uygulanmaktadır ve hala burada ve orada, permakültür kelimesini hiç duymamış insanlar tarafından uygulanmaktadır,” [Whitefield, 2011].

Bill Mollison ve David Holmgren tarafından ortaya atılan permakültür tasarım biliminin temelleri 1970’li yıllara dayanmaktadır [Mollison, 2002]. Bu fikrin ortaya çıkması öncelikli olarak Bill Mollison ile başlayıp sonrasında öğrencisi David Holmgren’i etkilemiştir. Permakültüre yönelik bakış, genel olarak yeni bir kavram olarak ele alınması yerine, var olan parçacıl bilgileri toparlayıcı bir çerçeve kavram olması yönündedir. Kavramın ortaya çıkışından bu yana, bağlantısallığının zamansal keşfiyle Ferguson [2014] bağlam değişikliğinin permakültüre yönelik yaklaşımı da dönüştürmesi gerektiğini ifade eder.

Permakültürün salt gıda, toprak, enerji, üretim gibi temel bileşenlerle olan bağlantısallığı bütüncül gözle incelendiğinde özünde insana dair her konuyla ilintili olduğu görülür. Dolayısıyla permakültür, yeterli üretim ve tüketimle beraber onarımı da içerisine alarak insan varlığının bağlantısal iyi yaşamına yönelik edimleri içerir. İnsan kültürünün en önemli bileşeni olarak toprak, tüm canlı-cansız varlıklar için bir altlık görevi görür. Permakültürün özü tasarımken nihai amacı ‘toprak üretimi’dir. Toprak üreten sistem tasarlamak amacıyla permakültür, kültür ile ilintili olan her alanda kullanılabilen, insan topluluklarının görünmez yapılarının tasarımıyla ilgilenir [Aksoy, 2018].

Permakültüre yönelik öz ‘tasarım’, asıl amaç da ‘toprak üretimi’ olarak ifade edilmektedir. Toprak üretimi amacıyla gerçekleştirilen permakültür tasarımlarının bu amacını gerçekleştirebilmesinin yolu, ekosistemsel döngülerden faydalanarak toprakla doğrudan ilişki kurmayı ve onu güçlendirmeyi sağlayan bir üretim yaklaşımını içermektedir. İçerisinde barındırdığı tarımsal üretime yönelik uygulamalar, permakültürün ortaya çıkışına dek birçok zarar verici süreci de kapsayarak hem tarımsal üretim kavramı hem de toprak üzerinde ağır etkilere yol açmıştır. Ancak permakültürün salt tarımsal faaliyetler veya sistemler tasarımı olarak anlaşılması kavramı kısıtlı tanımlama ile karşı karşıya bırakır. Permakültür, kesin bir çözüm yolunu ifade etmekten daha çok permakültür bağlamında düşünme yöntemini kavramayı içermektedir. Üretim ve tüketim faaliyetleri gibi bu araçlar yoluyla insan bir yönüyle kendiliğini yeniden bir inşa süreci içerisinde bulur. Kendisini yeniler ve

böylelikle permakültürle kurulan bağ kendilik özelliklerin her birinin iyileşmesi için doğal bir yol ve süreç öğretilmesine dönüşür. Dolayısıyla çözümlenen olay örgüleri ve işleyişler, yararlanılabilir konuma gelmekte ve devamında keşfedilen olay örgüleri için ‘örüntüler’ ifadesi kullanılır hale gelmektedir.

Aldo Leopold ‘kenar etkisi’ kavramını ilk kez ‘av yönetimi’ adlı eserinde kullanarak ekolojik geçiş bölgelerinde meydana gelen tür çeşitliliği üzerinde durmuştur [Yücel ve Konuk, 2013]. Bertrand’ın [2009] ‘Paylaşımlar sistemi’ olarak betimlediği evrende, belirli bir aşamadan sonra olaylar hep aynı örüntü ve kurallar sistemiyle hareket eder. Kenar etkisi; iki ortam, iki sistem arasındaki ‘ayırıcı’ konumundan çıkarak bereketin, verimliliğin, en fazla üretkenliğin ve çeşitliliğin olduğu kısma evrilmesiyle oluşur. Geoff Lawton’un ise kenar etkisine yönelik yorumu kenarların en verimli ve bereketli yerler olduğudur. Ekoton kavramı da benzer şekilde verimli olan bu sınır-kenar- bölgesini ifade etmektedir. Kenar bölgeleri verimliliğin ve çeşitliliğin arttığı bölgeler olarak aynı zamanda birlikte-var olma eyleminin gerçekleştiği ve müştereklerin bir arada bulunabildiği alanlar olarak görülebilir.

Müşterek kelimesi etimolojik olarak ‘Şrk’ (Ar.) kökünden türetilen ‘iştirak edilen’ anlamına gelen ‘muştarak’ kelimesine işaret eder. ‘İştirak’(Ar.) kelimesinin anlamı bağlamında ortaklığı ifade eden [TDK Sözlüğü, Müşterek] müşterek kavramı, yaşamın her alanına etki eden ortaklık kurma eylemini temsil eder. Ayrıca öğeler arası ilişkiler oluşturma, sistemler arası ağ tasarlama ve özellikle de paylaşımaya yönelik bağlantılar da müşterek kelimesi çerçevesinde düşünülebilir. Müşterekleştirmenin asıl amaçlarından biri de ayrımcılığın ve toplumsal olarak eşitsizliğin hakim olduğu durumların karşıtı olarak dayanışmacı, ortakçıl, paylaşımcı bir anlayışı sorunsallaştırmaktır [Fırat, 2020]. Bu bağlam, mülkiyetin özelleştirilmesi gibi bir meta kavrama karşıt bir tutumu simgelemektedir. Böylelikle toplumsal anlamda emek sömürülerinin ve tahakkümün önüne geçme isteği bulunur. Fırat’a göre [2020], Antikapitalist bir bakışla topluluk oluşumunun erişilebilir kılınması, dönüştürücü pratiklerle alternatif kültürün ve toplumsallık anlayışının görünür kılınması hedeflenmektedir.

Müştereklerin mimarlık pratiği üzerinden düşünülmesi, Gündoğdu ve Kahvecioğlu [2021] tarafından Herkes İçin Mimarlık Derneği’nin çalışmaları bağlamında tartışılır. Yerel örneklerden küresele yayılabilecek bir potansiyel

barındırdığı düşünölen çalışmaları neticesinde müşterekler aynı zamanda katılımcılık ve mimarlık çeperlerine yayılır. Mimarın rolü bu noktada katılımcı mimarlık ve ortaklaşa payda üzerinden bir denge aracısı olarak tasavvur edilir. Böylelikle müşterek bir mimarlık pratiği ‘kendin inşa et’ becerisini kazandırılabilmesine katkı sunabilmektedir [Gündoğdu ve Kahvecioğlu, 2021].

Günümüz öğütücü sistemi içerisinde yok olmamak adına müştereklerin dengelenmesi gereken başlıkları kuramcılara göre [Gündoğdu ve Kahvecioğlu, 2021] şu şekildedir:

- Yerel bağlamda çalışarak küresel ile bağ kurma,
- Kaynaklar ve mülk bağlamında kurulan müşterek tanımlarının mimarlık pratiğinde ‘katılımcılık’ üzerinden sınırlarının genişletilmesi,
- Kolektif yapılar bağlamında dert edinilen toplumsal, sosyolojik, ekolojik konuların mimarlıkla entegre edilerek çok-disiplinli olarak tartışmaya açılabilmesini sağlamak.

And felsefesinde söz edilen ‘Buen Vivir’(İs.), ‘Sumak Kawsay’ dilinde ‘*Ortak bir iyi yaşam hali*’ni [Web-12] betimleyen bir kavramdır. Bu ortak iyi yaşam hali yalnızca ekonomi ve üretimle bağlantılı değildir. İçkin bir benimseyiş yolu olarak *Buen Vivir*, toplumun sağlıklı ve bereketli topraklara sahipliğiyle beraber ölçölü toprak kullanımıyla da bağlantılı bir kavrayıştır [Web-13]. Ayrıca değer vermeyi, sorumluluk ve yükümlölüğü benimsemeyi, toplum ve doğa arasındaki ahengi/uyumu betimlemeyi [Web-14], canlı-cansız ayrımı olmadan doğadaki her şeyi koruma anlayışını da bu kapsama dahil eder [Web-13]. Politik ve etik anlamda bu ortak iyi yaşam halinin pratiksel anlamda üretilmesi gayreti, müşterekler seti içerisine dahil edilir ve Arturo Escobar’dan aktarılan müşterekler anlayışı küresel bir ortak geçiş süreci söylemine yönelik bir potansiyel içerir [Fırat, 2020].

Kamusallık atfedilerek orada-birlikte-olmak anlamı kamusal-biraradalık fikri ile bağdaştırılır. Kamusal biraradalık; birlikte-var-olmaklık ve herkes’lik ile oluşan kolektif bir düşünce birliği fikrine ulaşır. Permakültürün bağlamı ve i organizasyonu arasında ‘birlikte-var-olma’ eyleminin sürdüğü açığa çıkar. Permakültür tasarımıındaki her öğe, birinin hem sebebi hem sonucu olarak birlikte-var-olmak durumundadır. Bununla birlikte Geoff Lawton’a [Web-15] göre permakültür içerisinde işleyen her bir öğenin, sistemi karmaşıklaşmaya yönelik teşvik etmesi

gerekir. Dolayısıyla işlemeyen bir ögenin varlığı, oluşan permakültür sisteminin düzenli halden düzensizliğe geçişine engeldir. Lawton'a [Web-15] göre Permakültür, yapılan tasarım çalışmasının örüntü sistemlerine uyup uymadığını kontrol etmek amaçlı bir referans noktasıdır. Bu duruma uymayan bir örüntü tasarımı gerçekleştirildiğinde sistemde ileriye dönük karmaşıklaşma gerçekleşmez; bunun yerine geriye dönük gittikçe basitleşip sadeleşir. Böylece sistem ilerleme kaydedemez ve zorunlu olarak kendi kendini değiştirir. Bu durumu ortaya çıkaran şey, doğru olmayan tasarımdan kaynaklı bir 'kaos' meydana gelmesidir [Web-15]. Bu noktada kullanılmış olan kaos kelimesi, karmaşıklık ve düzensizliğin düzeni yönünden bir düşünüyü karşılamaz. Daha çok kendi içerisinde bir karışıklığı ifade etmek için kullanılır. Permakültür içerisine dahil her var-olanın nihai amacı, tek başına olmaktan ziyade 'birliktelik yoluyla işleyişi sürdürmek'tir. Bu anlamda permakültürün biraradalık düşüncesi mimari ve doğa birlikteliği olarak görülmelidir.

Biraradalık ve birlikte yaşama dair bir düşünüş gerçekleştirildiğinde yaşanılacak yer konusu ayrı bir önem taşımaktadır. 1970'li yıllarda ortaya çıkan Peter Berg ve Raymond F. Dasmann'ın da aralarında bulunduğu bir çevreci grup, 'Biyo-bölgeselcilik' kavramını sıfırdan, yere kök salmış bir çevre hareketini temsilen proaktif bir hareket olarak ortaya atmıştır [Lynch, 2016]. Biyo-bölgeselcilik kavramının 22 farklı tanımını inceleyen De'nin [2018] sentezlediği tüm tanımlamalardan yola çıkarak Biyo-bölgeselciliğin ana kapsamı 'Yer'leşmek -Yer'e dönüşmek anlamıyla- olarak belirlenir. 'Yer'leşmek, yer ait olan tüm verilerin ışığında yeniden yaşama tutunmak, yerinde yaşamak anlamını taşımaktadır.

Biyo-bölgeselcilik kavramı 'Yerinde Yaşam'-*Living-in-Place*- ve 'Yeniden Yerleşim'-*Reinhabitation*- olarak iki farklı konseptte ayrılır. De'ye göre [2018]; Yerinde yaşam, uyumlu bir yaşamı tasvir etmekte ve yerin uzun süre kullanımı yoluyla mevcut kaynaklarla aradaki dengeyi koruma fikri ile öne çıkmaktadır. Bunun yanında yeniden yerleşim, doğal peyzaj veya tahrip edilmiş toprakta yaşamı sürdürme eylemini tarifler. Dolayısıyla biyo-bölgesel yaşam, sağlıklı bir peyzaja yerleşimi içerdiği gibi niteliği zayıflatılmış-yıpratılmış bir toprağa yerleşimi de içerebilir. Bu bağlamda biyo-bölgesel yaşam hem yerinde yaşamı hem de yeniden yerleşimi içerisinde barındırmaktadır (Şekil 3.1) [Web-16].

Şekil 3.1: Subarna De'ye göre biyo-bölgesel yaşam.

Biyo-bölgesel yaklaşımın hedefleri arasında; doğal sistemlere yönelik onarım çalışmalarının yapılması, sürdürülebilirliğe yönelik amaçların geliştirilmesi ve yaşam alanına uyumlanmaya yönelik faaliyetler zinciri oluşturmak yer alır [Web-17]. Biyo-bölgesel olmanın 'kendine-yeterlik' ilkesine olan bağlantısallığı ile insan varlığının temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tüm dış bağlantılı faaliyetlerin önüne geçmesi mümkündür. Ayrıca kirlilik oluşturmak yerine yeniden kullanım, dönüşüm vb. insan kaynaklı etkileri olumsuzdan olumluya döndürebilme etkisi de vardır [Web-17]. Biyo-bölgesel sürdürülebilirlik için belirlenen gıda, su, kanalizasyon, atık, enerji, malzeme ve üretim, eğitim ve kültür, parklar ve yeşil alanlar ve benzeri tüm başlıklar yerel olanın özgüvenini yenileyebilmesine fırsat oluştururken, doğal sistemler ve insan toplulukları için sürdürülebilirliğe yardımcı olacak araçlardır [Web-17]. Biyo-bölgesel yaklaşımın, topluluklar ve doğal sistemlere yönelik barındırdığı araçlar, katılımcı bir süreci içerisine dahil etmek durumundadır. Bu şekilde oluşacak biyo-bölgesel şehirlerin, resmi kurumların ve yerelin katılımı yoluyla geleceğe yönelik ekolojik sürdürülebilirlik mümkün hale gelir [Web-17].

Lynch, Berg ve Dasmann'ın '*Reinhabiting California*' manifestosundan yola çıkarak [1977] biyo-bölgesel bakış açısına eklenmesi gereken en önemli şeyi 'insan ölçeği' olarak tanımlar [Lynch, 2016]. Berg ve Dasmann için '*reinhabitation*' fenomeni, yerinde yaşamı öğrenme sürecini içerirken yer üzerinde yerle ortak bir yaşamı simgelemektedir [Berg ve Dasmann, 1977]. Anahtar kavram yeniden yerleşim -*reinhabitation*- Lynch için niteliği bozulan toprağa -*yere*- yerleşerek yeniden yaşamı öğrenmek, 'yerli' olmak anlamına gelir [Lynch, 2016]. Buna rağmen

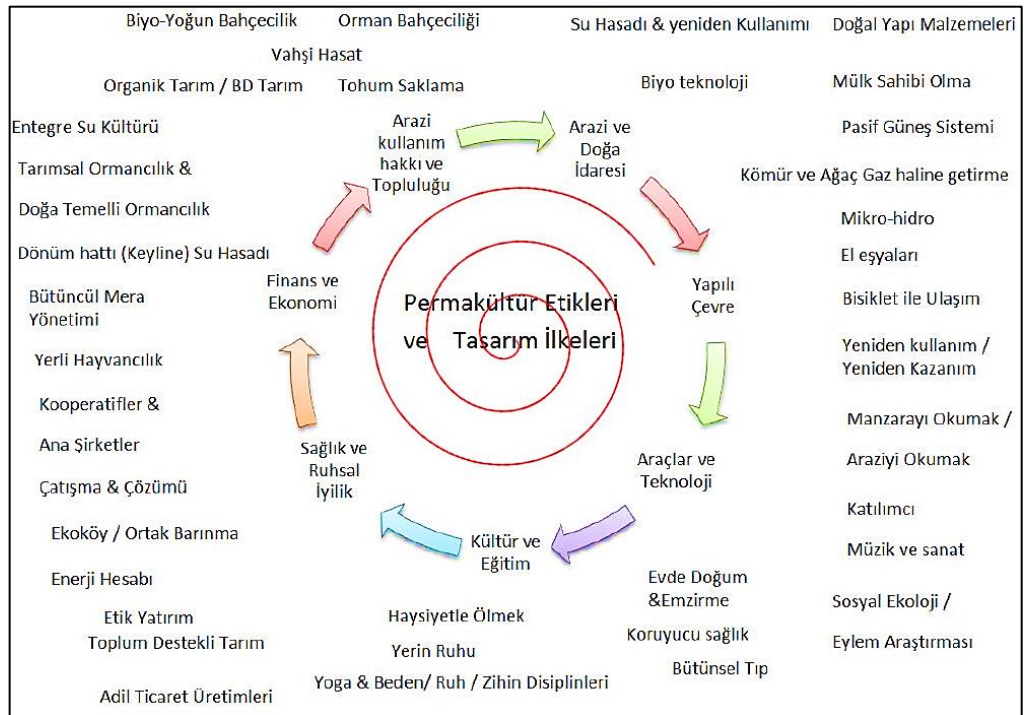
yine Lynch biyo-bölgeciliğe ve dolayısıyla bir yerin yerlisi olma fikrine yönelik oluşabilecek romantik bakış açısına temkinli yaklaşmayı öğütler. Berg ve Dasmann'ın '*Reinhabiting California*' manifestosunda [1977] çoğunlukla yer verilen yerli halk örneklerini *-biyo-bölgeciliğin doğası gereği-* Lynch, yerleşimci toplum ile yerli olan arasında bir uzlaşma olarak görür [Lynch, 2016]. Bu nedenle daha çok kutuplaşmalar ve katı sınırlar üzerinden değil, esneklik, geçirimsizlik, etkileşimler üzerinden simgelenen Biyo-bölgeciliğin, yer ve yerelden çok gezegen odaklı ilerlediği, ikilikleri aştığı ve organizma şeklinde davrandığı çıkarımı yapılır [Lynch, 2016]. Bu açıdan bakıldığında permakültür ve biyo-bölgeselcilik ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Centemeri [2021] , aktivizm hareketi olarak permakültürü bir tür bakım odaklı çevrecilik biçimi şeklinde ifade eder. Bu çevresel biçimin bir etik yönelim ve değerler argümanı olarak algılanmasının gerekliliğiyle beraber yalnızca insanı değil, insan-dışı tüm varlıkları da kapsayıcı bütüncül bağlantılılık bakış açısının da önemli bir argüman olduğu üzerinde durulur. Centemeri; Permakültürün başlangıcını toprağa geri dönüş hareketini kolaylaştırıcı bir destek görevi olarak görür. Kuramcıya göre permakültür pratik kılavuzlar içerir:

“Tarımsal üretimin öncelikle öz tüketim ve küçük ölçekli ticaret için olduğu sürdürülebilir yerel ekonomiler geliştirmek için kırsal alanlarda araziye yerleşmek amacıyla tarımsal uygulamalara aşina olmayan bireylere pratik kılavuzlar sağlamayı içerir,” [Centemeri, 2021].

Yine de permakültürün yalnızca bununla sınırlı tutulamayacağı oldukça açıktır. Permakültür Centemeri lensiyle [2021], üretken ekosistem tasarımını teşvik eden ve devamlılıklarını sağlayan eko-tasarım yöntemidir. Holmgren'in permakültür tasarımına yönelik ilkelerinin (Şekil 3.2) [Holmgren, 2020] bir değerlendirme yöntemi içerdiğini ifade eden Centemeri, Holmgren'in ilkeleri gözlüğünden tasarım değerlendirilmesi yapılabileceğini de ekler. Bu ilkeler (Şekil 3.3) [Holmgren, 2020], tasarımcıyı yönlendirici bir etmen olabileceği gibi toprak konusuna pratik bir yaklaşımı da içermektedir. Karmaşık ağları içeren sistemler bütünü *-Toprak-* permakültür tasarımcıları için bağlantı kurabilme etkeni ve aracıdır.

Tasarım İlkeleri	
<p>1 GÖZLEMLEMEK VE ETKİLEŞİM KURMAK</p> <p>"Güzelik, seyirinin gözetilirdir."</p>	<p>İyi tasarım, doğa ile insan arasındaki uzak ve uyumsuz bir ilişki ile ortaya çıkar. Düzensiz gözlem ve düşünceli etkileşim tasarım ilhamı, hazırlık ve kalıplar sağlar.</p> <p>İyi tasarım, özne ile sürekli ve karşılıklı etkileşim yoluyla üretilen bir şeydir.</p>
<p>2 ENERJİYİ YAKALAMAK VE DEPOLAMAK</p> <p>"Güneş parlıyor, saman yap."</p>	<p>Şu anda tükettiğimiz veya boşa harcadığımız kaynağın çoğunu kurtarabilmeyi, geri kazanabilmeyi ve yatırım yapabilmeyi Yenilenebilir enerji türlerine yönelmek yoluyla, varlığını sürdüren ancak akıllıca kullanarak yararlanamadığımız enerji türünden yararlanmayı öğrenmek</p> <p>Ataüstü bize yenilenebilir enerjiyi öğrettiği değilmeden önce enerjiyi yakalamak ve depolamak için enerji zamanımız olduğunu hatırlatır.</p>
<p>3 VERİM ELDE ETMEK</p> <p>"Boş midede iş çıkarılmaz."</p>	<p>Sistemi sürdürmek ve daha fazla enerji yakalamak için yakalanan ve depolanan enerjiyi etkili şekilde kullanarak her şeyi (kişisel dahil) kendine güven sağlayacak herhangi bir sistemi tasarlamak gerekir.</p> <p>Anında ve geçekten yararlı verimler olmadan, tasarladığımız ve geliştirdiğimiz her şey zayıflama eğiliminde olurken, anında verim sağlayan unsurlar çalışacaktır.</p>
<p>4 ÖZ DÜZENLEMELERİ UYGULAMAK VE GERİBİLDİRİMLERİ KABUL ETMEK</p> <p>"Babalardan günahları yoldu ne kadar kadar olan çocuklar tarafından ziyaret edilir."</p>	<p>Permakültür tasarımın uygunsuz büyüme veya davranışını sürdüren veya engelleyen özenli yönetimlerini ele alır.</p> <p>Olumlu ve olumsuz geri bildirimlerin doğada nasıl çalıştığını daha iyi anlayarak, dahakendi kendini düzenleyen sistemler tasarlanabilir, böylece tekrarlanan ve sert yönetime bağlı iş azaltılabilir.</p> <p>Kendine güvenen unsurlardan oluşan bir sistem, rahatsızlıklara karşı daha dayanıklıdır.</p>
<p>5 YENİLENEBİLİR KAYNAKLARIN VE HİZMETLERİN KULLANIMI VE DEĞERİ</p> <p>"Doğal akışına bırak."</p>	<p>Yenilenebilir doğal kaynakları en iyi şekilde kullanmayı hedeflemek; Doğal akışına bırakmak; Kaynaklar üzerindeki tüketim taleplerini en aza indirmek için tüketmeyen doğal hizmetlerden en iyi şekilde yararlanmak ve insan ve doğa arasındaki uyumlu etkileşim olanaklarını vurgulamak</p>
<p>6 ATIK ÜRETMEK</p> <p>"Zamanda bir dikiş dikiş kazandırır."</p>	<p>Bu ilke; geleneksel tutumluluk değerlerini, maddi mallar için bakımı, kirliliğe ilgili modern andeyi, atıkları kaynak ve fırsat olarak gören daha radikal perspektifi bir araya getirir.</p> <p>Solucanlar Molluscan, kirliliğiyle "sistemin başka bir bileşeni tarafından verimli bir şekilde kullanılmayan herhangi bir sistem bileşeninin çıktısı" olarak tanımladı.</p>
<p>7 ÖRÜNTÜLERDEN DETAYLARA TASARIM</p> <p>"Ayrıntılar içinde doğumak."</p> <p>"Ayrıntıdan ayrıntıya bakmak."</p>	<p>Doğada ve toplumda yenilenebilir modellerin ortaklığı, bir başlangıç ve öğütken bir model kullanarak bir tasarım yapmamıza olanak sağlar.</p> <p>Örüntü tanıma: İske 1'in sonucudur ve tasarım sürecinin habercisidir.</p> <p>Çalışan karmaşık sistemler, işe yarayan basit sistemlerden başlangıç eğilimindedir, bu nedenle tasarım için uygun model bulmak, sistemdeki öğelerin tüm ayrıntılarını anlamaktan daha önemlidir.</p>
<p>8 AYIRMAK YERİNE BİRLEŞTİRMEK</p> <p>"Biriğin kuvvet doğar."</p>	<p>Doğanın her alanında nesnelere arasındaki bağlantılar nesnelere kendi kadar önemlidir.</p> <p>Bitkilerin, hayvanların, toprak işlerinin ve diğer altyapıların doğru yerleştirilmesiyle, düzensiz yönetimde devamsız insan gördüğüne ibtiyaz duymadan daha yüksek dercede entegrasyon ve öz düzenleme geliştirebilir.</p> <ul style="list-style-type: none"> Her eleman büyük işlevi yerine getirir. Her önemli işlev büyük öge tarafından desteklenir.
<p>9 KÜÇÜK VE YAVAŞ ÇÖZÜMLER KULLANMAK</p> <p>"Yavaş ama istikrarlı olan yavaş kazandır."</p>	<p>Sistemler, bu işlev için pratik verimler açısından verimli olan en küçük ölçekte işlevleri yerine getirecek şekilde tasarlanmalıdır.</p> <p>"İnsan ölçeği" ve kapasitesi, insancık, demokratik ve yenilenebilir bir toplum için ilgili olmalıdır.</p> <p>Öte yandan materyallerin, insanların (ve diğer canlıların) hareketinin herhangi bir sistemin küçük bir yönü olması gerekli fikri modernizm için yeni bir fikirdir.</p>
<p>10 KULLANIM VE DEĞER ÇEŞİTLİLİĞİ</p> <p>"Tüm yumurtalarını tek bir sepete koymayın"</p>	<p>Doğadaki ve insanlıktaki form, işlev ve etkileşimlerin büyük çeşitliliği, evrimleşmiş sistem karmaşıklığının kaynağıdır.</p> <p>Farklı ekleli sistemlerin çeşitliliği, arazinin benzersiz doğasını, durumu ve kültürel bağlam yansıtır.</p> <p>Hem şeylerin hem de inşa edilen yapıların çeşitliliği, insan toplulukları dahil türler ve popülasyonlar içindeki çeşitlilik gibi bu ilkenin önemli bir yönüdür.</p>
<p>11 KENAR BÖLGELERİ KULLANMAK/ DEĞERLENDİRMEK</p> <p>"Sert çuk geçiren bir yol olduğu için doğru yolda etkileşimci değilmeyin."</p>	<p>Ön planda bir nehir ile ufukta yükselen güneşin simgesi bize bir kenarından oluşan dünya gösterir.</p> <p>Her karasız ekosistemde, yalnızca birkaç santimetre derinliğinde olabildiğince toprak, cansız mineral toprak ile atmosfer arasında bir kenar veya arayüzdür.</p> <p>Bu ilke, kenarların genişletilmesini istem önermektedir ve kenarların arttırılması öncülüğünde hareket eder.</p>
<p>12 YARATICI ŞEKİLDE KULLANMAK VE DEĞİŞİME CEVAP VERMEK</p> <p>"Yüzün, seyri olduğu gibi değil, olacağı gibi görürsün."</p>	<p>Değişimi iyileştirici bir şekilde kullanmak için tasarım yapmak ve kontrolümüzün ötesinde olan büyük ölçekli sistem değişimine yanıt vermek veya uyum bulmaktır.</p> <p>Süreksizlik ve sürekli değişim anlayışını bilincimize entegre etmek önemlidir, görülmüş etkiler, kalıcılık ve kontrol edilebilir yenilenmesi, değişimin ölçeği bağlı doğası kabul edilerek çözülür.</p> <p>Değişime ilgili bu son tasarım ilkesi ile gözlemle ilgili ilke arasında başlangıç bir bağlantı kurulur.</p>

Şekil 3.2: Holmgren permakültür tasarım ilkeleri.

Şekil 3.3: David Holmgren permakültür ilkeleri ve sürdürülebilirliğin ötesindeki yollar.

Centemeri, insan ve insan-olmayanlar arasında bağlantı aracı olan toprağın tasarımın ana etkeni olması durumunu bir ‘arayüz oluşturmak’ olarak değerlendirir. Bu iş birliğini sağlayan şey ise; insan varlığının diğer canlılardan ayrı olarak tasavvur edebilme ve tasarım yoluyla bağlantılar kurabilmesidir. Centemeri; insanın yalnızca uyum sağlama yeteneği ile ilgilenmez; aynı zamanda alternatif çözüm yolları üretebilen, ileriye dönük planlar yapabilen eleştirel göze sahip olmasını da oldukça önemli bulur [Centemeri, 2021].

Permakültür yalnızca ekolojik değil, sosyo-ekolojik bağılıklarla beraber birçok karşı bağılıkları da içerebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Centemeri [2021]; permakültüre politik yaklaşımla biyo-bölgeselcilik ve yerel yönetimler pencerelerini açar. Permakültür tasarımcısının ‘kısmi özgürleşme’ alanındaki tasarım etkinliğinin, bir tür ikilikler üzerinden çeşitlendirerek zenginleştirme işi olduğunu savunur. Centemeri[2021] permakültürü, modern düşüncedeki teori-pratik, doğa-kültür ayrımlarını göz ardı etmeden diyalektik iş birlikleriyle karmaşıklık aksında ilerleyen sosyal özgürleştirici bir proje üretkenliği olarak görür. Centemeri bakış açısıyla Permakültür, bakıma dayalı ekolojik tasarım hareketi olmasının yanı sıra yeniden-yaşam hareketi ve sürecini kapsar. Yeniden yaşam; bir yer üzerinde yaşama geçişin, ekonomik, sosyal vb. birçok boyutta sahip çıkma yoluyla değişenlere ayak uydurmak ve aynı zamanda katkı sunmak anlamındadır. Böylelikle önceliğin ‘onarım’ olduğu çıkarımı yapılır [Centemeri, 2021].

“Yeniden yaşam”ın sömürülen-tahrip edilen yerlerdeki yaşamı tanımlaması; onarım başlığını netleştirir. Yine de onarımın eski haline getirmekten öte olan anlamı; canlılığı yeniden oluşturmak, ‘müşterekleri yeniden bir araya getirmek’, Kuramcının ifadesiyle [2021] ‘ortak uygulamaları canlandırmak’ ve hatta eski haline artı değer katmak olarak ifade edilmelidir.

‘Reinhabiting’- yeniden yaşam, onarımla yola çıkıldığında, zorluklar için bir değişim imkanı, bölgesel anlamıyla da özerkliğin yeniden ortaya çıkarılmasına katkı sunar [Centemeri, 2021]. Burada ‘özerklik’ ifadesinin ortak sorumluluk, uyum ve dayanışma yoluyla kendini düzenleme biçimlerini tanımlama yetisi olduğunu ekler [Centemeri, 2021].

3.1.1. Permakültür ve A Designers' Manual

“Bu kitap tasarımıyla ilgili olsa da aynı zamanda değerler ve etikle ve her şeyden önce dünya bakımı için kişisel sorumluluk duygusuyla ilgilidir,” [Mollison, 2002].

Mollison'un dönüşüme uğrayarak *-sürdürülebilir değil-* “onarıcı’ insan yerleşimleri tasarım bilimi’ olarak ifade ettiği permakültüre yönelik her edim; kalıcılık, devamlılık, sürdürülebilirlikten-öte’lik, bir onarıma dayalı olma anlamlarını barındırmaktadır. Bir yönüyle ‘kalıcı tarım’ ile yolculuğuna başlayarak kendisini daha farklı bir bağlamda tanımlayan Permakültür, günümüzde ‘kalıcı kültür’ oluşturabilmenin yöntimsel hali olarak görülmektedir.

Bir kılavuz olarak ‘Permakültür: Bir Tasarımcının El Kitabı’- *Permaculture: A Designers' Manual* [Mollison, 2002] kitabı içerisinde bulunan bölüm başlıkları, bölüm sıraları ve içerikleri permakültür uygulamaları açısından önem taşımaktadır. Bölümlerin bitişlerinde yer alan kısa özetler bir kontrol listesi olarak planlanmıştır. Kitabın ana hedefi nasıl uygulama yapılacağından çok başlangıçta neden yapılmalı sorusuna yanıt verebilmektir. Tasarım kavramlarının ne oldukları ve neden gerekli oldukları sorularından sonra tasarım yöntemlerinde en can alıcı nokta gözlem yapmak ve analiz etmektir. Gözlem yoluyla elde edilen bağlam analizi, çevresel veriler, yerel veriler ve benzeri tasarıma etki eden bileşenler bilgilerinin tasarıma nasıl dahil edilebileceği tasarlanmalıdır. Bu bağlamda asıl önem kazanan nokta sürecin tasarımıdır. Gözlem ve analizle ilintilenen tasarım Lawton’a göre aynı zamanda tasarılmanın da yerel bir yoludur. Kılavuz kitap içerisinde yer alan bir diğer başlık olarak örüntü kavrayışı, makro ölçekten mikro ölçeğe basit-karmaşık bileşenler ve formlar üzerinden ortaya çıkar. Permakültür bağlamında sözü edilen doğal sistemlerin barındırdığı örüntülerin enerji verimliliği ve basitleştirilmiş formlar üzerinden ilerlediği ifade edilir. Ancak bunun yanında önemli olan belirli bir sıra ile büyüeyebilen iç içe geçmiş halkalardan oluşan bir örüntü kavrayışıdır.

3.1.2. Toprak: Bağlantısal İlişkiler Bankası

Albert Bernhard Frank’ın 1885’te yayınlanan ‘Bazı ağaçların yeraltı mantarları tarafından kök simbiyozuna dayalı beslenmesi üzerine’-*Über die auf wurzelsymbiose beruhende ernährung gewisserbaume durch unterirdische pilze*”- [Frank, 1885] makalesiyle beraber toprağa yönelik çalışmalar derinleşmiştir. Toprak

içerisindeki sistem işleyişinin bağlantısallık meselesi, Albert Bernhard Frank'ın "*Mikoriza*" [1885] olarak tanımladığı bağlantı ağları ile mümkündür. Toprağın oluş-bozuluş süreçlerini barındırması önemli bir konuyu daha gündeme getirmektedir: Ardıllık. Ardıllık, sistemler içerisindeki başlangıçları ve daha önemlisi devamlılığı nitelemektedir. Toprakta yetişecek her bitki ve canlının devamlılığıyla birlikte toprağın "yaşayan bir toprak" [Erin, 2008] olmasının nasıl sağlanabileceği daha kolay anlaşılır. Ardıllıkta önemli olan bağlantıların kopmamasıdır çünkü bir sonraki süreç, öncesinde gerçekleşen oluşlar tamamlanmadan başlamamaktadır. Dolayısıyla bağlantıları kopmamış bir sistemin gözlemlenmesiyle öncesi bilinmeyen toprakların ardıllık sıralamasında hangi noktada olduğu keşfedilir. Bu keşfe kolaylık sağlayacak şey, bilinmeyenlerle çevrili ekosistemler içerisinde ipucu olarak alınacak ve ilişkiler bütününe anlamaya yarayacak olan toprakta bulunan simbiyotik ilişki kurucular; mikorizalardır.

Simbiyoz kavramı, Anton De Bary ile anılgelmesine rağmen asıl yaratıcısının Albert Bernhard Frank olduğu bilinmektedir. Buna rağmen Frank'ın simbiyoz kavramı göz ardı edilerek De Bary'nin 1879'da 'Ortak yaşam/birlikte yaşam' ifadesiyle simbiyoz kavramına temellendirilmiştir. Ancak De Bary özelinde görülen 'Ortak yaşam' tanımı, daha az türü ve yakın ilişkilerini tanımlaması gibi birkaç yönden eksiktir. İlk ortaya çıkışından bu yana farklı tanımlamalar içerisinde sınırlandırılmaya çalışılan simbiyoz kavramı, öncelikli kullanım şekliyle daha çok 'karşılıklılık' ile ilişkilendirilir. Yaklaşık 70 yılı kapsadığı ifade edilen simbiyoz tanımlaması, De Bary'nin asalaklık-parazitizm tanımını dahil edişi göz ardı edilerek, karşılıklılık ve parazitlik içermeyen etkileşimler üzerinden çarpık yorumlanmaya devam edilmiştir. Genel anlamıyla 'Ortak yaşam/birlikte yaşam'ı ifade eden simbiyoz kavramında oluşan karışıklığın komite yardımıyla çözülmesi bir yana, karışıklık daha da artmış; biyologlara kendi simbiyoz kavramlarını tanımlama özgürlüğü verilmiştir [Martin ve Schwab, 2012].

Simbiyoz, tanımları çok farklı yönleri içerir ancak geneli itibariyle uzun ilişkileri barındıran ortaklıklar olarak görülebilir. Derrien vd. 'ne [2017] göre simbiyoz, birbirinden çok farklı çeşitteki organizmaların *-bakteriler, mantarlar, algler vb. daha birçok tür-* oluşturduğu birlikleri kapsamaktadır. De Bary'nin Simbiyoz tanımlaması öncesinde "*Symbiostismus*" [1877] olarak simbiyoz tanımını yapmış olan Albert Bernhard Frank'ın bu kavrama katkısı; köklerde oluşan

simbiyotik ilişkinin görünür kılınmasını sağlayan oluşumların varlığını ‘mikoriza’ tanımı ile ifade etmesidir. Bundan yola çıkarak Derrien vd. [2017], bitki ve mantar arasındaki mikorizal oluşumları “*karasal yaşama en kalıcı ve dikkat çekici adaptasyonlardan biri*” olarak tanımlar.

Trappe [2004], De Bary’nin ‘simbiyotizm’ kavramına getirdiği ‘ortak yaşam’ yorumu ile kavramın yaratıcısı olarak görüldüğünü ifade eder. ‘Ektomikoriza’ kavramını ilk tanımlayan değil ancak gelişim aşamalarını ilk detaylandıran kişi olarak A. B. Frank’ın temellendirmesi bu gelişmelere ön ayak olmuştur [Trappe, 2004]. Mikorizaların toprak derinliği ile olan ilişkisini incelediğinde ulaştığı sonuç; toprağın en üst katmanının en üretken katman *-humus-* olduğu ve toprak derinliğinin artmasıyla birlikte mikorizal bağlantıların da orantılı olarak azaldığıdır [Frank [1885]’den akt. [Trappe, 2004]]. Fide oluşumuyla beraber mikorizalar oluşmaya başlar, canlılığı boyunca yeni mikorizal ağlar oluşur ve ölenlerin yerine ise yeni mikorizalar yeniden oluşurken, uzun bir zaman dilimine yayılan araştırmalarla Frank’ın hipotezi ancak doğrulanır [Trappe, 2004]. Mantarların çoğu zaman çürüme ve hastalıkla ilişkilendirilmesi, Frank’ın araştırması konusuna bir engel oluşturmuştur [Trappe, 2004]. Frank öncesinde birçok araştırmacının konuya benzer yaklaşımlar için çabaladığı görülebilirken *-Trappe burada Vittadini (1842), Pfeffer (1877), Kamienski (1882) örneklerini verir [2004]-*, Frank’ın buradaki yöntem farklılığı ve başarısı, diğer araştırmacıların gözden kaçırdığı ifade edilen ‘simbiyotik ilişki’ düşüncesinin kattığı bakış açısı değişimidir. ‘*Humus*’ olarak tarif edilen toprak özelliğinin mikoriza çoğalması ile ortaya çıktığını Frank’tan [1885c,1888] aktaran Trappe [2004], Frank’ın [1894] orman toprağı, konakçı bitki, mantar, humus, nitrojen, protein arasında kurduğu bağlantısallığa dikkat çeker. Tüm bunlara rağmen fazlaca olumsuz dönüş aldığı bu hipotezlerinin doğrulanışı yaklaşık bir asrı tüketmiştir [Trappe, 2004]. Bununla birlikte Simbiyoz ve Mikoriza kavramlarının ön ayak olduğu ‘*ardıllık, rekabet, mücadele vb. çeşitli ekolojik fenomenler*’ [Trappe, 2004] de konuya dahildir.

Dünya üzerinde 13 milyar hektara denk gelen toplam toprak alanının içerisinde ormanların ve tarım alanlarının aldığı pay %46’dır [Adaman vd., 2020]. İklim değişikliği bağlamında toprak ve toprak kullanımından kaynaklı oluşan CO2 salım değerleri [2017] *-küresel ölçekte bakıldığında %25 gibi bir oran tahmin edilmektedir-* toprak konusunu daha elzem hale getirmektedir. Günümüzde en önemli

konulardan biri haline gelen iklim değişikliğinin toprakla ve toprak kullanımıyla olan bağlantısının önemi de böylelikle görünür hale gelir. Bir arayüz olarak toprak, üretim- tüketim faaliyetleri kapsamında en önemli görevi üstlenir. Toprak, bağlantısal ilişkiler ölçeğinde yerden göğe, gökten yere bağlantılar arasındaki gerekli arayüzü oluşturma görevini edinir.

Devamlılık sağlayıcı bir arayüz olarak toprak, karbon döngüsünün ve daha birçok döngünün devamlılığı konusunda başat faktördür. Karbon yutağı bağlamıyla döngüler içerisindeki bu rolü, toprağı atmosfere salınan karbon miktarını azaltmaya, biyoçeşitlilik kaybını minimize etmeye ve dolayısıyla iklim değişikliğinde geri döndürücü- azaltıcı etkiler konusunda harekete geçmeye zorlar. Ancak işleyen süreçler, toprak tahribi ile bünyesinde depolanan karbonları açığa çıkarması ve atmosfere bırakılmasıyla oluşan karbon artışı bir dezavantaja sebep olur [Aşıcı, 2017].

İngilizce dilindeki '*Human*' -insan- kelimesi, eski Fransızca'da '*Humain*'- İnsana ait, Latince'de ise '*Humanus*'- 'İnsan, İnsancıl' vb. anlamlarını içermektedir. Bununla birlikte etimolojik bir ileri bakışla, '(dh)*ghomon'- yani '*earthling (Ing.)*' 'Dünyevi varlık' olarak çevriliyor olsa da asıl anlamı 'toprak canlısı'dır (**Proto-Hint-Avrupa kökenli dhghem- 'toprak' anlamındadır*) [Web-18]. Bununla birlikte '*Humus*'(Lat.) kelimesi de insan ile aynı kökene sahiptir [Web-19].

Leopold'e [2014] göre, toprağın bir mülk olarak görülmesi meselesi, toprağa yönelik etiğin ortaya çıkışına ekolojik bir zorunluluk ve bir olasılık doğurmuştur. Toprak etiği öncesi etik, bireyleri birbirine bağlı parçalar olarak topluluğun bir üyesi olarak tanımlasa da Leopold'ün toprak etiği, bahsedilen topluluk sınırlarını canlı-cansız tüm kaynakları içerecek şekilde toprağa kadar genişletir. Toprak etiği; sözü edilen kaynaklara yönelik kısıtlamaların değil, aksine göz ardı edilen 'kendi-varlığını sürdürmeye devam etme haklarının olduğu' üzerinde durur [Leopold, 2014]. Burada savunulan düşünce, insanın üzerine aldığı hakimiyet kurma ve söz sahipliği konusunu dönüştürerek onu bir olan toprağın ve topluluğun vatandaşı yaparak diğer bir deyişle 'herkes ve her şeyle eşıt olan' konumuna getirir.

'Koruma'ya olan yaklaşımın toprak-insan uyumu olarak örüldüğünü ifade eden Leopold [2014], bu konudaki ilerlemenin 'ilerleyememesine' vurgu yapar. Koruma eğitimi içeriğinin değişmediği, sıralanan yapılacaklar listesinin -*kısaca kanunlar, oylar, organizasyon katılımları, bireysel araziye yönelik koruma kararları vb.-*

sorumluluk atfetmeyip aksine yükümlülüğü göz ardı ettiği üzerinde durur. Bunun yanında 1937 yılına işaret eden Leopold [2014], Wisconsin Yasama Meclisi Toprak Koruma Bölge Yasası'nın kuralları yoluyla çiftçilere sorumluluk verildiğini, arazi kullanım kurallarını yazanlar için çeşitli kolaylıklar sağlanacağı vaadinin yapıldığını ifade eder. Ortaya çıkan sonuçta çiftçilerin kolaylığa ve işin karlılığına göre ilerlediğini belirtir. Çiftçiler, kar getiren iyileştirici uygulamaları gerçekleştirmelerine rağmen, toplum yararına olacak olan ancak kendilerine fazla bir kar getirmeyecek uygulamalardan kaçınmışlardır [Leopold, 2014]. Leopold'ün toprak etiğinin temsil ettiği ekolojik bilinç, toprak sağlığı için bireysel bir sorumluluğu ve buna yönelik inancı yansıtmaktadır. Topraktaki sağlık konusunu, kendini yenileme kapasitesi olarak görürken, korumayı bu kapasiteyi anlama ve koruma çabası olarak tarifler [Leopold, 2014].

Koruma konusunda asıl önemli durum, etik açıdan gerek davranışsal gerek içsel bir değişikliğe sebep olmasıdır. Ancak Kum Yöresi Almancağında [2020] Aldo Leopold, iki grup insan varlığından bahseder; bir grup yalnızca tarımsal üretim sonucunda ortaya çıkan üründen memnun kalırken, diğer sorunlara kafa yormaz [Leopold, 2014]. Buna rağmen ikinci grup, yalnızca üretimle ilgilenmek, yapaylık değil doğal çevre yaratmaktan yanadır. Yalnızca üretim değil, topraktaki tür çeşitliliğinin tükenmesi ve toprakla ilişki kuran tüm varlıkların durumu gibi ekolojik konularda endişelendiklerini ifade eder. Leopold bu durumda ikinci grupta ortaya çıkan bakış açısını 'ekolojik vicdan' olarak değerlendirir [Leopold, 2014]. Toprağa gösterilecek olan sevgi, saygı vb. değerler olmadan toprağa yönelik bir etiğin geliştirilebileceğine inanmayan Leopold [2014], bu değerlerin ekonomik kaygı gibi kısıtlı bakış açısını değil, daha çok felsefi derinliğini kasteder. Böylelikle biyotik toplumu olumlu yönde destekleyen koruma eğilimlerinin doğru, diğerlerinin ise yanlış olacağını savunur [Leopold, 2014].

Tarih boyunca tarıma olan yaklaşımın önemli bir kısmı geleneksele dayanır. Yine de toprağın içinde ve dışında, canlı ve cansız tüm varlıklarla bir bütün oluşturduğunu savunan diğer bir kişi Lady Eve Balfour'dur. Gerek organik tarımın öncüsü olarak gerekse de Toprak Birliği'nin -*Soil Association*- kurucusu olarak yazdığı kitabı 'Yaşayan Toprak' -*The Living Soil-1943*-, organik gıda ve çiftçilik hareketinin kurucu metnine dönüşmüştür [Web-20].

Balfour toprak sağlığını insan, hayvan, bitki ile bütüncül bir anlam üzere birleştirir ve birbirlerinden ayrılamaz görür [Udall vd. 2014]. Bununla birlikte tarım üzerine çalışmanın, felsefeyle ve pragmatik yaklaşımla entegre olabildiğini de önemli bulur [Web-21]; [Web-22]]. Dolayısıyla Balfour, sürdürülebilir tarım özelliklerinin ‘kalıcılık’-*Permanence*- ile özetlenebileceği inancını taşır [Web-23]. Bu inanç ‘yaşayan toprak’ tanımıyla tarım ve permakültür bağlantılılığını görünür hale getirmektedir.

3.1.3. Örüntü: Yaşayan Sistemler

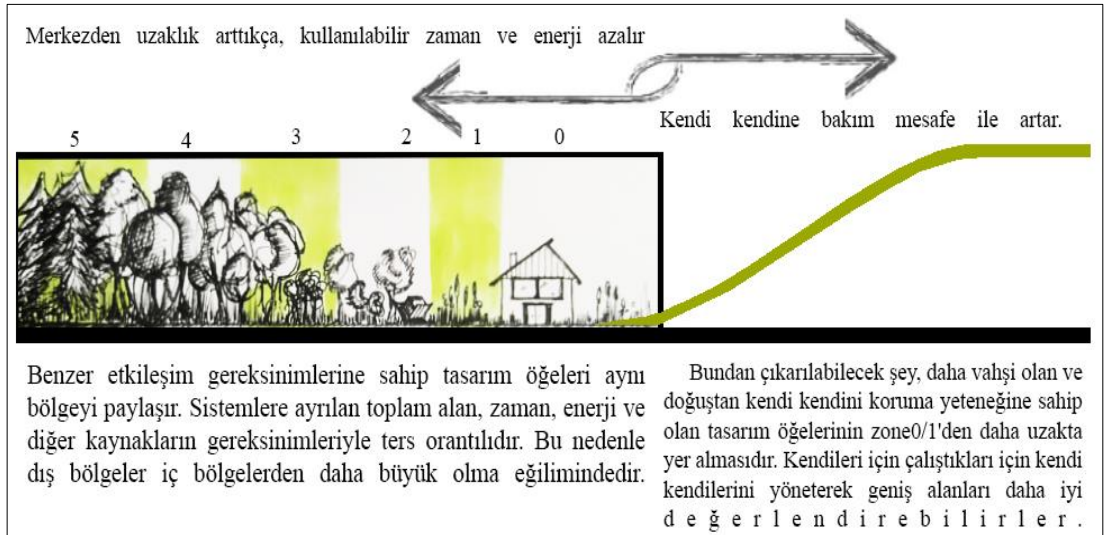
Örüntü oluşumları enerji verimli olma durumunu korumanın bir sebebi ve sonucu olarak ortaya çıkar [Lawton, 2016]. ‘Fraktalite’ ve ‘Fraktal’ kavramından ilk bahsediliş tarihi her ne kadar 1975 olarak bilinse de insanlık tarihi boyunca yararlanılan ancak tanımlanamayan bir kavramdır [Web-24]. Kökeni itibariyle *Fraktal* kelimesi ‘kırmak’ anlamında kullanılan “*Frangere*”(Lat.) kelimesinden türetilmiş [Web-25] ve kırmak kökeni bir nevi düzenliliği kıran anlamında kullanılmaktadır. Düzensizlik kelimesi yerine ‘pürüz’ kelimesini tercih eden Mandelbrot için pürüz ‘tamsayı olmayan boyut’u ifade eder [Web-24].

Fraktal kavramı doğal yüzey tanımlamalarında eksik kalan tanımlı matematiksel ifadeler *-daire, üçgen, kare-* nedeniyle ortaya atılmıştır. Evrende yer alan, her parçası bütüne benzer küçük parçaların varlığı ve özgün şekilleri ‘Fraktal’ olarak anılmalarına neden olmuştur. Fraktal kelimesi Mandelbrot [Web-26] için; ‘basitlik, karmaşıklık ve açık-uçluluğu’ ifade eder. Fraktalın boyutlandırılmasına yönelik yapılan her işlem için öncelikle ölçek kullanımı önemlidir. Mandelbrot, fraktallar içeren her ögenin kolaylıkla manipüle edilebilir yanının ölçekten kaynaklandığını ifade eder; dolayısıyla yapılan her ölçeklendirme bir referansa ihtiyaç duyar (şekil.3.4) [Web-26]. Fraktalların önemliliği, Mandelbrot’un ifadesiyle görsellik; -Fibonacci serisi vb.- içermesinden çok, ortaya çıkan pürüzlülük oranının bilinebilirliği ve örüntüler arası hiyerarşi’ dir [Web-26].

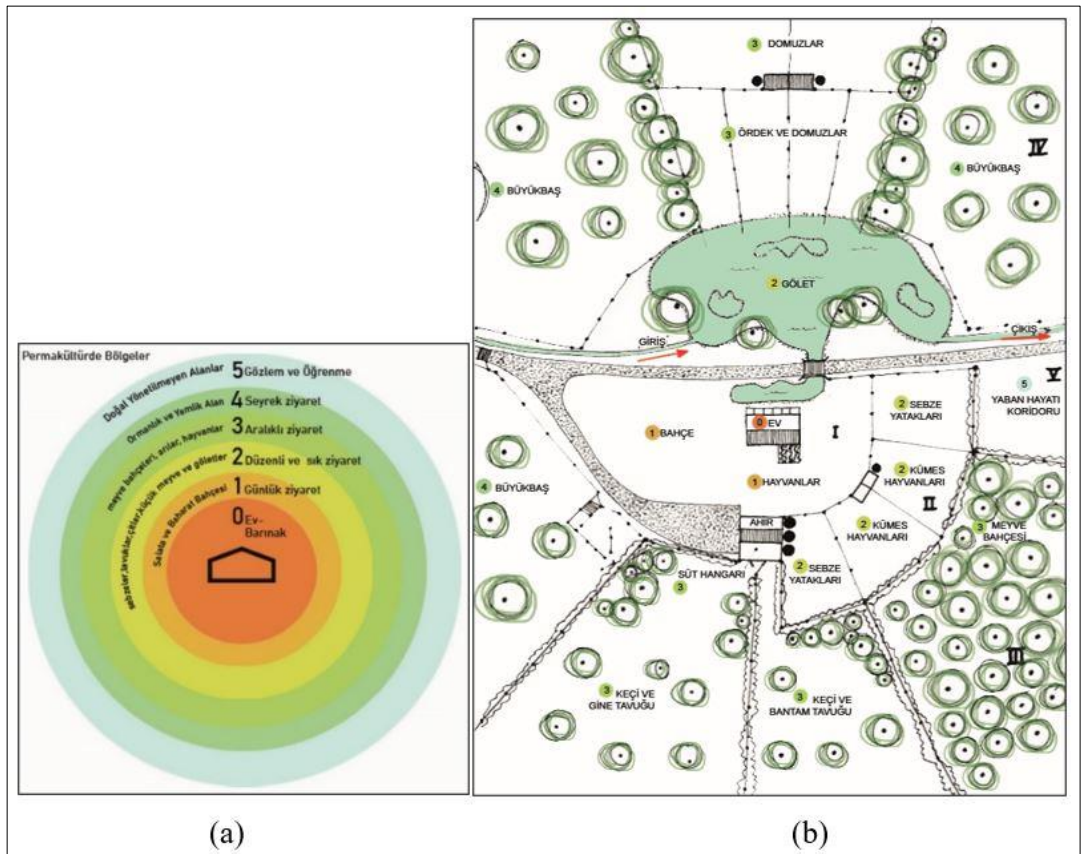
Şekil 3.4: Mandelbrot'un ifade ettiği üzere ölçeğin önemi. İnsan ölçeğinden bakıldığında kum olarak görünen kısmın (a) aslında bir kaya olduğu (b) göze çarpar.

Fraktalların permakültür sistemi içerisindeki genel rolü, enerji verimliliğine yönelik gerekli optimum yüzey alanlarına ulaşarak ' faydalı kenar etkisi'nin artırılmasını sağlama işidir. Böylelikle verimlilikle maksimum yarar sağlama durumu, sisteme dahil en küçük öğeden başlayarak bütüne ulaşmak üzere devam eder. Dolayısıyla amaçlardan ilki, kullanımın maksimum yarara yönelik olması ve bu duruma enerji verimli şekilde ulaşma yolu olarak görülmelidir. Permakültür tasarımları için yapılan dilim analizlerinin ve bölgelere -zone- ayırma durumlarının bir yönüyle bu nedenle planlandığı söylenebilir (Şekil 3.5) [Web-27].

Şekil 3.5: Permakültür Tasarımında -Zone-Bölgeler.

Permakültür tasarımlarının özünde yer alan bölge ve dilim analizleri, yerleşim yapılacak alana dair bir dizi gözlem sonucunda ortaya çıkarılmaktadır. Örneklendirilen görselde toplamda 5 ayrımdan oluşan bölgelerin sıfır noktasını ev-barınak oluşturmaktadır (Şekil 3.6) (a)[Hemenway, 2018]; (b)[Mollison, 2002]. Bölge 1, her gün ziyaret edilebilecek olan acil ihtiyaçların bulunduğu alanı tanımlarken, bölge 2, güneşli ziyaret edilen alanları içermektedir. Bölge 3, 4 ve 5 ise sıklıkları gittikçe seyrekleşen ziyaretleri kapsar.

Şekil 3.6: (a) Permakültürde Bölgeler ve (b) Mollison'un Kaleme aldığı A Designers Manual Kitabında Yer Alan Bölgeler Analizi.

Bölgelerin planda keskin çizgilerle ayrılmış gibi olan görüntüsüne yönelik Hemenway, şu açıklamayı yapma gereği duyar; “Bölgeler evden dışarı açılan düzgün eş merkezli çemberler değildir. Sınırları geçirgendir ve birbirlerinin içine sızabilirler. Bölgeler topografya, toprak, güneş ışığı, evde erişim, yerli bitki örtüsü ve ev sahibinin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenir,” [Hemenway, 2018]. Böyle bir bağlam, insan varlığının alandan tasarım yoluyla iyi şekilde yararlanabilmesine katkı sunarken, enerji verimliliğine yönelik de bir bakış sunmaktadır. Görünürleştiği üzere

permakültür sistemleri parçalar içerisinde bağımsız çalışabilen, ancak sonucunda mutlaka bütüne ait bir parça durumunda olan bölgelerin birleşimini içerir. Doğada ‘büyüme dereceleri’ olarak bilinen belirli formüller üzerinden ifade bulan ve Fibonacci serileri gibi örüntü çeşitleri oluşturan bu seriler, entropinin azaltılabilesine yönelik çalışabilen az sayıda sistem olarak, doğada birikerek büyümeyi sağlar.

Bir bütünün parçası olma ve bununla birlikte bütünün içerisinde sürekli devam eden döngünün bir parçası olmak fikri, P.M. Senge’in [2022] sözünü ettiği sistem düşüncesinin bir özeti niteliğindedir. Sistem düşüncesinin yalnızca bütüne ait parçalardan ibaret olmadığını, her zaman için bundan daha fazlasını ifade ettiğinin altı çizilidir. Sistem düşüncesine yönelik Senge’ in savunduğu düşünce, atalet hali yerine yeni düşünme kalıpları yoluyla yeni bir eylem planlamak üzerine kuruludur. Dolayısıyla bu durum bir süreç tasarımına çıkmaktadır; çünkü ortaya çıkan herhangi bir duruma karşı hemen aksiyon almak değil, öncesi ve sonrasıyla bütüncül düşünerek sürecin ilerleyiş basamakları üzerine fikir yürütmek esastır. Bu bağlamda bazı kısa süreli çözümler yerine bütüncül süreci düşünerek tasarlamak olası sorunların önüne geçebilecektir. Sistem düşüncüsü, yeri ve zamanında uygulamaya koyulduğu takdirde küçük ancak iyi eylemin kalıcı durumlar yaratabileceği üzerine kuruludur [Senge, 2022]. Bu durum kısaca kaldıraç etkisi olarak karşılık bulmaktadır.

Sistem düşüncesi içerisinde ayrımlar yerine, birliktelikler ve ilişkisellikler esastır. İç-dış, sen-ben, ben-öteki gibi ikilik ve ayrımlara karşı bir bakış açısı ile tek bir bütüncül sistemin parçaları olarak çareyi ‘ortaklaşa’ aramak esas olmalıdır. ‘Beşinci disiplin’ olarak adlandırdığı bütüncül sistem düşüncesi yoluyla Senge’ in [2022] oluşturmaya çalıştığı şey, bütünlüklere, ortaklıklara, statik olan yerine dinamik olana yönelmeye dair bir çerçeve sunmaktır. Bu ince duyarlılık odaklı düşünme sistemi, ‘yaşayan sistem’ kavrayışı içerisinde bulunan karmaşık, armonik, nitelikli ve zarif ancak bir o kadar güçlü bağlantısallığın bir açıklamasını içerir. Senge, bu duruma şu şekilde bir tanımlama getirmektedir:

“Sistem düşüncesi karmaşık durumların temelindeki ‘yapıları’ görmek için bir disiplindir... Şöyle ki, bütün’leri görerek sağlıklılığı geliştirmeyi öğreniriz. Bunu yapabilmek için sistem düşüncesi bir dil sunar. Bu dil düşüncemizi yeniden yapılandırmakla işe başlar”, [Senge, 2022].

Sistem düşüncesini 5. Disiplin olarak isimlendirmesinde rol oynayan etmenlerden biri, tüm öğrenme disiplinlerinin temelini oluşturması sebebiyledir. Buna karşılık çoğu insan için sistem kavrayışında ‘karmaşık sorun=karmaşık çözüm’ inancı, sistem düşüncesi içerisinde tam tersi şekilde işler. Amaç bir düşünce değişimi yaratarak doğrusal sebepler ve sonuçlar yerine karşılıklı bağlantısal ilişkilere odaklanmak, anlıktan ziyade bütünsel sürece odaklanma zihniyetine ulaşmaktır. Bu pratikle beraber ‘geri-bildirimler’ sistem düşüncesinin özünü besler; böylelikle sistemin güçlendirilecek veya dengelenecek yönleri için referanslar ortaya çıkarılır [Senge, 2022].

Bütüncül sisteme dayalı olan dilin anlaşılması, bu türden döngüselliklere ve karşılıklı geri bildirimlere bağlı kalmaktadır. Geri bildirimler bu bütüncül sistem içerisinde birer bilgi aracı olarak sayılabilir. Sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde döngüsel birer iletişim aracı olarak sisteme katkı sundukları görülmektedir. Bunun yanında Senge geri bildirimlerin Antroposentrik bakışla insanın kendini ‘tek sebep olan’ olarak düşünme yanılığını engelleyeceği görüşündedir. Bu noktada sistem düşüncesi içerisinde insan, bir aktör konumundan çok ‘dahil olan’ anlamında bu bütün ilişkiselikler ağına ait bir parçadır [Senge, 2022].

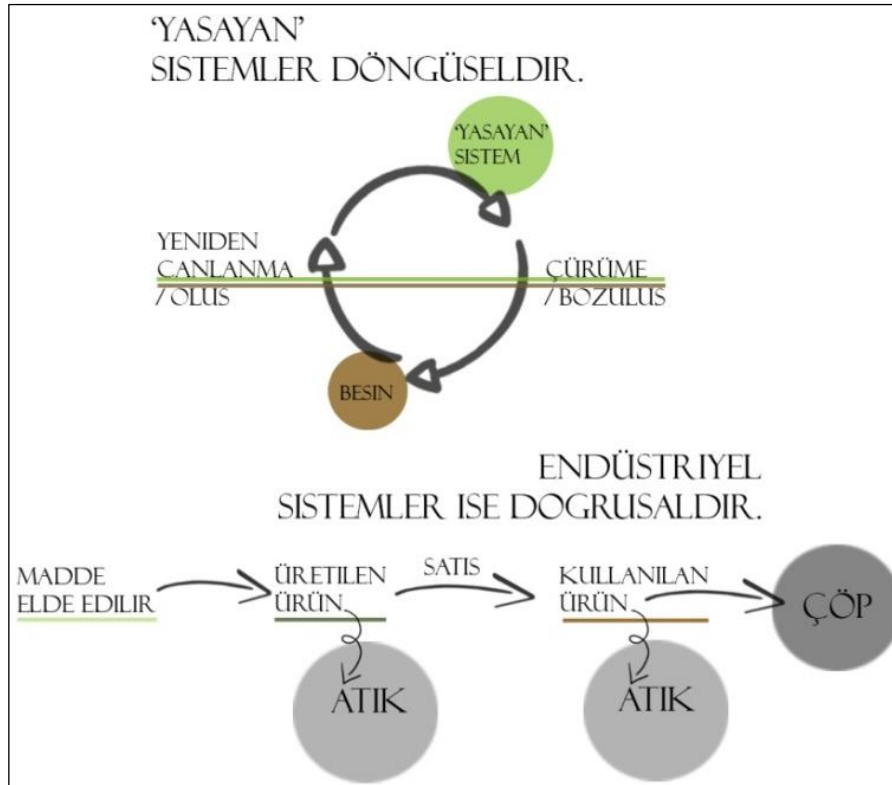
Sistem düşüncesi bireyci yaklaşım yerine toplumsal bir sorumluluk anlayışı taşır. Bu nedenle kısa süreli çözümler ve sorunlar yerine daha geniş dönemsel etkilere odaklanılmaktadır. Senge sistem düşüncesi içerisinde yer alan ‘usta’ tanımına yönelik bir ayırım yapar. Şöyle ki ustalık bir hakimiyet ve üstünlükle eşdeğer tutulmaz. Bunun yerine ustalık, aynı işi zanaatı ölçüsünde hep iyi yapmaya, sürekli öğrenme bilincinde olma ile hep süreçte ve ‘yolda’ olmaya, yaşam boyu öğrenmeye yöneliktir. Dolayısıyla burada sözü edilen ustalık tanımı, üretimleri bağlamında teze dahil edilen mimarlara yönelik bir bakış sunabilmektedir. Kuramcı ustalarla ilgili karakteristikleri şöyle açıklar:

“Vizyon ve hedeflerinin gerisinde yatan özel bir amaç duygusu vardır. Böyle bir insan için vizyon salt iyi bir fikir olmaktan çok, bir çağrıdır. Onlar ‘mevcut gerçekliği’ bir düşman olarak değil, bir müttefik olarak görürler. Değişim güçlerine direnmektense, onları kavrayıp birlikte çalışmayı öğrenmişlerdir. Derinden sorgulayıcıdırlar, gerçekliği hep daha doğru görme çabasındadırlar. Kendilerini yaşama ve başka insanlara bağlı hissederler. Ama belirsizliklerinden hiç fedakarlıkta bulunmazlar. Kendilerini etkileyebildikleri, ama tek taraflı olarak kontrol edemedikleri büyük bir yaratıcı sürecin parçası gibi görürler. Yüksek kişisel ustalık düzeyindeki insanlar sürekli bir öğrenme halinde yaşarlar. Hiçbir zaman

'varmazlar'...Yüksek kişisel ustalığa sahip insanlar bilgisizliklerinin, yetersizliklerinin, yetiştirme alanlarının had safhada bilincindedirler. Ve derin bir özgüven duygusuna sahiptirler. Bir paradoks mu? Sadece 'ödülün yolculuğun kendisi olduğunu' göremeyenler için," [Senge, 2022].

Kişisel ustalığa yönelik bu özelliklerin insanların iyiliğine adanan ve toplumsal faydaya dönüşebilen noktada toplam bir faydadan söz edilir. Kişisel başlayan tüm ilişkisellikler ortak bir amaca hizmetle beraber ortak bir faydaya evrilir. Bunun yanında yerel olanı anlamak ve buna yönelik aksiyon almak yaşayan sistemler kapsamında benimsenen bir yaşam biçimi olarak kabul edilmektedir.

Öğrenme sürecini besleyen bu gibi durumlardan bir diğeri ise sıfır atığın doğada yer alan birbirine kaynak olan döngüsel yaşayan sistemlerden faydalanılarak ortaya atılmış olmasıdır [Senge, 2022]. Yaşayan sistemlerde yer almayan bir kavram olarak 'atık' endüstrileşmiş bir sistemde kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkar (Şekil3.7) [Senge, 2022]. Böylelikle asıl önemli olan sistemlerin yaşayan sistemlere dönüştürülmesine katkı sağlamaktır. Bu noktada Senge'in bütüncül olana bakışı ayrıca önemlidir. Bu bakış açısı, parça bütün ilişkisi şeklinde değil aksine bütünün içinde bütün şeklindedir.

Şekil 3.7: Yaşayan döngüsel sistemler ve doğrusal sistemler.

Christopher Alexander ‘Düzenin Doğası’ -*Nature of Order*- kitabında doğada gördüğü düzeni yapay düzen ile entegre ederek karmaşık bir sistem şeklinde düşünmenin yollarını arar. Yapay kabul edilen, insan eliyle ortaya çıkarılan binalar ve şehirler üzerinde doğadaki düzenin belirli yansımalarını kurgular. İki karmaşık sistem olarak kabul ettiği doğal ve yapay düzenleri bir arada düşünebilmenin yolu olarak gördüğü 15 maddelik üretken tasarım yöntemini ortaya koyar [Petruşevski, 2012]. Leitner’e göre [2015] C. Alexander’ın yapmaya çalıştığı şey yalnızca örüntü dili oluşturmaktan ziyade tasarlanan şeyin kalitesini artırabilecek üretken bir süreç tasarımı ve bu süreç tasarımının anlaşılabilmesine yönelik yeni bir bilim geliştirmek olduğudur.

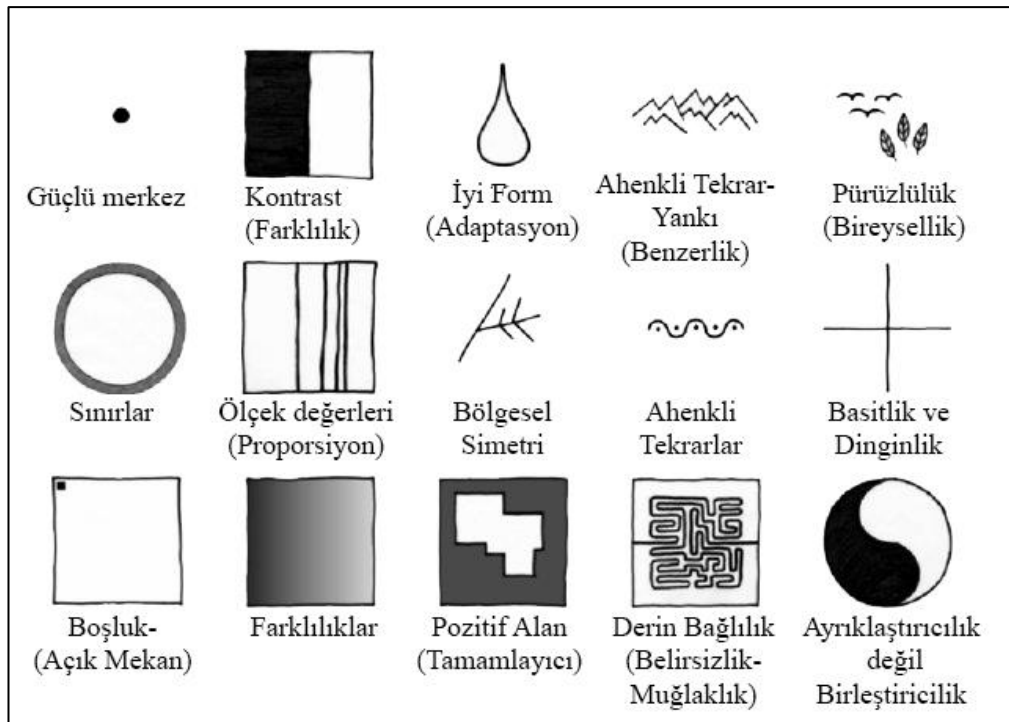
Sistemlerin bütüncüllüğü yanında düzen, yaşam olgusu, bütün – parça ilişkisi gibi çeşitli kavramlar Alexander’ın mimarlığında önemli bir konuma sahiptir. Düzen kavramına yaklaşımı, insanların günlük yaşamlarında karşılarına çıkan her nesnede düzen ile karşı karşıya kaldıkları üzerinedir. Bu nesnelere Petruşevski [2012] çim, gökyüzü, yapraklar, pencereler örneklerini verir. Düzen kavramı Alexander için matematiksel basit şekil ve bağlantıları değil, matematikle anlatılması mümkün olmayan karmaşık sistemleri kapsar [Rubinowicz, 2000]’dan akt. [Petruşevski, 2012]. Düzen kavramına yaklaşımı bu şekildeyken Petruşevski [2012]’nin ifadesiyle Alexander’ın hayat fenomenine bakışı da yalnızca canlı varlıkla sınırlı değildir. Aksine ‘geniş yaşam’ anlamıyla her nesne O’na göre az yada çok bir canlılığa sahiptir. Bu canlılık tasvirinde organizma olup olmama önemsizken bazılarının yaşam dereceleri diğerlerine göre farklılık gösterir [Petruşevski, 2012]. Yaşayan yapıların içlerinde kendilerine özgü birer merkez bulundurduğu fikri de yine Alexander’ın bütüncül sistem düşüncesinin parçalarından biridir. Bunun yanında merkezler, aralarında kurdukları ilişkiler bağlamıyla canlılık üretmektedir. Böylelikle parça – bütün ilişkisine yapılan atıf ve bütünün yaşam tanımıyla bağdaşması merkezlere, aralarındaki ilişkilere ve sistemin bütünüyle olan ilişkiselliklere vurgu yapmaktadır [Petruşevski, 2012].

Petruşevski’ye [2012] göre Alexander’ın 15 kuralı; ölçek seviyeleri, güçlü merkezler, sınırlar, değişken tekrar, pozitif alan, iyi şekil, bölgesel simetri, derin bağlılık, kontrast, muğlaklık, farklılıklar, pürüzlülük, ahenkli tekrar -*yankı*-, boşluk, iç sakinlik ve basitlik, ayrıklaştırıcı değil birleştirici olma hali olarak tanımlanır:

- Ölçek seviyelerinin, merkezler bir diğer merkez için de yaşamı olanaklı hale getirdiğinde uyumlu ve doğru görüldüğü belirtilirken ölçekler arası atlamaların aşırı büyük olmaması beklenir. Böylece merkezler uyumlanır ve tüm merkezler bütüncül sistemde yaşamı mümkün kılar hale gelir.
- Güçlü merkez, tek merkezlikten ziyade merkezi oluşturan parçaların her birinin sahip olduğu kendi merkezlerini içermektedir. Güçlü merkezi oluşturan çok sayıda güçlü merkez aynı zamanda ölçek için hem belirleyici hem de ölçeğe bağlıdır. Bu merkezler hücrelerden başlayarak yapılara, doğal ve yapay yapıların olduğu tüm çevreye entegre edilerek düşünülebilmektedir. Dolayısıyla merkezleri oluşturan her bir parça bütünüyle ilişkili olurken kendiliği ile varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu durumda karşımıza hücrelerden başlayarak katlanarak ilerleyen, dirençli ve yaşayan çevreler ortaya çıkabilmektedir.
- Sınırlar, çevrelemenin yanında çevreden ayıran bir kavram olarak sayısız geometri ile bir araya getirebilir. Sınırın merkezi ile arasında bir orantının bulunması gerekliliği, sınırın zayıf olması durumunda çevresini ve bir merkezi oluşturamaması sebebinden sayılır.
- Değişken tekrar, merkezlerin tekrar ile merkez yoğunluğunu artırmasına karşılık gelmektedir. Bu ritmik tekrarlar, basit bir araya gelen tekrarlardan ziyade dış etkilere ve sonuçlarına bağlı yaşayan örüntüler olarak karşılık bulur.
- Pozitif alan, kendini tehlikeye atmayarak büyüyen alanı temsil etmektedir [Doluluk-boşluğu temsil eder].
- İyi bir şekil, ölçek düzeyleri ve merkezler yoluyla elde edilmektedir. Yapıları oluşturan ögeler, bir alt düzeni içeren ancak eşit derecede önemli ve güçlü merkezleri içeren merkezlerdir.
- Yerel simetrisinin keskin şekilde aslına uygun ve basit olması gerekliliği yoktur ancak; geniş anlamıyla yön, hareket, ölçek ve öz-benzerliği içerebilmelidir. Bu çok sayıda küçük simetri, merkezleri, ölçek seviyeleri ve bunun yanında öz benzerliği ve yaşanabilirliği uyumlar.
- Derin bağlılık ve muğlaklık, karşıtlıkla birlikte sınırlar ve sağlam bağlılığı tanımlamaktadır. Böylelikle iki komşu ortam 'bağlanır' ve ayrılması zor bir birleşme elde edilir.
- Değişken tekrar, oranları değişen sistemlerdeki değişkenlik oranına denk gelir. Nesneyle uyumlanma gerçekleştiğinde ortaya çıkabildiği düşünülmeyle birlikte

kendilerine ve çevreye uyumlanma sürecinde değişikliğe uğrarlar. Bu farklılıklar boyutlar, boşluklar, yoğunluk ve karakter olarak görünürleşmektedir.

- Ahenkli tekrar *-yankı-*, aynı birimi farklılaştırarak tekrarlamak yoluyla elde edilir.
- Pürüzlülük ise düzenden çok düzensizliği ifade eder ve farklı dış koşullara uyumlanan yapılarla bağlantılı görülür. Pürüzlülük aynı zamanda Mandelbrot ile bağlantılanan bir kavram olarak doğada görülen yapılarla ilgilidir.
- Boşluk, Alexander tarafından merkezler çevresinde oluşan, bütüne bağlanmayı sağlayabilecek ölçüde çevresini saran basit, sessiz, dingin, boş ve geniş bir alanı tanımlanmaktadır.
- Sadelik ve dinginlik, entegre olmayan merkezlerden kopmayı, bütünlüğü ve bağlantıların ölçülü ve uyumlu olmasını ifade etmektedir.
- Ayrı olmama-birleşik olma hali ise, sınırların dikkatli şekilde düzenlenmesini ifade eder. Her merkez, kendi bireyselliğiyle bütüne bağlantılı olmasının yanına ayrı bir varlık olarak görülmez [Petruşevski, 2012]. Bu aynı zamanda eşzamanlı bir ayrılık içermektedir; bu parçalardan ayrılık olarak değil iletişimden ayrı olma anlamına gelmektedir (Şekil 3.8) [Leitner, 2015].

Şekil 3.8: Christopher Alexander tarafından yaşanan sistemler için belirlenen 15 kural.

3.1.4. Tasarım: Bir Onarıcı Edim

‘Tasarım’ kelimesinin karşılığı Türk Dil Kurumu Sözlüğünün 1945 1. baskısında ‘tasavvur’[Ar.] olarak verilmektedir [Web-28]. Tasarımın bu bağlamda öncelikle düşünmesi, bellekte canlandırılarak düşünsel bir süreç sonucunda ortaya çıkarılması önemli görünür.

Tasarım konusu insan yaşantısının her noktasına etki eden bir kavramdır. İnsanın diğer canlılardan farklı belirli düşünsel süreçleri deneyimleyebilmesi, sorgulayan, irdeleyen, bilgiler arasında anlamlı bağlantı kurabilen bir varlık olması nedeniyle tasarım konusu, insan varlığı alanına hapsedilir. Ancak tüm bu süreçleri deneyimleyebilen insana rağmen tasarım, insan özeline indirgenemez. Tasarım konusu özelinde belki de en önemli ayrıntılardan biri, canlılar arasında gerçekleştirilen tasarımların nitelik olarak ayrıştığıdır. İnsanın ‘tasar’ imi ile ortaya koyduğu başarımlar ve buna karşılık gelen tasarım ürününün düşünsel süreç ile olan bağlantısallığı/derinliği diğer canlılara oranla farklılık gösterir. Şöyle ki, insanın tasarım süreçleri öncelikli olarak bir gözlem ve düşünme aşamalarına içkindir. Ardından uygulama süreçleri tasarlama olayına dahil edilir.

Tasarım araştırmaları bağlamında ele aldığı çalışma ile Kandemir [2019], Mekan tasarımına karmaşıklık teorisi üzerinden yaklaşır. Karmaşıklık teorisini mekansal üretimlerin gerçekleştirilişi amacıyla yararlanılabilecek bir katlı düşünme vasıtası olarak değerlendirir. Tasarım araştırmalarının ürüne yönelik olmayan çoklu düşün üretim bağlamına yönelimini ifade ederken, tasarım problemine yönelik çok-yönlülük ve bağlantısallığın tasarımcı için çoklu-düşünce üretmesi ve karmaşıklıktan yararlanmasını anlamına geldiği yorumu bulunur. Bu bağlamda karmaşıklık teorisine yönelik yaklaşımı, kaos içerisinde saklı örüntülerin keşfi şeklindedir. Bu tasarım edimine bütünleşik bir bakış açısı eşlik eder [Kandemir, 2019].

‘Mim’ ya da ‘Même’ olarak da bilinen ‘Mem’ kuramını ilk kez ortaya atan Dawkins [2001];[Blackmore, 2011], Yunanca ‘Mimeme’ den yola çıkarak kısaca ‘Mem’ olarak adlandırdığı bu kavramı, çağrışım için Fransızca ‘Mémoire’ -hafıza, bellek- ya da ‘Même’ -kendi- kelimeleri ile bağlantılandırır. Ayrıca, memleri canlılığı da temsil eden kültürel bir iletim aracı olarak savunur; dolayısıyla memlerin taklit yoluyla yayılabildiğini, çoğaltılabildiğini ifade eder. Mimesis kavramı da Mem ile aynı köke bağlıdır. Mimesisin etimolojik kökeninde yer alan “*Mîméomai (E.Yun.)*”- “taklit etmek, temsil etmek” [Web-29] anlamına denk düşer.

Ayrıca mimesis, kavramsal açıdan birden fazla anlamlılığı ve çok-tanımlılığı içerir. Felsefi temellendirmesi Aristoteles tarafından *Poetika*'sında belirgin esaslara dayandırılan mimesis taklide dayanan bir temsil aracı olarak karşılık bulsa da Platon için bu 'sanrı' anlamına denk düşer ve olumsuz değerlendirilir [Kıyar ve Karkın, 2013].

İnsan varoluşundan itibaren gördüklerini taklit etme yöntemi ile eylemlerini belirler. Ayna Evresi' ile J. Lacan'ın [1936] bahsettiği şekilde; bir bebek annesine bağımlı ve tek bir varlık olarak dünyaya gelir ve ikisinin farklı varlıklar olduğu bilgisine sahip olmadan yaşama katılır. Bir çevre içerisine doğan bebek için durum oldukça karmaşık sayılabilir çünkü; henüz oluşturamadığı 'kendi'nin belirlemediği kültürel bir etki alanı içerisinde bulunmaktadır.

Ayna evresi bir bakıma öncesinde anlamlandırılmayan 'ben' ve 'öteki' kavramlarının yerleşmesine katkı sağlar. Diğer bir deyişle, "*öteki kavramının doğuşu ile kültürel insani özne olma süreci de başlamış olur*" [Çoban, 2015]. Bebek, zaman içerisinde ayna dolayımıyla kendiliğinin bilincine varmaya başlar. 6-18 aylık bir evreyi kapsayan bu genel kopuş hali -özneleşme süreci- zamanla kendisine dönük bir bakışa evrilir. Aynı zamanda bu durum kendini bilme ve kendi kendini tanımaya başlangıç olarak değerlendirilebilir.

Çoban'ın [2015] aktardığına göre 'öteki' kavramı onun dışında kalan öğelerle bağlantılı olmalıdır. Bu sebeple 'ben' kavramı veya 'kendilik' durumunun tanımlanışı ancak 'ötekinin varlığı' ile mümkün olur. Bunun gerçekleşebilmesinin yolu ise ben'i ve öteki'yi gözlemlemektir. Dolayısıyla insan varlığının evrenle ilk teması ve yaşamının temeli 'gözlem'dir. Buradan hareketle gözlem ve permakültür arasında da doğrudan bir ilişki kurulmalıdır ki permakültür tasarımının başlangıcı öncelikli olarak gözlem yapmaya dayanmaktadır. Tasarım edimi ile olan bağlantısı ve mimesis -*taklit*- kavramının tasarımın hangi yönlerine işaret edeceği tartışılabilir konulardandır. Taklit etmenin Permakültür özelindeki bilinen rolünün ötesinde, mimari bir tasarım yöntemi olarak permakültür benimsendiğinde durumun nasıl şekilleneceği ise merak konusudur.

Tasarımın gerçekleşebilmesi öncelikli olarak amacın belirlenmesini ve belirli verilerin varlığını gerektirir. Var olan bir yapıya müdahale yoluyla gerçekleşecek tasarım için öncelikli olarak akla 'onarım' konusu getirilmelidir. Dolayısıyla tasarım gibi onarımın da ön koşulu 'oluş' kavramıdır. Böylelikle onarım katmanına geçişin

nasıl gerçekleşeceği, bozulmanın nasıl meydana geldiği ve bozulma durumundan onarıma geçişin nasıl yapılabileceği bilgilerinin tümü ‘oluş’ tanımına bağlı olarak açığa çıkar. Bu durum yapı ve mekan bağlamında düşünülebileceği gibi en başta müdahale edilen olarak toprak bağlamında da düşünülmelidir. Permakültür sistemi içerisinde ilişkileri tasarlanan ögenin öncelikli olarak karışık ilişkisellikler ile başladığı ancak bir süre sonra durumun karışıklıktan karmaşıklığa geçtiği gözlemlenir. Buna örnek olarak Geoff Lawton’un karmaşıklık ilişkisi kuramayan herhangi bir sistemin düzgün tasarlanmadığına yönelik yorumu bulunur.

Bill Mollison Permakültürün ana meselesini ‘tasarımın faydalı olması’ durumu olarak görür. Bu tanımlama, “*Tabiattaki enerji verimliliğini temel alarak insan ve tabiat için fayda üreten, kullandığı kaynakları faaliyeti içinde iyileştiren ve geliştiren bir tasarım ve uygulama yaklaşımıdır*”[Web-30] olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla permakültür evrenin küçük bir modelini oluşturmak içkinliğiyle birbirine hem neden hem sonuç ürün olacak kaynakları üretmektedir.

3.2. Bölüm Sonucu [Arakesitte Buluşturma]

İnsanın ahenkli bir toplum içerisindeki yaşamı, temel ihtiyaçları olan temiz gıda, hava, su ve barınağa erişebilmesinin yanında canlı ve cansız tüm varlıklarla uyumlu yaşamını temsil etmektedir. Benzer şekilde Farabi’nin erdemli şehir kavramı iyi insan, iyi toplum ve iyi yaşam üçlemesini özünde barındırırken temeli adil paylaşımına dayanmaktadır.

İyi toplum yapısını adil olan paylaşım ve bunun herkese yayılması temelleri üzerine kurulan erdemli şehir kavramı, permakültür kavramının özünde yer alan her şeyin adil paylaşımı ilkesinin permakültür öncesi dönemsel izlerinden biri olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla bu durum permakültürü ortaya atıldığı dönemden ve sınırlarından kurtararak nesillerce aktarılagelen bilgi dönemleriyle kaynaştırır. Bununla beraber permakültürün çevresel bağlamdan ziyade küresel bağlamda benimsenen bilgiler bütününe kapsadığını söylemek mümkündür. ‘Onarıcı insan yerleşimlerine yönelik edimler bütünü’ olarak kabul gören permakültürün özü kalıcı, dirençli, her bölgeye ve yere uygulanabilir bir bakış açısı değişimini kapsar.

Çevresel olarak ‘tüketilen’e ve ‘meta’ya yönelik süren ilgi, permakültür dolayımında birer zorluk olarak karşılık bulabilir. Permakültürün etik ilkeleri güncel olan ‘daha çok’ bakış açısı yerine ‘yeteri kadar’ bakışını içermektedir. Bu noktada

Eisenstein'ın yorumu dikkat çekicidir. 'Kalplerimizin Mükün Bildiği Daha Güzel Dünya' kitabı içerisinde üzerinde durduğu konular insanın kendisinde bir kavrayışa yönelmesi, hırslarını kontrol edebilmesi, alçakgönüllü ve sade bir yaşamı savunması gibi göze çarpan başlıklar şeklindedir [Eisenstein, 2018].

Bir organizma olarak Evrende bütünü oluşturan parçalar arasında birbirine karşı sorumluluk duyma bir etik olarak ortaya çıkar. Bu sorumluluk duygusu ile hareket etme, dünya üzerinde yaşayan her varlığı kapsamaktadır. Tüm varlıkların permakültür dolayımında bir araya gelişi ve permakültür kavramının daha çok uygulayıcı topluluklar üzerinden görünürleşmesi, ortak bir bilincin varlığına işaret etmektedir. Öyle ki permakültür bağlamında uygulayıcı topluluklar, bir gönüllülüğe dayalı ortak emek paylaşımını benimser. Bunun yanında permakültür kavramının özü ortak bir iyi yaşam haline hizmet etmek olarak görülebilir. Böylelikle varlıksalına içkin olarak insan varlığı, bütünün içerisinde ortak bir amaçlılığı benimser. Bu bakış açısı dünyayı ve tabii evreni, sınırları olmaksızın devasa bir ortak bahçe olarak görmek gibidir. Bu durumda insan varlığının kendiliğine yönelik her eylem, bütüne hizmet etmesi dolayısıyla 'ortak bir iyi'yi oluşturma amacıyla ortaya çıkmaktadır.

Biraradalık ve birlikte yaşam fikri permakültür bağlamına dahil edildiğinde biyo-bölgesel yaklaşıma işaret edebilmektedir. Bu bağlamda yer ile kurulan anlamsal ve bağlamsal ilişkiler permakültür dolayımında yerinde yaşam ve yeniden yerleşim olarak karşılık bulur. Biyo-bölgesel yaklaşımın hedefleri arasında yer alan kendine yeterlik ve onarıcılık düşüncesi aynı zamanda kirliliği önleyerek kaynak kullanımını sınırlamak ve yaşam alanına uyumlanmayı ifade etmektedir. Yaşam alanına uyumlanmak olarak ifade bulan durum, özünde Yer'e ilişkindir. Yer, bu dolayımında bir arayüz oluşturmaktan çok yaşamı olanaklı kılan ve kültürün devamlılığını sağlayan bir mekansal altlık sunar.

Doğanın gözlemlenmesi yoluyla edinilen yararlanılabilir bilgiler 'örüntüler' olarak ifade edilir. Permakültür tasarımlarının yer ve toprakla olan bağlantısallığı diğer bir yönüyle örüntülere bağlıdır. Fraktallar olarak doğada birçok noktada karşılaşılan örüntüler enerjinin optimum kullanımına yönelik oluşmaktadır. Bir diğer amaç faydalı kenar etkisi ile bağlantılı çalışarak maksimum yarar sağlamak ve minimum yer kaybıdır. Bir ayırıcı konumda olmaktan çok, iki ortamı birleştiren bir niş -*Ekoton*- oluşturan 'faydalı kenarlar', çeşitliliğin ve dolayısıyla ortak faydanın artmasını sağlar. Ortak faydaya hizmet eden müşterekler, permakültür tasarımını

meydana getiren bileşenler olarak ‘ortaklık’ paydasında buluşmaktadır. Kamusal biraradalık ve orada birlikte olmak fikri permakültür bağlamı içerisinde öğelerin birlikte var olmalarına yöneliktir. Dolayısıyla bu durum ardılıkla ifade edilirken oluş ve bozulmuş kapsama dahil olmayı da içerir.

Yaşayan bir toprağa dönüşümün oluş ve bozulmuş süreçleriyle desteklenmesi, simbiyotik ilişkiler bağlamıyla entegre olan bir ortak yaşamın ifadesidir. Permakültür tasarımları özü itibarıyla toprağın onarımını ve çoğaltılabilmesini hedefler. Bu amaçla ekosistem ve döngülerden yararlanarak sistemlerin nasıl çalıştığına yönelik gözlem süreci yönetilir ve doğa ile olan bağlantısallık gün geçtikçe belirginleşir. İnsanın varlığı kültürü meydana getirdiğinden permakültür insanın bulunduğu her şey için kullanılabilir bir tasarım yaklaşımı altlığı sunabilir. Toprakla olan ilişkilerin güçlenebilmesine yönelik permakültür uygulamaları genel olarak tarımsal üretim ve temiz gıda anlayışı ile öne çıkar. Temiz gıdaya erişime katkı sunması bağlamında bir üretim ve tüketim arayüzü olarak toprak aynı zamanda bir süreç tasarımına olanak sağlar. Temiz gıdanın sürdürülebilir tarım yoluyla üretimi, ‘yaşayan toprak’ tanımı yoluyla sürdürülebilirlik yerine kalıcılık ve dirençlilik esasına yönelir. Organik tarım öncüsü sayılan Balfour’un tanımıyla *Permanence(Ing.)* yani kalıcılık, tarım ve permakültür bağlantılılığını görünürleştirmek adına dikkat çekici bir kavramsal bağlantı sunar.

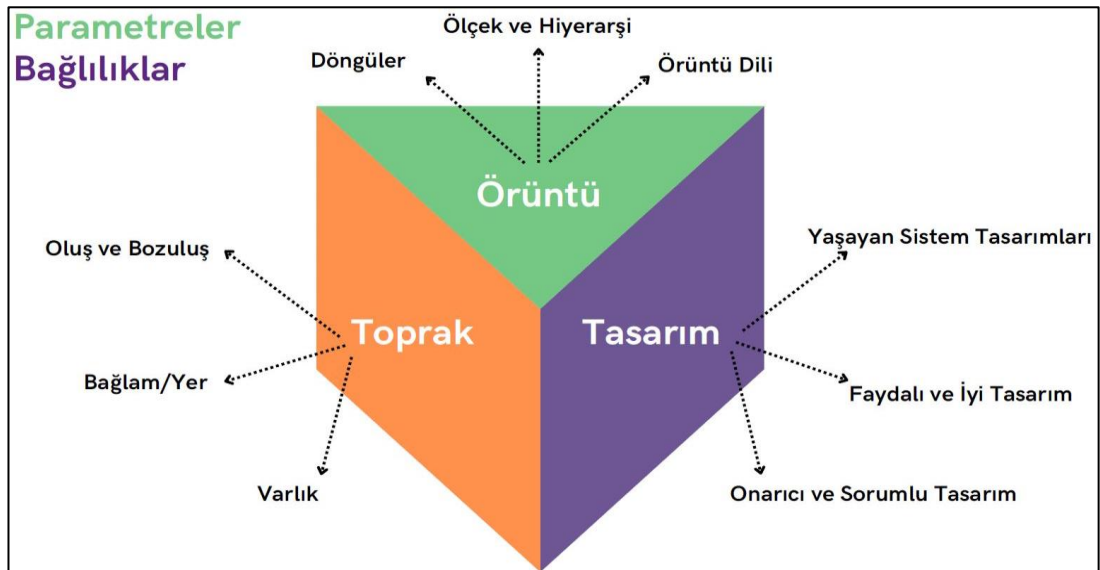
Sistem düşüncesi yaklaşımı sistemin içerisinde yer alan parçalar arası ilişkilerin gözlemi ve tasarlanması ile aykırılıklar yerine ortaklıklara odaklanarak bir süreç tasarımını ortaya koymaktadır. Bu düşünce bir yönüyle ‘yaşayan sistem’ yaklaşımına da ışık tutmaktadır. Yaşayan sistemlerin sahip olduğu döngüsellik aynı zamanda C. Alexander’ın doğal düzen ve yapay düzen olarak aktardığı söylemleri ile benzeşmektedir. Oluşturmaya çalıştığı örüntü dili bir süreç tasarımına yönelik adım sayılmaktadır. C. Alexander belirlediği on beş madde ile sistem düşüncesi parçalarını oluşturmaktadır. Senge’in üzerinde durduğu yaklaşımlardan biri de karmaşık sorunların basit çözümleri içerebileceği düşüncesidir. Bu noktada amaç yaklaşım dilinin keşfedilmesi ve bu yolla geri bildirimlerin elde edilebilmesidir. Bu bağlamda insan müdahale ederek veya birincil konumundan uzaklaşarak bütünün parçası bağlamına dahil edilir. Senge’in sözünü ettiği ‘ustalık’ tanımı, hiyerarşik üstünlük içeren söylemden yalıtılmış bir yaşam boyu öğrenme sürecini kendisine temel edinen ve hep iyi yapmak çabası bulunan kimselere yöneliktir. Dolayısıyla bu kapsamda

bahsi geçen ustalık kimliği, üretimleri bağlamında teze dahil edilen mimarlara yönelik bir bakış sunabilmektedir. Bu bakış açıları kendiliklerinin yanında ortaya çıkardıkları tasarımlardan da okunabilmektedir.

Tasarım, yaşamın her noktasına etki eden eylemler birliği olarak insan parantezine alınarak kapsamı daraltılan bir edim olarak görülebilir. Tasarım eylemini bu noktaya taşıyan durum insan varlığının canlılar arasında ayrı tutularak hayal edebilme, düşünebilme ve gözlemleri yoluyla edindiği bilgilerden yararlanabilme becerisine sahip olması ile ilişkili görünür. Ancak memler yoluyla taklit, doğadan öğrenen ve bu memleri çoğaltabilen, dağıtabilen ve paylaşabilen insan varlığına yönelik bir eylem olarak görünür. Memlerin kültürel iletimin bir aracısı olma düşüncesi bu bağlamda değerli bilgilerin günümüze dek nasıl yaşatılabildiğini açığa çıkarmaktadır.

Kültürel olarak benimsenen bilgilerin devamlılığı memler ile ilişkilendirilirken, mem kavramı aynı zamanda mimesis yani taklit etme kavramının kökeni ile bağlıdır. Bu bağlam, mimesisin doğayı taklit yoluyla tasarlama eylemine yönelik bir açılım sunarken doğada mekan üretiminin bağlamını da kurabilir. Ancak bu durumda ayrımı yapılması gereken en önemli düşünce, taklit edilenin ne olduğu ve olacağıdır.

Toprak, örüntü ve tasarım kavramlarının her biri için belirlenmiş olan parametreler, (Şekil 3.9)'da verilmektedir. Bu parametreler, permakültürün bir tasarım eylemi olarak kullanılabilmesine yönelik ipuçlarını barındırmaktadır.

Şekil 3.9: Toprak, örüntü, tasarım üzerinden belirlenen 9 parametre.

4. MİMARİ BİR TASARIM YÖNTEMİ OLARAK 'PERMAKÜLTÜR'

Bu bölümde permakültür kavramı ile mimari arasındaki bağlantıların, (Şekil 4.1)'de bir kısmı ifade edilmiş olan kilit kavramlar üzerinden irdelenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu kavramları mimari üretimlerinin bir parçası haline getirdiği düşünülen mimarlar, çevresinden ayrılaşmayan ancak özgün tasarımları ile öne çıkmaktadır.

Şekil 4.1: Permakültür ile İnsan, Doğa ve Mimarlık; Toprak, Örüntü ve Tasarım bağlamında ilişkilendirilen başlıklar.

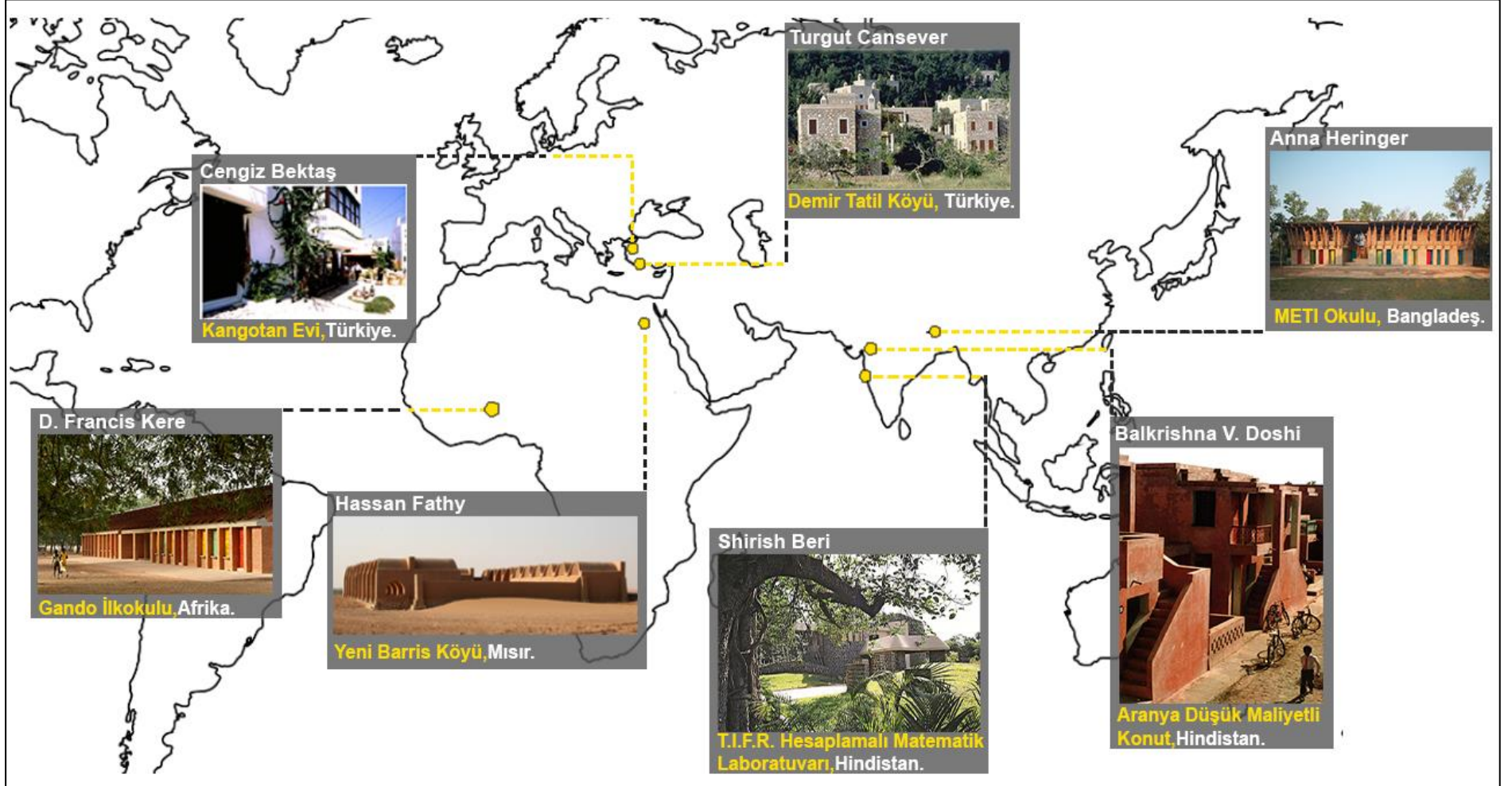
Permakültür 'hayat üreten tasarım eylemi' olarak ele alınmaktadır [Web-31]. Ana eksenini tasarım, örüntü ve toprak kavramları üzerine kurulu ve bu kavramların mimariyle olan ilişkisi permakültüre yönelik yeni bir açılmayı gerektirir. Permakültür kavramının, mimari ile bağdaştırılmasına yönelik literatürde ayrıntılı bir ize rastlanamamasına rağmen, dijital platformlarda mimarlık ve permakültüre yönelik bir birlikte kullanım çabası fark edilmiştir. Ancak bu bakış açısı belirli bir tasarım pratiği dizisi üretmediği gibi belirli bir yöntemsel öneri de sunmamaktadır.

'Permatecture' = Permanent - Architecture / PERMAculture + archiTECTURE [Web-32].

Mimari bir tasarım yöntemi olarak permakültürden yararlanma fikri; insan, doğa ve mimarlık kavramları üzerinden toprak, örüntü ve tasarım bağlamlarıyla

entegre olmayı gerektirmektedir. Bunu gerçekleştirebilmenin yollarından biri; toprak, örüntü ve tasarım kavramlarına yönelik anahtarlar bulmak olarak görülmektedir. Bulunan anahtar kavramların her biri, kendiliği içerisinde değerlendirildiğinde temel birkaç nokta belirlemektedir. İlk olarak toprak, kendiliği içerisinde varlık olarak anlamlılığını taşıırken bağlam olarak görünürleşmeye başlamaktadır. Bunun yanında toprağın özüne atılan bir bakışla içerisinde barındırdığı kurallar ve sistemler bütünü, oluş – bozuluş esasları açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla toprağın özünde biriktirdiği çok katmanlılığını alt başlıklara dahil etmek önemli görünmektedir. İkinci olarak örüntü, matematikle harmanlanan tüm öğelerde karşımıza çıkar. Öncelikli olan iklimsel ve çevresel veriler gibi temel meseleler döngülere ve örüntülere dahildir. Toprakla entegre olan Karbon, Azot ve Su döngüleri buna örnek olarak verilebilir. Bununla beraber fraktallar olarak evrende karşılık bulan örüntü kavramı mekansal açıdan düşünüldüğünde ölçek ve hiyerarşi kavramlarına denk gelmektedir. Son olarak tasarım, sistem düşüncesi özelinde öncelikli olarak yaşayan sistemler üzerinden değerlendirilmelidir. Bunun yanında tasarım, faydası ve iyiliği ölçüsünde kapsama alınırken onarıcılık ve sorumlu tasarım yönleri açısından da değerlendirilir.

Mimarların belirlenmesine yönelik bakış, permakültürün çoğu Batı odaklı olan uygulamalar kümesine eleştirel yaklaşarak Post Kolonyal bağlamlı üretimler üzerinden okunması olarak hedeflenmiştir. Tez kapsamında yerel kültür ve yerel bilginin önemi sebebiyle, gelişmiş ülkeler penceresinden permakültüre bir bakış sunmak yerine, post-kolonyal bağlam dikkate alınarak belirlenen gelişmekte olan ülkeler asıl odak noktasıdır. Ayrıklaştırıcı değil, birleştirici ve evrensel olma yönüyle bu tutum, permakültürün odak noktası ve kapsamının da genişletilmesi anlamında oldukça önemli görünmektedir. Bu anlamlılık zemininde, mimarların geliştirdiği tasarım önerilerinde sosyal ve çevresel bağlamın mimariye entegre edilebilme durumları önem kazanmaktadır. Parametreler dolayımında belirlenen mimari üretimler, permakültür bağlamında tartışılacak olup (Şekil 4.2)'de harita üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 4.2: Mimarlar ve Üretimleri.

4.1. Anadolu’lu Ozan – Mimar Cengiz Bektaş

Yaşamın olanaklılığını mümkün kılan kültür yorumuyla Cengiz Bektaş, insan ve yaşamına yönelik her şeyi bu kapsama dahil eder. Tasarımı yönlendiren baş aktörlük görevini ise mimara yönlendirir ve kültür yorumu yapmayı bir veri sağlayıcı olarak kabul eder. Hatta öyle ki; *“kültürsüzlük, mimarlığın en büyük engelidir. Kültürün tasarıma etkisi, yapının bir kültür, sanat yapısı olmasını sağlar,”* [Bektaş, 2014]. Kültüre yönelik bu yorumuyla beraber Bektaş, gelenek üzere gelen ve birbirine saygıyla yaklaşan yapılı çevre bağlamında üretmekten memnundur. Birbiri içerisine dönük olmayan yapılardan, sürprizli sokaklardan, havası ve güneşi kesilmeyen (Şekil.4.3.) [Bektaş, 2021]; yapılardan dolup taşan memnuniyeti, komşuluk ilişkilerini, samimiyeti, güveni ve en önemlisi o yerin yerlisi olmak fikrini üzerinde taşır [Bektaş, 2014].

Şekil 4.3: Soldan Sağa: Mardin, Safranbolu ve Altınoluk. Bektaş’ın tabiriyle *“Kimse kimsenin göz hakkını almıyor, havasını ve güneşini kesmiyor”*.

Yurdun dört bir yanında yaptığı incelemeler neticesinde ulaşabildiği en önemli bilgi, ‘yere aitlik’ kavramıdır. Yere aitlik kavramına verilen önem aynı zamanda yere özgülüğe ve yerin israf edilmemesine yönelik bir izi takip eder. Buradaki ‘yer’ kavramı bir yönüyle de toprağa işaret eder. Böylece Bektaş [2012], *“Bir santimetre kalınlığının oluşması için 300-1000 yıl gereken bitek toprağa borçlu değil miydik besinimizi? Bitek toprak harcanır mı?”* şeklindeki yorumuyla toprağa duyduğu önemi yineler.

İnsanı en temel ölçü birimi olarak kabul eden ve bu ölçütü yalnızca mimarlıkla sınırlandırmayıp aksine her koşulda kabul edilmesini önemser ve O’na göre;

“Mimarlık, olanakları en iyi değerlendiren, en iyi, en ekonomik yolda kullanarak, insancıl yaşama ortamları yaratmaktır. Tek ölçüğü vardır, her anlamda: İnsan,” [Bektaş, 2006].

Şekil 4.4: Güre, Yaz Okulu. insan ölçüğüne uygunluk.

İnsanı birinci önemde tuttuğu bakış açısı ile insanı yalıtılmak amacıyla değildir; aksine O'na göre insan yaşadığı çevreyle beraber anlam bulan bir öznedir(Şekil 4.4) [Web-33]. Dolayısıyla kendisinin holistik bir bakış açısına sahip olduğu çıkarımı yapılabilir. Bektaş'ın yalnızca gerçekleştirdiği değil, düşüncesinde beliren bütün projelerini kapsayarak insan, doğa ve mimarlık bağlamında dolanan bir mimar olduğu rahatlıkla görülebilir. Projelerinde yalnızca mekanın kullanıcısı olan insanın değil, yapıyı başından sonuna meydana getirecek olanların, mekanın kendi bağlamı ve çevresinin, suyun, rüzgarın, taşın ve toprağın ayrı ayrı ciddi bir önemi bulunmaktadır.

Karacasu evleri üzerine kaleme aldığı kitabında Bektaş [2008], evlerin genel özelliklerini inceleyerek hemen hepsinde benzer olan birkaç özelliği not etmiştir. Bunlardan ilki evlerin bir veya iki dönümlük, hane halkının ihtiyacına yönelik sebze-meyve ekili olan bahçeleridir. Bahçe içerisindeki evlerin genel konumu ise eğimin üst-batısına yönelmiş durumdadır; böylelikle hem bahçeye hakim olunur, hem de evlerin alt katında bulunan 'hizmet oylumları'na [2008] ulaşım sağlanır.

Karacasu evleriyle ilgili bir diğer aktarımı 'varlıklı-varlıksız olmanın' yapı bağlamında çok ayırt edilmemesidir. Dolayısıyla yapılar ayırıklaştırıcı değil birleştirici bir çevresel doku bağlamında bulunur.

Karacasu evlerinin genel ilkelerini kısaca Şu Şekilde ifade etmiştir:

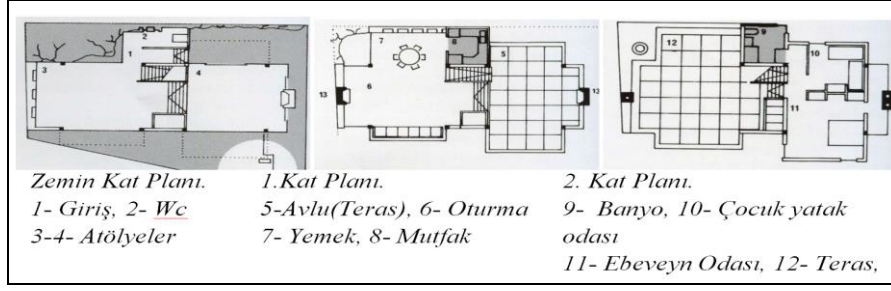
- İçten dışa özüm
- İŞlev-biçim ilişkisi, iç-dış uyumu
- Yapım ve kullanımda tutumluluk
- Pratiklik
- Ussallık
- Esnek tasarım, değişim-dönüşüme uygunluk
- Yerel ve bölgesel yapı gereci temini [Bektaş, 2008].

Yöreye özgü malzemelerin kullanımı ve yapım yöntemleri ile çalışmayı halk yapı sanatından öğrendiğini ifade eden Bektaş [2012] için bu durum, tutumlu çalışmanın da bir yoludur. Yapıyı oluşturan etmenlerin baŐında en önemli veri olarak yöre bağlamını ele alır. Öncenin bilgisine yönelik tutumu, diğer bir yönüyle doğa bağlamının yapı içerisine dahil olmasını sağlar. Yapım geleneği ve yöresel verilerden yararlanmanın iyi bir örneği olarak gösterilebilecek olan Datça’daki Kangotan Evi, dokuya saygısızlık etmeden dokudan yine de ayrımsanabilir bir çehreye sahiptir (Şekil 4.5) [Web-34].

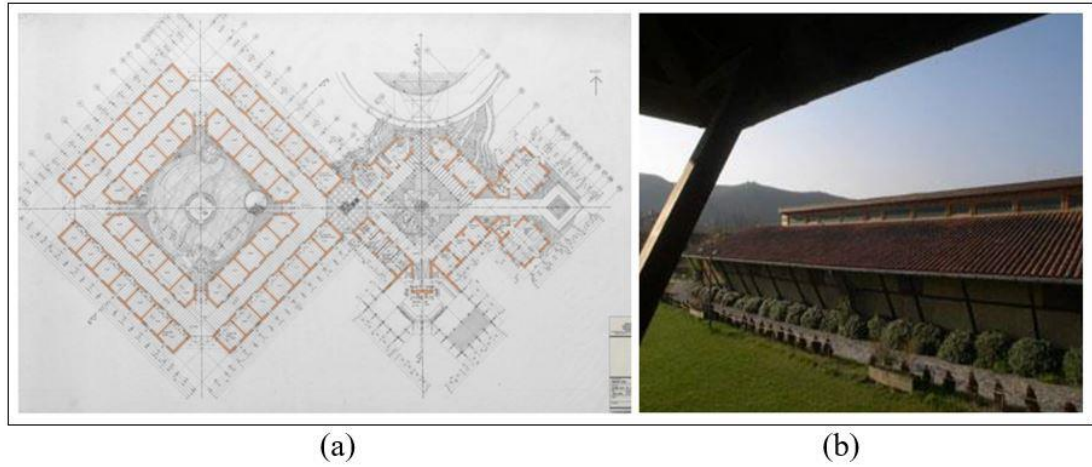
Şekil 4.5: Kangotan Evi, Datça.

Planda yapılan kademelenme ile yapı yere uygunluk kazanmıŐ, Datça sıcağında yapının tüm gün kullanımını mümkün kılmıŐ, hem de yöreye özgünlük kazanmıŐtır. Böylelikle Togay’ın [2001] tabiriyle “aĐdaŐ, Akdenizli, Anadolu lu bir yapı”ya dönüşür Kangotan evi (Şekil 4.6) [Web-34].

Şekil 4.6: Kangotan evi, Datça. Zemin, 1.ve 2. kat planı.

Dokuya uygunluk, iklimi gözlemlemek ve doğal iklimlenmeye yönelik bir yerleşim kurgusu oluşturmak gibi ana kararların çerperinde işleyen yöreye uyumlu mimarlık edimi, Bektaş için bir bakıma yerelin çağdaşla yeniden yorumlanmasıdır. Buna bir örnek de kerpiç ile uyguladığı Hakan Kök At Çiftliği gösterilebilir. Bektaş bu yapısındaki kerpiç kullanımını Çayönü yerleşim yeri bağlamında kullanılmış olan kerpiçlerle, yani 10 bin yıl önceki toprakla aynı düzleme getirerek varlık olarak toprağın anlamını öne çıkarır [Web-35]. Plan çiziminde görülebilen, birbirini tamamlar nitelikteki ölçek ve oran birliği dikkat çekicidir (Şekil4.7) [Web-36].

Şekil 4.7: (a) Hakan Kök At Çiftliği Planı ve (b) dış mekan görseli.

Hakan Kök At Çiftliği'ndeki bir diğer detay da kerpiçi uyguladığı kendi yöntem ve ölçüsünü, kerpiçlerin en uygun boyutlarına karar vermek adına yerinde uygulamasını gerçekleştirecek ustalara danışmasıdır. Gerçekleştirdiği yöntem koşullara göre, gerci daha iyi hale getirme ve uygunluğa ulaştırma çabası dikkat çekmektedir. Bektaş'ın Tasarım ediminde üstlendiği sorumluluk, yapının başlangıcından tüm süreçlerine ve bileşenlerine sirayet eder. Yere uygun, ölçeğine ve daha da önemlisi insan ölçeğine uygun mimari düsturu benimseyen Bektaş için,

mimarlık edimi şiirsellikle anlam bulur. Kendisinden bahsederken öncelikle ozan sonra mimardır Bektaş. Bu bakış açısıyla mimarlık ediminde yapısal öğelerin bir araya gelişlerini, doğayla ve çevresiyle uyumunu dahi şiirsel ifadelerle bezemiştir. İnsanı mimarlığının merkezinde tutar; yalnızca mekana sonradan dahil olan kullanıcısı olarak değil, aynı zamanda mimarlığının bir nevi sağlamasını yapabilmesinin de bir aracıdır.

Tez özelinde düşünüldüğünde bütüncül bakış açısının Bektaş'ın mimarlığındaki yeri ayırt edicidir. Permakültür'ün temel bileşenleri olan toprağa, tasarıma, örüntülere ve doğal döngülere olan saygısı kendisine yol gösterici olmuştur. Bu bakış açısıyla en önemli ölçüğü insan olarak kabul eden, insancıl mekanlar yaratabilmenin, bunu yaparken zarar vermemenin, yalnızca insanın değil dünyayı-ortak yeri paylaşan her varlığın önemliliğini kabul eden, değer veren, saygılı ve sorumlu bir tasarıma dair bütüncül bir tavır sergiler. Önemsemediği konular arasında olan israf etmeme ise yazılı olmayan kuralıdır. Mimarlık pratiğine yaklaşımı; yer ve bağlamla uyumlu yaşamak, yaparken zarar vermemek, kurdun-kuşun dahi hakkını gözetmek, insanın rahatlığına ve mutluluğuna katkı sağlamak, insanın doğa ile olan ilişkisini güçlendirmek olarak görülmelidir. Bektaş mimarlığından söz etmek, birincil veri olarak permakültür bağlamının mimarlıkla olan ilişkiselliğine vurgu yapmaktadır. Böylelikle permakültürün mimari bir tasarım pratiğine dönüşebilmesi adına katkısı parametreler üzerinden bölüm sonuna kadar daha görünür hale gelecektir.

4.2. Kendi zaman- mekanı bağlamında Turgut Cansever

“Sanat eseri varlık ve kâinat tasavvurunun yapılarına yansımalarıdır. Eserini ortaya koyarken aldığı her karar, sanatkarın varlık ve varlığın güçleri hakkındaki tasavvuruna göre şekillenir. Bu özellikleri ile sanat din ve ahlak alanında yer alır. Biçim ve varlık tasavvurunun bütünlüğünün bilinci ile oluşan sorumluluk, tutarlılık duygusu ‘Beşer’i İnsan’a dönüştürür,” [Cansever, 2016].

Cansever söylemini açmılayan bir manifesto niteliğindeki bu kısa metni Tanyeli [2001], “*ontolojik ‘Kant-vari’ tutum*” olarak yorumlar. Evrenin tümüyle bütünleşmiş düşünme şekliyle Cansever varlıkları bir bütünsellikle ele alır; dolayısıyla ‘her bir varlık bütünsel sistemin parçaları’ konumundadır. Bu bütünsellik fikrinin yapılarında görünür hale gelip gelemediği ise net değildir. Tanyeli [2001],

Cansever'in söylemi ve yapılarının arka planında böyle bir düşünce örüntüsü bulunsa bile bunun 'sırrına erilmez' olabileceğini, dolayısıyla da sembolik- olağan ifadelerin *-şekil, renk, sayı vb.*- Cansever yapılarında görülemeyeceğini ifade eder.

Cansever'in mimari uygulamalarının soyut-somut, maddesel-ruhani gibi ayrımlara düşmeden aynı ereksellik ve anlam düzleminde birleşmesi gerektiğini aktaran Düzenli [Web-37], bu amaçla Vitruvius bağlamına değindirilen biçim- işlev-yapı üçlemesine bir de anlam katmanını ekler. Düzenli'ye [Web-37] göre bu anlam katmanını keşfediş, aynı zamanda söyleme yönelik bir bağlantı tasarlayabilme denemesidir. Benzer şekilde Cansever'de söylemle organizasyon arasındaki bu uyum durumu benzerliği dikkat çekicidir (Şekil 4.8) [Web-38].

Şekil 4.8: Demir Tatil Köyü.

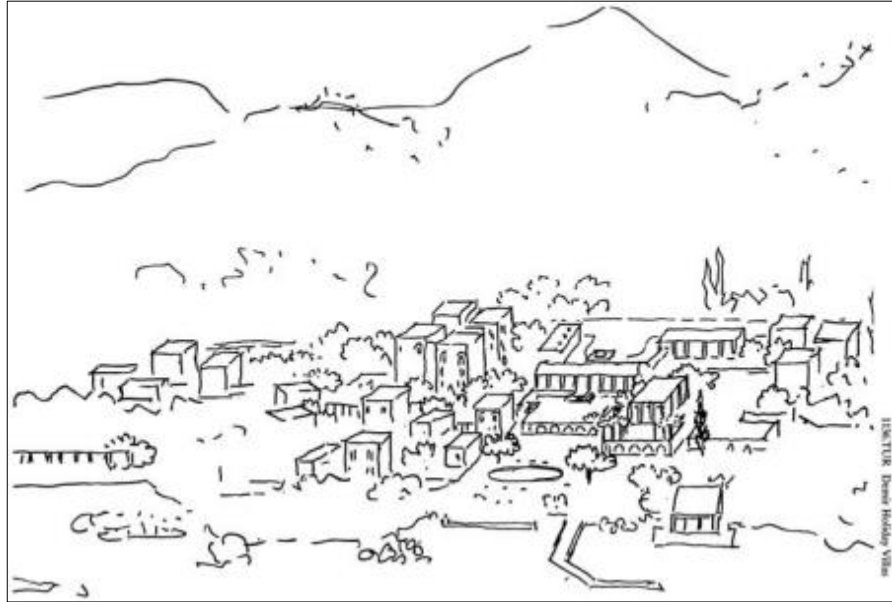
Cansever mimarlığında söylem, anlam ve mekansallaşma birbirine kenetli kabul edilmelidir. Civelek'e [2009] göre 'ahlaktan beslenen bir dünya tasavvuru' Cansever'in söyleminde keşfedilen en önemli şeydir. Ayrıca Cansever, mimari-kültür ilişkiselliğini toplumun geneline dağıtarak mimarının anlaşılabilmesinin anahtarını kültür bağlamında ele almaktadır. Cansever'e göre ahlaki köklere bağlı bir sanat anlayışı olarak mimarlığın sorumluluk yükleyici tavrı bulunur (Civelek, 2009); [Cansever, 2016].

Cansever, mekan – zaman bağlamı ile görünür hale gelen üslubu tarih, yere bağlılık ve çeşitliliği de işaret ederek 'kendi' zamanı içerisinde anlamlandırmaktadır. Dolayısıyla *"...İslam dünyasında bir 'yer', ancak tarihi bütünlük içinde ve fiziki*

çevrenin tümüyle beraber vardır,” [Tanyeli, 2001]. Bu düşünce tarzı benzer biçimde yer kavramını bulunduğu o yer ve çevresi bağlamında tanımlaması ve anlamlandırmasıyla ‘orada ve birlikte olma’ ile örtüşür.

Cansever İslam dininin biraradalık bilincine -kolektiviteye- alan açtığını şu sözlerle ifade eder:

“İslam ‘ferd’i ve dolayısıyla ‘yerel’i yüceltirken, ‘birey’lerin kolektif bütünlüklerinin güzelliğinin oluşması önündeki engelleri de bertaraf eder. Ferdin ve yerelin yücelmesine yönelik bu çözüm, gerçek evrenseldir. İslam dünyasında çevre birbirinden bağımsız birimlerin (tektoniklerin) kolektivitesidir. Bu kolektivite ve birimler sonsuz mekan içinde yer alır. İnsan kolektivitenin ve birimlerinin her yönünü dolaşarak (araştırarak) zaman ve mekan boyutları içinde onları tanır” [Cansever, 2016].

Şekil 4.9: Demir Tatil Köyü, Turgut Cansever Eskiği.

Düzenli’ye [Web-37] göre Cansever, Antroposentrik -insanı başrol kabul eden- bir düzeni reddeden bakış açısıyla insan müdahalesi sonucu ortaya çıkan mimari yapıtların değişmezliğini -katılığını- sorgular (Şekil 4.9) [Web-38]. Bu nedenle arayışını ‘eskiden beri yapılagelen ve gerçek değişmeyenler’ üzerinden kurgulayan Cansever, araştırmacıya göre eskiyi en çok yorumlayan mimarlardan biridir. Mimarlığını yaparken önemseydiği ana konular; bağlam ve yere özgü olma hali, geçmişle ve inançla ilintilenen sabitler ve değişkenler arasındaki ‘denge’dir. Cansever’in sabitlik ve değişmezliğe karşılık önemli kabul ettiği şey mimarının bütünüyle dinamik, değişen, oluş-bozuluşa tabi yani ‘yaşayan’ birer öğeye dönüşmesidir. Sanat ve mimariye yönelik peşin hükümsüz ve kapsayıcı bakış açısıyla

Cansever asıl önemi geleneğin, insanın ve İslam dininin anlaşılmasında görür [Web-37].

Cansever'in Mimarlığını toplumun dönüşümüne yönelik üzerine aldığı 'sorumluluğun bir vasıtası' olarak gören ve bu bakış açılarını yapılarından okunabilir kabul eden Düzenli [Web-37], onu hem geleneğe hem de modern olana birer referans olarak nitelendirir. Bununla birlikte araştırmacıya göre Cansever mimaride fonksiyonel ayrıma yönelik bir bakış açısına sahip değildir.

Şekil 4.10: Demir Tatil Köyü.

Malzemeye daha çok anlamsal olan ilişkisi, mimarisini gerçekleştirmeye yönelik argümanları kendisine iletmiştir. Böylelikle şekilciliğe yönelmekten uzak durarak geçmişten gelen değerlere bağlı kalmayı benimsemiştir (Şekil 4.10) [Web-38]. Civelek'e [2009] göre bu tutumun ortaya çıkışı biraz da Turgut Cansever'i belirli bir tarihselliğin içerisine yerleştirememekle ilgilidir.

Sembolik ifadelerden yararlanmaktan ziyade tasarımlarında Civelek'in [2009] 'leitmotif' olarak ifade ettiği mekan örgütlenmeleri, hiyerarşi, ölçek, mimari ve doğa ilişkiselliği, parça ve bütün ilişkileri dikkat çekicidir. Cansever'in iletmek istediği söylemi Civelek [2009], "*toplumun kolektif hafızasında yaşayan değerlerin retorik ifadesinin mimarlığın asli unsuru olması*" olarak ifade eder. Düzenli'nin aktarımıyla [2013] 'İdeal olan'a mesafeli duruşuyla Cansever'in ideal şehri 'huzurda' ve

'huzurlu' olunan yerdir. Cansever'in eve ve mimariye olan bakış açısının 'ideal' tanımlarından uzak olduğunu belirtir çünkü ideal olan bir sabitlik, değişmezlik ve kesinlik barındırır. Dolayısıyla Cansever için bu durum benimsediği yaratılış esaslarına [Web-37], evrenin temelinde bulunan devinim, dönüşüm ve tabii oluş-bozuluş esaslarına karşı da bir zıtlık barındırır. Cansever için estetiğin inançtan sıyrılması doğru bulunmaz ve asıl sorun bütünü kurmaktaki zayıflık olarak görülür [Düzenli, 2013].

Cansever için evrensel ve yerel değerler bağlamında önemini koruyan kavramlar; 'yapabilirlik, süreklilik, katılımcılık ve her durumda adil tutumluluk' olarak ifade edilir [Düzenli, 2013]. Uygulamaya yönelik düşünceleri çoğunlukla katılımcı olma bağlamında ilerlerken [Düzenli, 2013]; önemseydiği kavramları maddeleştirerek sözünü ettiği katılımcılık edimiyle destekler (Şekil 4.11.) [Web-38].

Şekil 4.11: Demir Tatil Köyü ve Çevre İlişkisi.

Demir Tatil Köyü'nün Aga Khan Mimarlık ödülü açıklama ve tanıtım raporunda belirtildiği üzere;

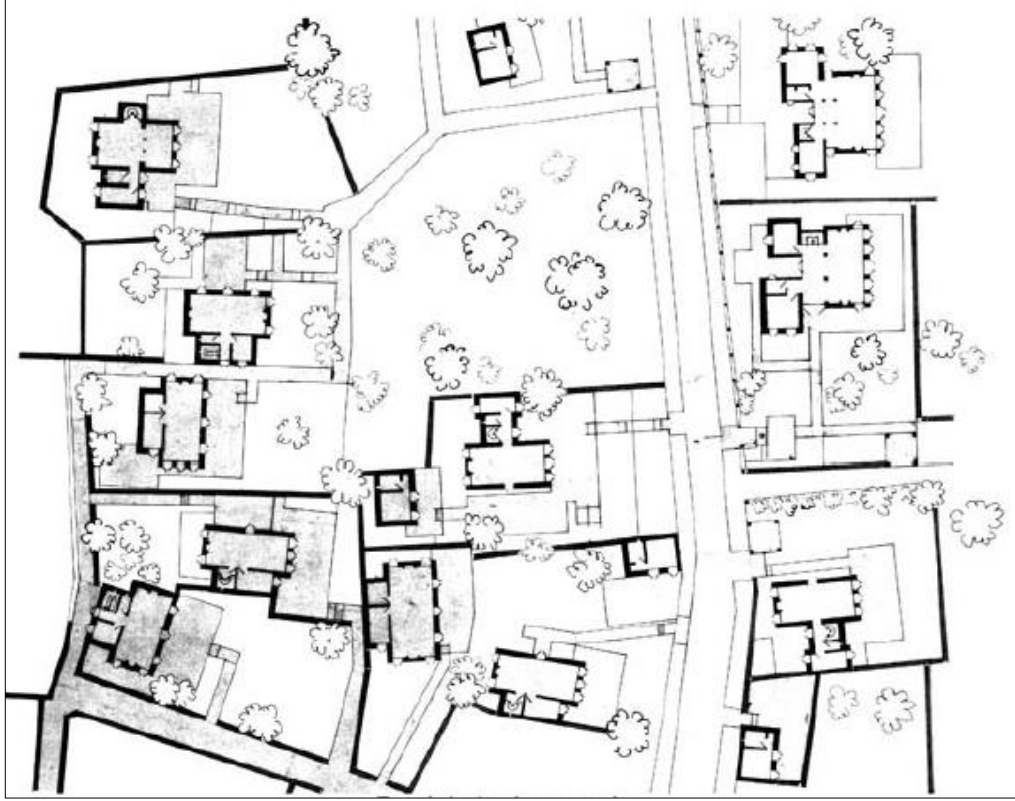
“Form ve kütle çeşitliliği. Tercih edilmelerine bağlı olarak dokuz tip villa inşa edilmiştir:

- *Otuz beş villanın her biri deniz manzaralıdır;*
- *Ev sahiplerinin her biri villasının yapılmasını istediği yeri seçmiştir. 2.7 Hektarlık alan içerisinde herhangi bir yerde kalmakta ve villasının o yere inşa edilmesini tercih etmekte özgürdü. Ancak;*

- *Bu seçimdeki tek kısıtlama, ağaçlar kesilmeyeceği için ev tasarımının mevcut bir villanın deniz manzarasını gizlememesi gerektiği idi.*
- *Malzeme birliği. Taş ve ahşaptan oluşan tüm yapı için ortak bir mimari dil geliştirilmiş ve açıkta kalan betonun sınırlı kullanımı sağlanmıştır. Mimar bunu 'antik çağın saflığının Türk-Müslüman mimari biçimlerinin gerçekçiliği ile birleşimi' olarak tanımlamaktadır;*
- *Çevresel kaygılar projenin başlangıcından bu yana açıkça tanımlanmıştır:*
- *Ağaçların ve toprağın korunması; Hiçbir toprağın bir arsadan diğerine aktarılmaması ve farklı bir toprağın arazi içerisine getirilmemesi;*
- *Aracın mümkün olduğunca arazi içerisinde bulunmaması;*
- *Sahil hattı korunması;*
- *Olası deniz kirliliğinin kontrol edilmesi;*
- *Mimari tarzın çevredeki bölgenin kültürel ve doğal arka planına uyumlu hale getirilmesidir.*" [The Aga Khan Award for Architecture - Demir Holiday Village, 1992].

Yenilikler ve çeşitli çözümler üzerinden tariflediği Demir Tatil Köyü projesi, kendisine göre 'varlık' ve 'saygı' düzlemlerini bir araya getirir (Şekil 4.11- Şekil 4.12) ve Cansever'e göre bu tabiatın yüceltilmesinin bir yoludur [Düzenli, 2013]. Cansever'in benimsediği tabiiği, çekinikliği, alçakgönüllülüğü ve dengeli hareketi kapsayan bu tasarım düzeni-sistematüğün yaygın hale gelmesi Düzenli'ye göre mimari anlamda ayırt edicidir [Düzenli, 2013].

İsteği, insanın biricikliği ile baş başa kalmasından ziyade türlü karşılaşmalara, bir araya gelişlere fırsat çıkarılmasıdır; diğer bir deyişle insanın bizzat ördüğü 'çevre' kozasından çıkması, tabiatla ve evrendeki canlı-cansız tüm varlıklarla ilişkilenesidir. Şekil 4.12 [Web-38] gibi araziye yerleşimi yapılan veya yapılacak olan yapılar için de benzer şekilde çevreye saygıyı, komşuluk ilişkilerini ve haklarını gözetken, tabiata uygun yerleşme düzeni benimsenir. Böylece kozmolojik bütünlük anlayışı bağlamında Cansever için, yapının insanla, doğayla, bağlamı ve üzerinde inşa olduğu toprağıyla bir bütün haline gelebilmesi, diğer bir deyişle 'yaşayabilmesi' elzemdir.

Şekil 4.12: Demir Tatil Köyü Yerleşim Planı, Demir Tatil Köyü Kısmi Yerleşim Planı.

Permakültür bağlamında Cansever mimarlığı, özünde benimsediği kozmolojik bütünlükle yapıyı bir araya getirdiği düzlem önemlidir. Bunun yanında varlıkların kendiliklerine duyduğu saygıdan kaynaklı olarak yapı bağlamına dahil ettiği her ögeye kendi hakkını teslim etmektedir. Bu açıdan bakıldığında adil tutumluluğu ile insana, doğaya ve tüm varlık alemine karşı saygılı yaklaşması, yapının köklenmesini sağlayacak toprağa saygılı ve değer verici yaklaşımı mimarlık bağlamında permakültür ilkelerinin nasıl uygulanabileceğine dair önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Cansever mimarlığı çevreden yalıtılmak yerine insanlarla birarada yaşayan bir varlık olmayı tercih eder. Bu bağlamda yapının nesneleşmekten öte bir anlam kazanarak içerisinde barındırdığı yaşamsal tüm bileşenlerle yaşaması oldukça önemli görünür. Ayrıca Cansever mimarlığı katılımcılık bağlamıyla permakültüre yönelik özgün bir bakış fırsatı sunar. Katılımcılık edimi, permakültür özelinde var olan önemsenen bir konu olmakla birlikte gönüllülük esasına dayalı ilerleyen üretim ve tüketim kapsamında düşünülebilir. Böylece ortaklaşa yaşam edimine yönelik bir bakış açısı fırsatı doğar.

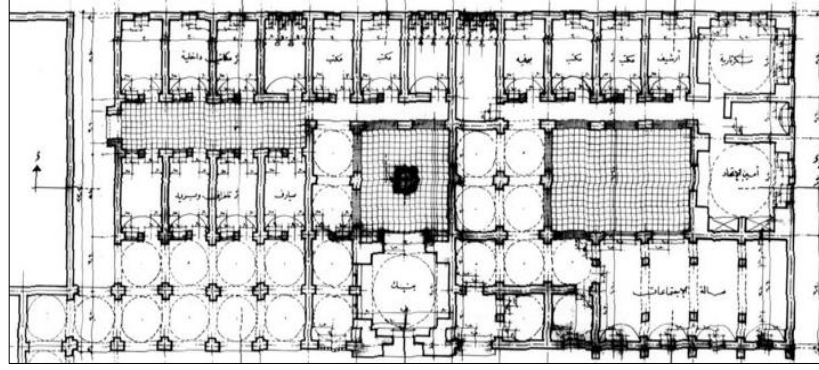
4.3. ‘Sorumlu Mimari’ Anlayışı ile Hassan Fathy

Şekil 4.13: Hassan Fathy 117. Doğum günü için paylaşılan Görsel.

Kaleme aldığı kitabı ‘yoksullar için mimarlık’-*Architecture for the Poor*- ile mimarlığı ve yoksulluğu birincil veri olarak ele alan Hassan Fathy, anlaşılabilmesi zaman almış bir mimardır [Özkan, 2005]. Öğrenimi sırasında aldığı eğitimle tecrübe ettiği ‘Beaux-Arts’a bağlı kalmayarak ötesine geçmeyi başarabilmiştir [Ultav ve Sahil, 2004]. Batı söylemine karşı edindiği tavır nedeniyle tıpkı Turgut Cansever gibi kendisi de ‘Batı’ mimarlığı çizgisi dışında ve ‘kendi’ bağlamındadır (Şekil 4.13) [Web-39]. Boyacıoğlu [2017], Fathy mimarlığını bir dönem yanında bulunduğu Doxiadis’in kente bakışını oluşturan ‘toplum, insan, doğa, konut ve altyapı’ kavramlarının yeni bir yorumu olarak değerlendirir.

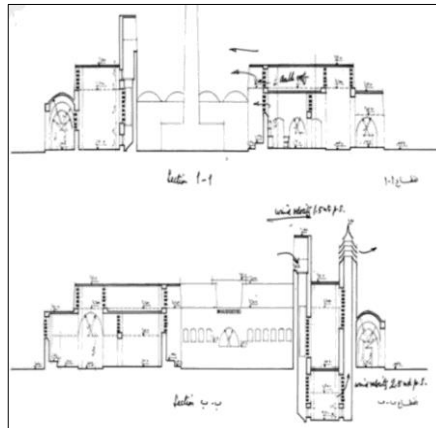
Yaygın olan modernizm görüşü içerisinde özgün mimarlık pratiği ile var olan Fathy, bu uluslararası stil olarak adlandırılan tutuma eleştirel yaklaşmıştır [Ultav ve Sahil, 2004]. Daha çok metropolitan kent üzerinden ilerleyen modernist söylemler, Fathy’nin kırsal, yoksul ve sosyal bileşenler üzerinden ilerleyen mimari yaklaşımını daha da görünür hale getirmiştir. Yalnızca yazdığı ‘Yoksullar için Mimarlık’ kitabıyla değil, aksine bütüncül bağlamda üretim pratiği ve üzerine yüklendiği ‘sorumlu mimarlık’ bakışıyla tüm topluma örnek olma amacını taşımıştır. Özaloğlu’nun [2009] ifadesiyle halk veya mimar tarafından inşa edilen yapılar arasındaki farkı kaldırmayı hedeflemiştir.

Şekil 4.14: Yeni Barris Köyü Plan çizimi, açık- yarı açık ve kapalı alanlar.

Yeni Barris köyü, Fathy için farklı bir tasarım problemi oluşturmuştur. Tarımsal topluluk oluşturma amacını gerçekleştirmek üzere yapımı planlanır. Yaklaşık 250 haneyi barındırması amaçlanan projede Fathy elindeki verilerin yalnızca çevresel ve iklimsel veriler olduğunu aktarır. Kişiyeye özel bir tasarlama eylemi olmamasına karşın hedefini “*insan tarafından inşa edilen bir mekanda estetiği, insan duygusunu sağlamalıydım*” [Web-40] şeklinde ifade etmiştir (Şekil 4.14) [Steele, 1989].

Bölgedeki geleneksel verileri ve iklimi gözlemlemesiyle beraber yaşayacak tarım topluluğu tarafından üretilecek meyve ve sebzelerin depolama alanı ihtiyaçlarını göz önünde bulundurur. Havalandırma ve soğutma problemi için doğal sistemlerden yararlanma fikrini benimseyerek depolama alanlarını zemin alt kotuna almıştır. Bu mahaller, Arap ve İran Mimarisinde ‘Malkaf’ veya ‘Badgir’ olarak bilinen rüzgar bacaları ile desteklenerek kademeli soğutma sistemi ile 50°C’lerden 15°C’lere düşen bir iç hava sıcaklığı elde etmiştir (Şekil 4.15) [Steele, 1989]; [Web-40].

Şekil 4.15: Yeni Barris Köyü, kesit çizimlerinde toprak altı depolama alanları ve rüzgar bacaları.

Fathy'nin estetik olana bakışı, tektonik üslubuna da yansıyan 'ölçek' ve 'hiyerarşi' üzerinden ilerler. Yerine-ölçeğine uyumlu, verimli kullanımı sağlamak adına hacimler, açıklıklar ve yarı açık mekanlar dolayımında çözümler geliştirmiştir (Şekil 4.16) [Web-41]. Deneyimlediği iklimsel veriler nedeniyle gölge alanları artırmayı, rüzgardan mümkün olan her noktada yararlanmayı hedeflediği görülür. Dolayısıyla gözlemleri sonucunda kurduğu her yapı tektoniği o yere ait hale gelir. Tüm yapı öğeleri gelenekten beslenen ancak yenilikçi çözümlerle geleceğe aktarılan yapıdadır.

Şekil 4.16: Yeni Barris Köyü, Yarı açık alanlarda ölçek kavramı.

Tasarımlarında ana mottosu, köksüz bir başlangıç yerine gelenek, kültür ve yerel mimari üçgeninden beslenerek ilerlemektir [Özaloğlu, 2009]. Ancak Fathy'nin de özümlediği üzere gelenek, Cengiz Bektaş'ın ifadesiyle "gelene-ek olan" olarak anlam bulur; tıpkı kültür gibi geçmişten beslenerek, birikerek ilerler ve böylelikle geleceği de kapsar.

Fathy geleneği ve kültürü değişkenlik kavramı ile kurgular; her iki kavram da beslendiği çeşitli kaynakların farklılaşması dolayısıyla 'devingen'dir. Bununla beraber Ultav ve Sahil [2004], Fathy'nin kültürlerarası geçişleri uyumluluk olmadığı sürece onaylamadığını; ancak uyumluluk söz konusu olduğunda bunu sakıncalı

görmediği çıkarımını yapar. Yine de iyi mimarlık söylemi Fathy için kültürün biricikliği ile ön planda olmasını kapsar (Şekil 4.17) [Web-41].

Şekil 4.17: Yeni Barris Köyü, ölçek ve hiyerarşi.

Biçim, malzeme ve yapım teknolojisi, iklimsel veri ve tektonik bağlamlarında Fathy söylemini inceleyen Ultav ve Sahil'in [2004] çıkarımları şu şekildedir:

- Biçimsel çeşitlilik, insanı merkezinde tutan mimari söylemin bir sonucudur. Dolayısıyla Fathy mimarlığında hümanizm ve kültürel bireysellik vurgusu ön plandadır.
- Yalnızca kültürel bireysellikten ziyade o yerin sağladığı malzeme ve yöntemlerle 'yapıyı yerden oluşturmak' fikri ön plandadır. Bu nedenle mimarlığı kerpiç ile anılmaktadır. Toprağa olan bakış açısı, geleneksel olarak aktarılagelen, zamansallık içermeyen ve kültürel bireysellik içeren bir yapı malzemesi olarak ifade bulur. Kullandığı kerpiç, çevredeki yapısal incelemeleri sonucunda özgünleştirilmiştir. Yapı özelinde kerpicin kullanımını ayrıştırıcı değil, birleştirici bir öge olarak kurguladığı vurgulanan Fathy için kerpiç toplumsal anlamda 'dengeleyici' görevi görür.
- İklimsel veriler, yer'i bütüncül olarak tanımlar. İklimin yapısal karşılığı avlu kullanımı, içe dönük planlar, kubbe ve tonozlar olarak ifade bulur. Bununla beraber mimarisinde benimsediği çok yönlü bakış açısı insan doğasına uygun, ekonomik ve çevre uyumlu yaklaşımlar içerirken enerji sürdürülebilirliği de elzemdir (Şekil 4.18) [Web-41].
- Katılımcı anlayışı -Turgut Cansever ile bakış açısı örtüşür-içeren bir inşa sürecini gözetir ve söylemi mimarlığın kolektivite içeren ruhunu vurgular. Fathy'nin projelerine başlayabilmesi 'gözlem' sürecinde edindiği verilere bağlıdır.

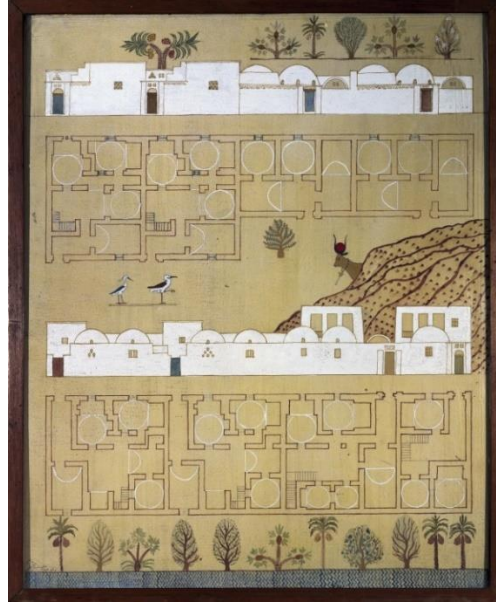
Fathy'nin mimari söyleminin yapısal karşılıkları ayrı bir önem taşır. İnsanın günlük yaşamına nüfuz eden bir mimari söylemi benimsemesi dolayısıyla, O'na göre mütevazı bir yapı aynı zamanda güzelliği de içermek durumundadır. Belirli tekrarlar ve örüntülerden yararlanarak bunları mikro ölçek sayılabilecek yüzeyler ve renkler bağlamından ziyade daha makro ölçüde yapısal öğelerde, pencere ve hacimlerde öne çıkarır (Şekil 4.18) [Ultav ve Sahil, 2004].

Şekil 4.18: Yeni Barris Köyü, Cephe Karakteri ve Açıklıklar.

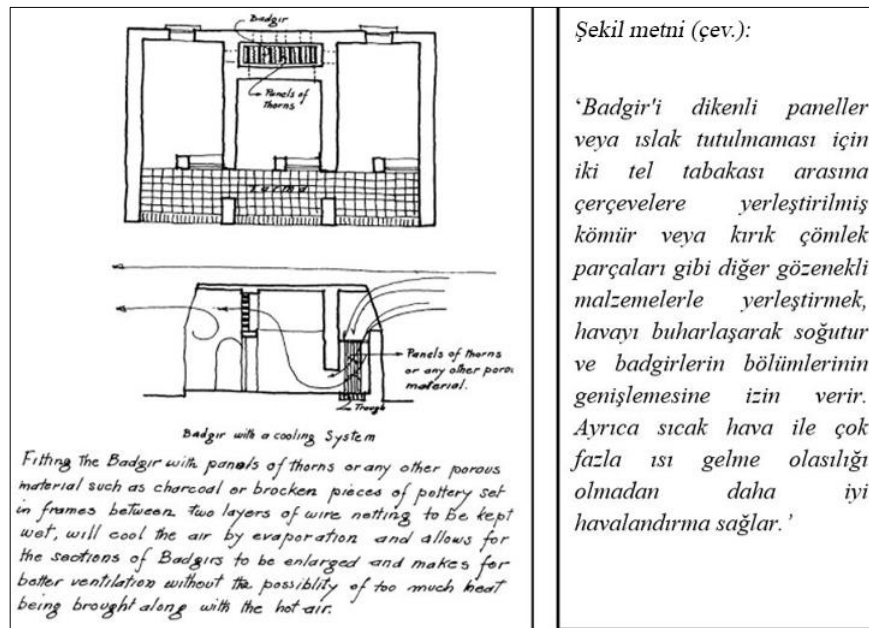
Çokça bilinir hale gelen bir diğer projesi Yeni Gournna, Mısır'da Gournna Köyü sakinlerinin yeni konutlara yerleştirilmesini kapsamaktadır. Tasarım ve yapım süreçleri ile sürüncemede kalan projenin gerçekleştirilmesine yönelik Fathy'nin düşüncesi, yoksul köy halkının yaşam kalitesi ve kültürlerinin ancak katılımcılık ile ilerleyebileceğidir. Böylece kırsaldaki barınma ihtiyacına yeni bir soluk getirdiği düşüncesindedir [Özaloğlu, 2009]. Mimarlık ve yapısal öğeler, plan tipleri, kullanım ve yapım amaçları ve biçimlerine yönelik gözlem süreci ile halka yeri geldiğinde birebir danışarak benimsediklerinden farkı olmayan ancak nitelikli mekan oluşumunu hedeflemiştir [Özaloğlu, 2009].

Mimari bir ileri dönüşümü hedefleyen Fathy için amaç, halka danışarak ortaya çıkarılan mekanlar yoluyla halkın özgüvenini geri kazanmasıdır [Pyla, 2007]. Köy geleneği olarak devam eden 'emek birliği' [Web-42] ile yapı yapmanın katılımcı mimarlık olarak devam ettirilmesini planlayan Fathy, sonrasında oluşabilecek bütün sorunların köyün kendi içinde çözümlenebilmesinin yolunu keşfetmiştir.

Şekil 4.19: Yeni Gurna Projesi, Guaj Boya Çalışması.

Doğal malzeme -toprak- ile yapım yöntemlerini kapsayan teorisi “*ayağının altına bak ve inşa et*” [Web-43] şeklinde ifade edilir. Bu söylem aynı zamanda yere ve yerele bağlılık anlamına gelir (Şekil 4.19) [Web-41]. Proje içerisinde yer verilen ‘Badgir’ veya ‘Malkaf’ olarak adlandırılan rüzgar bacaları [Web-43] ile elektrik ve soğutma bulunmayan mekan içlerinde havalandırma ve soğutma işlevleri aktif tutulmuştur (Şekil 4.20) [Pyla, 2007].

Şekil 4.20: Yeni Gurna Projesi Rüzgar Bacası Eskizi.

Uyguladığı yöntemler ve teknikler ile döneminin öncüsü sayılan Fathy mimarlığı katılımcı mimarlık söyleminin yanında sürdürülebilir, yerel, kültürel ve insancıl mimarlık söylemlerinin de kapsamındadır. Ölçülen ve ölçülemeyen tüm bileşenleriyle yaratma süreci belirli düzeyde karmaşıklık içerir. Bu karmaşıklık tıpkı yaşamın kendisi gibi birbirine bağlı olan ilişkiler bütünü temsil ederken, söz konusu bağlantısallık durumu her zaman açıkça görünür hale gelmeyebilir. Fathy, yenilikçi çözümleriyle geleneği harmanlayarak ‘kendi’ mimari bağlamını bu bağlantısallık içerisinde inşa ederken söylemindeki en önemli bileşeni ise insan’dır.

Permakültür bağlamından bakıldığında Fathy mimarlığı yer ve bağlam üzerinden kurduğu ilişkiler, tasarımı yönlendiren çevresel, fiziksel etmenler, örüntü ve döngüler üzerinden belirginleşmektedir. Tasarıma etki edecek her veriyi öncelikle yerel bağlam üzerinden yeniden kurgular. Dolayısıyla mimarlığının çevre, insan, mekan, doğal veriler ve topluluğun kendine özgü nitelikleri bağlamında devingen bir tavrı vardır. Permakültür parametreleri üzerinden toprağa anlamsal ve bağlamsal bakış açısı aynı zamanda malzeme ile görünürleşir. Ölçek ve hiyerarşiye bakışı projelerinde kurguladığı açıklıklar, mekansal büyüklükler gibi fiziksel olarak görünürleşen ve estetik değer yaratan bir tasarım süreciyle belirir. Bunun yanında doğal döngüler, mimarlığının yere ve bağlama özgünlüğünü sağlayan en önemli etmenlerden ve veri sağlayıcılarından biridir. Yere uyumlanmak, Fathy mimarlığının ana kurgusunu destekler niteliktedir. Tasarımına etki edecek ve pozitif yönde etkileyecek her veri kendisine çevresel ve sosyal bağlamdan ulaşır. Dolayısıyla mimarlığını topluma fayda sağlamak, halk arasında eşitlik anlayışını yaygınlaştırmak, fark gözetmemek, halkın özgüvenine katkı sağlayabilmek ve katılımcı mimarlığı benimsetmek amacıyla bir etkileşim aracı olarak kullanır.

4.4. Yaşamı İyileştirici yönüyle Anna Heringer

Mimarlık, tasarım ve diğer tüm yaratıcı süreçlerden beslenen, hem gerçekleşirken hem de bittiğinde insanı bağlamında tutan, gerçekleştirdiklerinin içerisinde yaşatan bir canlı varlık olarak düşünülmelidir. Mesleki bağlamda yüklenici bir tavırla yapılmış çevreye yönelik müdahale sorumluluklarının alınması, Heringer için insanlara karşı da benimsenen sorumluluk ve duygudaşıktan kaynaklanır.

Kentsel veya kırsal fark etmeksizin kontrol ve sömürü yerine özgürlüğü, yabancı yerine yerel kültürün önemini vurgular. Burada benimsediği yol ise eşit ve

adil paylaşıma yönelik bir bakış açısına hizmet etmektir [Web-44]. İnsancıl bir tasarım kültürünü açığa çıkarabilmek adına ‘ölçek’ kavramını güncel tutarak, yapılı çevreye yönelik gelecek yoğunluklarını karşılayıcı tasarım stratejileri geliştirmek, diğer bir deyişle süreçlerin tasarımını yapmak Heringer’in başlıca meseleleri sayılabilir. Mimarlığı, hayatları iyileştirme aracı olarak gören Heringer, projelerine başlarken 3 ana başlığa dikkat ettiğini belirtir. Bunlar; yerel malzemenin, enerji kaynaklarının ve yöresel becerilerin ne olduğu’dur. Projelerin yapım aşamalarında 7’den 70’e herkesin çabalaması ve faydalı olmaya çalışmasını önemser. Böylelikle hem katılımcı süreci canlı tutar, hem de insanlar arasındaki özgüvenin geri kazanılmasına destek olur (Şekil 4.21) [Heringer, 2020]. Heringer, bu nedenle bir yapıyı sadece bir yapı olarak değil aynı zamanda değişim ve yerel kalkınma için bir katalizör olarak görmektedir [Heringer, 2020].

Şekil 4.21: Yapı inşaatında katılımcı süreç.

2013 yılında ortaya attıkları küresel bağlamda uygulayıcılar ve akademisyenlerin de katkı sağladığı Laufen Manifestosu [Web-44], insancıl bir tasarım kültürü oluşturmak amacıyla belirlenen yol gösterici ilkeleri kapsamaktadır. Aktarılan bu 7 ilke ile Heringer mimarlığına yönelik neredeyse tüm ipuçlarını da elde edilebilmektedir.

- İnsancıl Bir Tasarım Kültürü için ‘Laufen Manifesto’ ve Ölçek - Süreç Arayışı
 - Göz göze iş birliği: Ölçülebilir ve olumlu bir değişim, katılımcı süreç ve iş birliği üzerinden ilerler. Heringer’in deyişiyle ‘gerçek tasarım sonuçların ötesine uzanır’. Kalıcı etkilere katkı sağlamalı ve güçlendirici ilişkiler kurulmalıdır. Bu katılımcı sürecin, merak duygusunu, saygıyı, özen gösterme ve esneklik konularındaki etkileşimi sağlayabilmelidir.
 - Tasarım edimi: Tasarım ediminin kendisi yerel kaynak, birikim ve kültüre dayanarak anlamlı işler yaratabilir. Yerel kaynaklar, iş gücü, malzeme ve yerel üretim biçimleri, merkezi olan işlere karşı savunulabilir. Yerel kültürden beslenen, belirli köklere dayandırılarak yapılan üretimler, zengin – yoksul arasındaki ayrımcı bakışı ortadan kaldırır. Böylece herkes için kendi kendini inşa edebilen bir süreç tasarlanmış olur, diğer bir deyişle bu süreç eşitlik ve barış içerir.
 - Güzellik ve Estetik: Estetik ve güzellik anlayışı belirli bakış açılarını bünyesinde barındırır. Burada insan zihni ile bir rezonant uyum söz konusu olmalıdır. Güzel olanı aramak insancıl gelişmenin bir diğer önemli katalizörü olabilir.
 - Yerel tanımı: Modernleşme, küresel bağlamda kültürel farklılıkları eşitleyerek bağlam özelinde tasarıma engel oluşturmuştur. Duyarlı tasarım edimiyle kendine yeterlik ilkesi daha sürdürülebilir yerel ekonomiler adına elzemdir. Bununla beraber yerel kültürü gözlem yoluyla beslemek ayrıca önem arz eder.
 - Bölgeselci bakış açısı: Büyük yerleşimlerin varlığı her zaman küçük yerleşim birimleri ve üretimlerine ihtiyaç duyar. İnsancıl tasarım anlayışının temelinde ölçek kavramı bulunmaktadır. Genişleyen halkalar şeklinde yerel, bölgesel ve küresel bağlamda ilerleyecek olan insancıl tasarım edimleri, saygıyla beraber iyiye yönelik sosyal, ekonomik, dinamik ve ekolojik ilişkilenebilecekleri meydana getirirler.
 - Tasarım ve tasarımcı eğitimi: Tasarım ediminin temelinde yer alan batıya yüzü dönük, kapsamı ve bakış açısı nispeten daraltılmış eğitim anlayışı, yerel kültürden ilham alan bir tasarım eğitimine dönüşmelidir. Tasarımın evrende ‘yaşayan’ her varlığı kapsayıcı empatisi bağlamında düşünülürse, gerekli görüldüğünde kendi içine dönme serüvenine katkı sağlanmış olur. Diğer bir

deyişle sorunların çözümü için dışa bağımlı değil de gittikçe içe bağımlı hale dönüşmek önemli bir tasarım mottosudur. Bununla birlikte tasarımda sonuç kadar süreç tasarımı da oldukça elzemdir.

- Meydana getirme ve gerçekleştirme: İnsancıl yaşam alanları tasarımı için en önemli kaynak tabii ki öncelikle insandır. Bu nedenle gerekli olan ilerleme için bunu belirli noktalara dayalı bir stratejiye dönüştürme işi, aynı zamanda estetik, politik, ekonomik ve faaliyet kapsamalarında desteklenerek ilerlemek durumundadır. Burada önemli olan şey ise süreç tasarımı için iş birliği yapılmasıdır. Böylelikle gerçekleştirilebilecek eşitlikçi bakış açısı ile düşük maliyetler ve daha iyi çözümlerle ulaşılabilir olmak fikri hakimdir, [Web-44].

Bangladeş'in yoksul ve kırsal bir bölgesi olan Rudrapur'da yer alan METI Okul projesi, yerel kimlikten yararlanarak inşa etmenin bir örneğidir (Şekil 4.22) [Web-45]. Bu örnek proje, belirli formların, malzemelerin dayatıldığı, bakımı zor olan ve sonradan bağlama dahil olan görünüşüyle yalnızca belirli bir süre geçerliliğini koruyan 'modern' yapıların aksine yerel kültür ve bağlamla örtüşmektedir [Finch, 2006].

Şekil 4.22: METI El Yapımı Okul ve Çocuk Etkileşimi.

Proje amacını, kentlere olan göçün önlenmesi bağlamında kırsal yaşam kalitesinin artırılması olarak aktaran Heringer [Web-44], bu amaca yerel malzeme kaynaklarının ve işçiliğinin de hizmet etmesinin önemini vurgular. Bu açıdan kırsal

bölgelerde yapılan inşa faaliyetlerinin ‘ulaşılabilir’ olması elzemdir. Projenin uygulanmasına yönelik izlenen yöntem, yerel bilgi-beceri kaynaklarından yararlanarak aynı zamanda tekniklere yönelik bilgi aktarımı ve iyileştirmelerin gerçekleştirilebilmesidir. Bu açıdan bakıldığında ise farklı teknikler geliştirildikçe yapı çehrelerinde gerçekleştirdiği değişim, yani yapının ‘yaşıyor’ oluşu, kullanılan malzeme ruhuna da oldukça uygun gözükmektedir. Kısa bir zaman dilimi içerisinde mimarlar, yerel zanaatkarlar, öğrenciler, ebeveynler ve eğitimciler tarafından inşa edilen yapı, geleneksel yöntemleri ve malzemeleri daha yenilikçi şekilde kullanarak gerçekleştirilir. Okulun yapımında kullanılan saman, bambu, ip ve toprak yerel bir teknik geliştirilerek birleştirilmiştir. Başlangıçta bahsedilmiş olan ve Heringer için hayati önem taşıyan 3 ana konu bu projede geçerliliğini göstermektedir. Yerel malzeme, enerji kaynağı ve yöresel becerilerin ne olduğu konuları, okul yapımının başlangıcından bitimine kadar yararlanılan referanslardır. Nitekim okul yapımında kullanılan malzemelerin yerel kimliği yansıttığı açıktır. Bununla beraber enerji kaynağı birebir yapı inşaatına katılımcı olan yerel halktır. Yapı için kullanılacak olan toprağı inşa edilebilir bir ‘hamur’a dönüştüren yaratıcı ve geleneksel teknikler, yerel kültürün bir yansımasıdır(Şekil 4.23) [Web-45].

Şekil 4.23: Toprak İşleme için kullanılan enerji kaynağı.

METI Okul projesi, bireysel öğrenme yeteneklerini ve ilgi alanlarını göz önünde bulundurarak, açık öğrenme modelini hedefleyen bir projedir. Böyle bir

anlayış aynı zamanda mimari anlamda da etkisini gösterir. Zemin kat planında açık bir şekilde detaylandırılan ve sınıf çeperinde bulunan 'mağara' delikleri, öğrencilerin farklı yararlanışlarına alan açar niteliktedir: Sığınak, okuma ve oyun alanı, konsantrasyon alanı ve doku keşfi alanı gibi (Şekil 4.24) [Web-45].

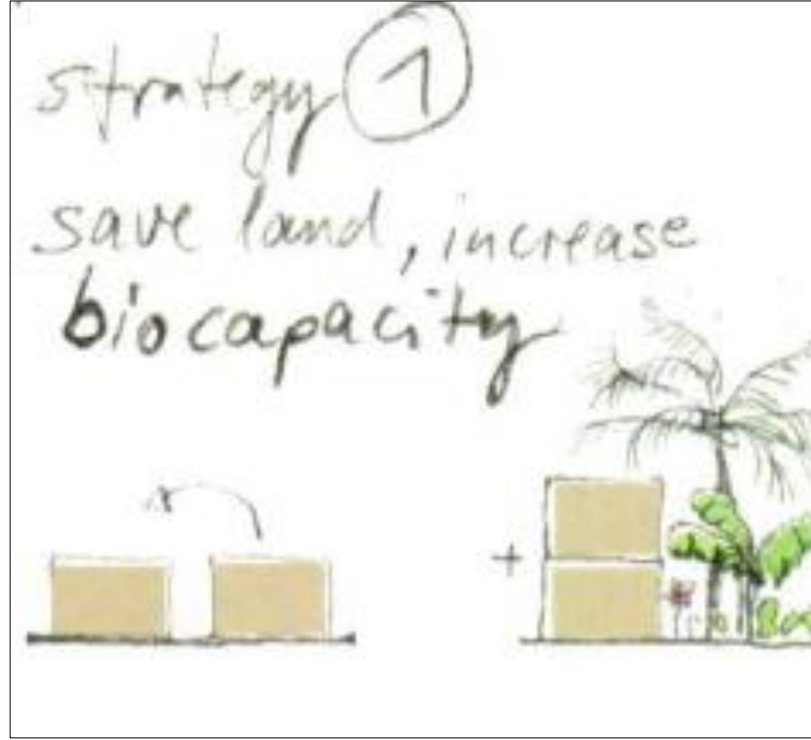
Şekil 4.24: Zemin Kat Planı, 'Mağara' yerleşimleri.

Üst kat planı ise açıklıkları ile ferah bir mekanı tanımlamaktadır. Bununla birlikte bambu çerçevelerle elde edilen açıklıklar aynı zamanda iç mekanda ışık ve gölge oyunlarına neden olur (Şekil 4.25) [Web-45].

Şekil 4.25: Üst Kat Planı, Açıklıklar.

Yapının geneline yayılan yerel teknikler, bilgiler ve yöntemler, kültürel olarak aktarılagelen bilgilerin, iyileştirilerek kullanımını örnekler. Mimarlığını yerel kültürün korunmasına, toplumsal bağların güçlendirilmesine yönelik bir araç olarak kullanmaktadır. Yapılarında önemseydiği bir diğer başlık kaynakların dışa dönük değil içe dönük aktarımıdır. Böylelikle sosyal adalet kavramına yönelik sağlamayı hedeflediği katkıya işaret eder.

Şekil 4.26: Yapı yerinin (toprağın) tutumlu kullanım örneği.

Heringer, toprakla kurduğu bağlamsal ve anlamsal ilişkiyi ifade ederken en çok yapıların ardında kalıntı bırakmamasını önemseydiğini ifade etmektedir. Ona göre geriye bırakılan ve aktarılacak en önemli şey, 'bilgi'dir. Yapılarında kullandığı ölçek kavramını, Christopher Alexander'dan aldığı ilhamla günlük yaşam içerisindeki örüntülere dayandırır. Dolayısıyla bu örüntüler, iç mekan-dış mekan ilişkilerini kurgularken, yapı itibariyle bağlamına uygun, 'yaşayan' sistemlerle bütünleşmiş 'yaşayan' yapılar olarak yer alınmalarını sağlamaktadır. Toprakla olan bağlamsal ilişkisi, Heringer'i yerin israfına karşı korumaktadır. Gösterildiği üzere Heringer, zemin kat yoğunluğunu üst kata aktararak tasarruf edilen yer/toprağın, bahçenin ekim-dikim alanı vb. farklı işlevlerle değerlendirilebilmesini sağlamaktadır (Şekil 4.26) [Slessor, 2008].

4.5. İnsancıl Mimari Anlayışı ile Balkrishna V. Doshi

Doshi, 70 yılı aşkın olan mimarlık serüveninde mimarlığı hayatın bir uzantısı olarak görür. Mimarlığa konutun nasıl olması gerektiği üzerinde çalışmasıyla başlamışken, kırsal yaşamı, hayvanlarla yaşamı, tarımla yaşamı birarada düşünmenin, ayrıca bir konutun dönüşebilmesinin ve büyüyebilmesinin nasılları üzerine yoğunlaşır. Bu bakış açısına ulaşma yolu ise Le Corbusier olarak görünür. Kendisinden mekan, form, havalandırma ve ışık gibi yapı strüktürünü tanımlayan bileşenleri öğrendiğine dikkat çeken Doshi'nin 'Guru' ve 'Yogi' olarak tanımladığı [Web-46] iki akıl hocasının biri Le Corbusier iken diğer Louis Kahn'dır. Louis Kahn ise kendisine kırılmalı ve geçici olmayı öğretmesiyle yaşamında ayrı bir yere sahiptir.

Doshi akıl hocalarının ortak özelliklerini kendilerinde kimsenin bilmediği bir şey aramaları olarak tarifler [Web-46]. Onlardan aldığı ilhamı kendi kültürü bağlamında yeniden yorumladığı görülebilir. Doshi'ye göre mimari mekana ruh katma ile ilgilenir. Daima evde hissetme duygusunun öneminden bahsederken Hindistan'da ev kültürünün ve nasıl olması gerektiğinin bir bilinmezliğe sürüklendiğini aktarır (Şekil 4.27) [Web-47].

Şekil 4.27: Aranya Düşük Maliyetli Konut, Indore, 1989.

1996 yılı Aga Khan mimarlık ödülü alan yapısında amacının nihayetinde kimliği olan bir şey üretmek olduğunu ekler. 30cm'lik kaideler, su deposu, elektrik bağlantısı ve küçük bir tuvalet içeren 30m²'lik sağlanan alanlara Doshi topluluğun kendi evini üretmesi fırsatının olduğunu fark eder (Şekil 4.28.) [Web-48]. Böylelikle halkı cesaretlendirmek, umut aşlamak ve nereye gideceğini bilemeyen halka köklerine bağlanabilmek imkanını sunar. Tasarımında sosyal kaynaşmayı hedefleyen Doshi, düşük gelirliler ile orta gelirli aileler arasındaki farkı ortadan kaldırmayı, komşuluk ilişkileri yoluyla sosyal kaynaşma sağlamayı hedefler [Web-49]. Bu bağlamda yapılar arası tasarlanan yol, bir açık mekan tanımıyla beraber etkileşim alanı içeren bir bağlantı unsuru olarak Doshi mimarlığında ikonik sayılır.

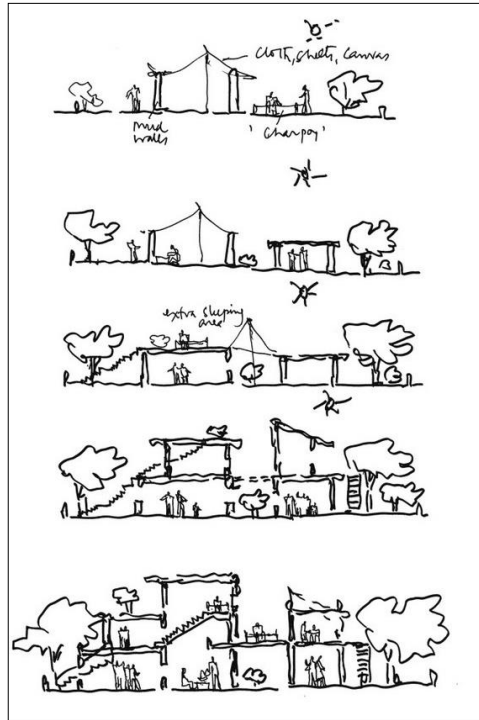

Şekil 4.28: 1989 yılı Aga Khan Mimarlık Ödülü alan Aranya Düşük Maliyetli Konut yerleşimi, 30 m²lik altyapı ve kaide planı.

Kültürü oluşturan ana öge olarak ev/barınak; kültürün nefes alan, yaşayan, bireyin yaşantısına dahil olan tüm nitelikleri barındıran bir kimliğe bürünen en önemli parçasıdır. Ona göre yaşam içerisine sindirilen sürdürülebilirlik düşüncesiyle hareket etmekle çevreye ve seçimlere yönelik iyileştirmelerin mümkün hale geleceği, yaşanacak yerin bir bakış açısı ve diğer deyişle canlı bir kimlik kazanacağı düşüncesi önem taşımaktadır. Sürdürülebilirliğe dışarıdan bir göz olarak bakmak yerine bunun içten gelen bir ihtiyaç olduğunu savunurken onu açıkça görmenin yolunu ise insan

davranışlarına doğal olarak yansıyan, sevgi, büyüme, iyi yaşamayı istemek gibi niteliklerde bulur. İnsan, dünyadan, havadan, sudan, topraktan, iklimlerden ayrı bir varlık olamaz; sürdürülebilirlik bu nedenle yaşamın ve düşünce biçiminin ayrılmaz bir parçası konumundadır. Mimariyi bir tür organizma olarak ifade ederken, statik ve değişmez olana da eleştirisini yöneltir (Şekil 4.29) [Web-48].

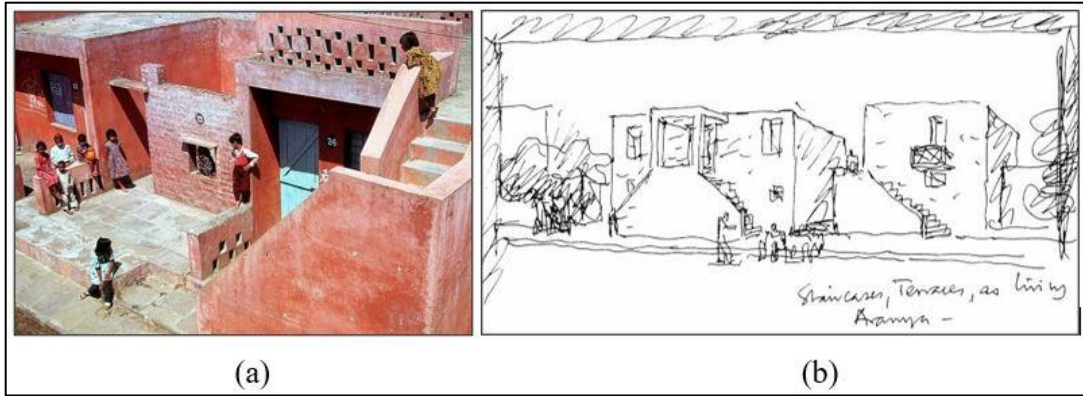
Mimari anlayışının değişime açık, dönüşebilir, büyüyebilir olma gibi doğanın özündeki oluş bozuluş esaslarına ne kadar yakın görüşte olduğunu da ifade eder [Web-50].

Şekil 4.29: Aranya Düşük Bütçeli Ev, Zamanla Değişim-Dönüşüm Potansiyeli ve çok işlevlilik eskizi.

Hint mimarisinde varyasyonların, etkinliğin, büyüme, evrilme ve dönüşümlerin her zaman açık uçlu olduğunu ifade eder [Doshi, 2007]. Doshi için, doğada bulunan kurallar bütünü, sistemler ve döngüler, oluş ve bozuluş esasları, ortaya çıkan bir ürünün diğer bir döngüye girdi olarak devam etmesi ve gün sonunda atık bir ürünün kalmıyor olması mimarlığında birer ilham kaynağıdır. Corbusier'den öğrendiği bu 'bütünsellik' fikrini Doshi "*bütünlük yarat, bütünsellik varsa canlılık var*" [Web-50] şeklinde aktarmaktadır. Hint mimarisinde yeri olan 'temel işlev dışında birçok işlevin düşünülmesi' işini [2007] Corbusier bütünselliği ile yeniden yorumlar. Dolayısıyla mimarlığında önemseydiği bir diğer konu, bütünsellikle bağlantılı kullandığı tüm

bileşenleri çok işlevlilik ve erişilebilir-ekonomiklik ile değerlendirmesidir. Bununla beraber bütünsellik ve çok işlevlilik yalnızca bileşenler üzerinde kurgulanmamalıdır. Ona göre mimarlığın fikir ayrılıklarına değil, ortaklıklara, bir araya gelişlere ve topluluk birleştirici olmaya elverişli olması önemlidir. Bir araya gelişleri, ‘birlikte iyi olma’ eylemi üzerinden tanımladığı söylenebilir. Yalnızca bir yapı ile değil, tıpkı genişleyen halkalar metaforu gibi yapı kendi yapısallığından taşarak topluluklara, bölgelere, oradan şehirlere, ülkelere ve oradan da tüm dünyaya yayılmalı ve dönüşümü sürüklemelidir.

Şekil 4.30: Aranya Düşük Maliyetli Konutları,(a) yapının ‘kesinliği’-oyun mekanına dönüşümü, ‘belirsizliği’-her ihtiyaca cevap verebilmesi, (b) açık alan, yarı açık alan eskizi.

Doshi'nin geleneğinde yer alan tüm efsanelerden yararlanarak fark ettiği en önemli şey, paradoksal kabul ettiği ‘kesinlik’ ve ‘belirsizlik’tir (Şekil4.30) [Web-51]. Bu söylemini biriciklik ve çeşitlilik olarak da görmeyi tercih eder. Bu nedenle strüktürün, formun, kümelenmenin ve mekanın doğasına yönelik kesinliği keşfetmek yerine her ögenin kendi doğasına yönelik belirli kurallara tanıklık eder. Bir şeyi tutarlı şekilde aynı bulmanın imkansızlığını görür ve varyasyonlara açık olmanın önemini vurgulamayı sürdürür [Web-50].

Her bir varyasyonun yeni bir fırsat ortaya çıkarması, yeni bir yön sunması, sabitlik yerine değişime ve dönüşüme açık olmak olarak yorumlanmalıdır. Mimarlığında önemsedığı bu gibi başlıkları, zamanla mimarlık tanımını değiştirerek ‘mitlerle harmanlanan ve kültürel köklere dayanan düşünmeye odaklanan bir destek sistemi’ olarak dönüştürür. Mimari anlayışıyla ortaya çıkan mekanın bulunduğu bağlama daha uygun hale geldiğini, yeniliklere açık olduğunu ve nesillere

aktarılabılır olduğunu savunur. Böylelikle yeniliklere açık hale gelen mimarlığında önemseydiği diğery bir konu olan zamansızlığı vurgulamış olur [Web-50].

Bileşenler arasındaki şiirsel birlikteliklerden, felsefeden söz ederken mimarlığı, her bir parçanın ‘kendi’ olduğu ancak nihayetinde bir bütüne bağı olan birliktelikler-ilişkiler bütünü olarak yorumlanmalıdır. Mimarlığı bir canlı varlık olarak kabul eden Doshi için kullanılan her öge geçmişle bağlantısallığının bir göstergesi olmağın yanında yaşayan, oluş ve bozuluşa tabi olan anlamı taşıyan, kültürel ve zamansal etkileşimin ve diyalogun bir göstergesine dönüşür. Bu bağlama dahil olan bir diğery mesele ise ölçek’tir (Şekil4.31.) [Web-52].

Şekil 4.31: Hindistan Yönetim Enstitüsü[IIM], Ölçek, Işık ve Gölge Kavramları bağlamında planlanan etkileşim kurulan yeşil koridorlar.

Tıpkı ormanların karmaşık ve döngüleri içeren sisteminin tasviri gibi mekansal bağlamdaki ölçek Doshi’ye benzer hiyerarşide görünür. Ve kullanılan her şey, kullanım amacının ötesinde bir anlama taşınırken, mekansal bağlama çeşitlilik de dahil olur. Dolayısıyla bu çeşitlilik, mekanın kullanımına yönelik bir çeşitliliğe de olanak sağlar. Çocuk, yaşlı, okullu veya çalışanların bir araya gelişlerine olanak verir ve tek bir ortak amaç olan ‘mekandan keyif almak’ etrafında birleşirler [Web-50]. Özellikle de Hindistan gibi sıcak, güneşli bir yerde bir mekandan keyif alınmasını sağlamak, yerleşik olan bilgilere de dayanarak, ihtiyaçların mekansal bağlamda karşılık bulması ile ilgilidir. İklimsel ve bağlamsal verileri mekana dahil etmek, mekanın ruhunun oluşmasına katkı sağlar. Evi, insan varlığının bir temsili olarak alan Doshi [Web-50], “*kalbi evin avlusu, gözleri evin balkonu, başı evin terası, ruhu ise evin avlusundan giren rüzgarı*” olarak tanımlamaktadır. Böylelikle mimarlığın insan varlığıyla diyalog kuran ölçeğine de vurgu yapar.

Mimari söylemini insan, doğa ve mimarlık trilojisi üzerinden tanımlayan Doshi için, söylemi içerisinde yer alan tüm öğeler birbiri içerisinde siner. Dolayısıyla mimarlığından bahsederken bir yandan insan varlığının tanımlılığına, diğer yandan doğanın görünür ve gizli olan sistemler/birliktelikler bütününe vurgu yapar. Yerle ve toprakla kurduğu ilişkiyi daha çok bağlam açısından ele alırken, yerin kültürel birikimini yüklenir. Dolayısıyla bağlamla kurduğu ilişki ile yere özgü olanı keşfederken geçmiş ve gelecek arasında bir köprü kurar. Oluşturduğu geçişlilik, tasarımlarında da etkisini gösterir. Böylelikle mekanlar durağan birer nesne olmaktan öte yaşayan, diyaloga geçen, dinamik birer kimlik üstlenir. Tasarım anlayışıyla insan, doğa ve mimarlık söylemi içerisinde sistemleri, döngüleri, ölçek ve hiyerarşiyi, birbirine dönüşmeyi, oluş-bozuluşu, esnekliği, mütevazılığı, katılımcı mimarlığı ve sosyal değişim-dönüşümü birbirinden ayrılmaz parçalar olarak kurgular.

4.6. Bütünlüğün Mimarisi üzerine Shirish Beri

Beri mimarlığının iki yönünü tanımlamakla işe koyulur; bu iki meseleden birini 'kökler' diğerini ise 'kanatlar' olarak tarif eder. Her ne kadar paradoksal görünse de söz konusu tarihsellik ve modernite arasında salınan mimarlığı olduğunda, bu kelimeler geçmiş ve gelecek arasında kurduğu bağlantıda çok rahatlıkla bir araya gelebilmektedir. Dünyada değişen her şeye karşılık olarak, insan ve temel ihtiyaçlarının değişmediğini ifade eden Beri, modern dünyada mimari sorumluluk almanın gerekliliği üzerinde durmaktadır. Beri için denge söz konusu olduğunda, iç ve dış uyumlanmalıdır ve bu nedenle O, mekanlara yansıyan aşırılıkların her birinin kaynağını özde arar. Bununla beraber dış mekanın öze etki eden, duyguları etkileyen bir yapısı olduğunu aktarır. Dolayısıyla bizi çevreleyen tüm iç ve dış mekanlar, insan varlığının kendiliğine yönelik iyi veya kötü bir tepkiselliğine sebep olmaktadır. Çarpıcı olması bakımından, 16 Mart 1972 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Missouri eyaletindeki St. Louis şehrinde sakinlerini depresifliğe, şiddete, anti-sosyallığe sürükleyen bir konut bloğunun yıkılmasını örnek gösterir [Web-53].

Yabancılaşma kavramına çektiği dikkat ile öngörülemez, aidiyet ve bütünlük duygusuyla birleşmiş olan canlılık vadeden yaşam alanlarından uyumsuzluk ve parçalanmışlıkla çevrili yaşam alanlarına dönüşü sorgular. Bu eşitsizlik ve adaletsizliğe sürükleyen dönüşümün bir kabullenişle ortaya çıktığını belirten Beri için gerçek mekan bölünme yerine birleştirmeye yardımcı olmalıdır. Hayatta

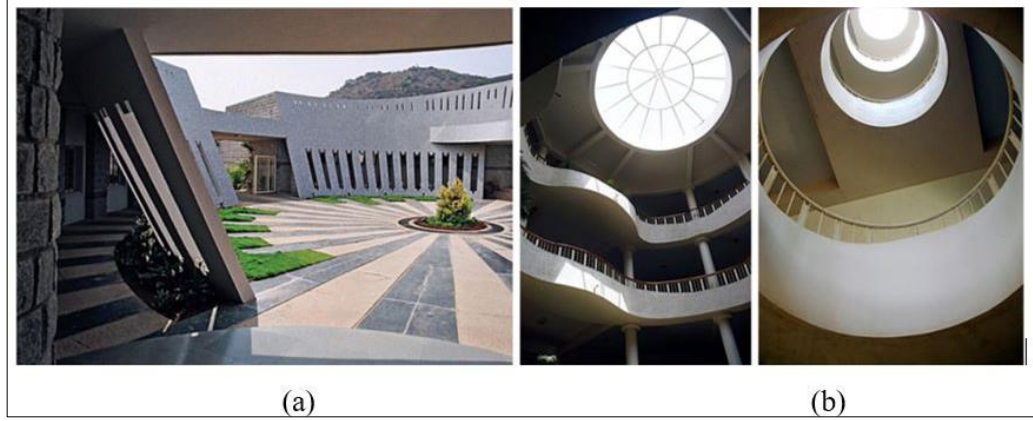
karşılaşılan çoğu sorunun kutuplaştırılıp parçalandığı bir dünya yaratılırken bu bölücü ve parçalayıcı tavrın karşılığında bütüncül, olumsal ve yapıcı bir tavrı dengelemesi mümkün olabilir [Beri, 2010].

Uyumlu, entegre bir bütüncül çevre, şeffaf ve basit bir yaşam tarzı için mimarının iç mekan ve peyzajla arasındaki sınırlarının dağılması, için dışa yansımaları bakımından elzemdir. Böylelikle oluşan mekanı diğer bir deyişle insanın tüm yaşamını sürdürdüğü evi, 'ikincil bir deri' olarak tarifler [Beri, 1997]. Duvarlar, pencere ve kapılardan oluşan evin içerisindeki boşluk ise mekanın asıl özü ve ruhunu oluşturur [Web-53]. Beri, mekansal bağlamın farklı deneyimler yaratabilmesinin yolunu form, ölçek, oran ve hacim arasında sağladığı zenginlikle beraber ışık, ses ve renkler üzerinden kurar (Şekil4.32) [Web-53]. Ancak yine de tümünü görünür kılan içte oluşan mekansal ruhtur.

Şekil 4.32: Mekansal ruh bağlamında ışık, renk ve gölgelerin algısal etkisi.

Beri'ye [2010] göre ışık, ölçülebilir olduğu kadar ölçülemez bir deneyim olarak mekanın birleştirici görevini üstlenebilir. Mekanları birleştiren bir koridora eşlik eder veya galeri boşluğu ile tüm mekanlara eşit yaklaşır (Şekil 4.33) [Web-53]. Mekanın kullanım karakterinde oluşturulan çeşitlilik de mekanın özüne farklı bir boyut kazandırma açısından önemlidir. Beri, mekanın ruhunu daha iyi yansıtan bir diğer bileşeni de yerel malzeme olarak benimser ve yere yabancı malzemelerin organik bir sıcaklıktan yoksun olduğunu bildirir.

Şekil 4.33: (a) SDM Yönetim Geliştirme Enstitüsü, (b) SDM Tıp Fakültesi bağlamında farklı Mekanlarda birleştirici etki olarak gün ışığı.

Mekansal algıyı etkileyen en önemli faktörlerden bir diğeri de mekanı deneyimleyen insanın biricikliği ve ruh halidir. Ruh haline bağlı olarak aynı mekanda sıkılmak veya ferahlamak deneyimlenebilir. Hareket kavramı burada mekansal açılımı sağlayarak merak uyandırıcı bir rol üstlenir. Beri, mekan içerisinde hissedilen sessizlik ve dinginliğin bir parçası olarak yaşam sürmenin özde bir empati duygusunu tetikleyeceği düşüncesindedir. Ona göre bütüncül bir yaşam içerisinde her bir parçanın kendi alanına sahip olması bir hoşgörüyü teşvik içerirken isteği, mekanın içte ve dışta uyumlu, iyilik, merhamet ve hoşgörü aşıl原因 bir mekana dönüşümüdür.

Evrende yer alan binlerce türün kendilikleriyle var olarak sonunda bütünün bir parçası olma durumlarını sürdürdükleri açıktır. Bu durumda insan varlığı, binlerce türden yalnızca biri olarak, kendiliğiyle tüm evrenin hem her şeyi hem de hiçbir şeyidir. Bu nedendir ki Beri'ye göre iç alan yani öz, öteki ile birleşerek evrenin bütünselliğine karışır [Web-54]. Günümüzdeki yabancılaşma doğaya ve insanlara olduğu kadar kendimize de yabancılaşmaya dönüşmektedir. Beri [2010], bu yaşam deneyimleri sebebiyle meşguliyet, telaş ve tüketimle dolu yaşam tarzının iç ve dış mekanda sessizliğe, duraklamalara izin vermediğinin altını çizer. Tüm bu iç karartıcı yaşam düzenine rağmen, mimari üslubunu insanı yaşamla bütünleştirmek, mekanlar aracılığıyla doğaya bağlanmayı güçlendirmek, insanlar arasında iletişimi iyileştirmek ve en önemlisi insanı kendiliğine yakınlaraştırmak amaçları üzerinde durmaktadır (Şekil 4.34.) [Web-55]. Beri'ye [2010] göre parçalara ayrılan, çevreden yalıtılan bir yaşamın sürdürülemez bir yaşam biçimi tasvir ettiği açıktır. Bu yolla gerçek

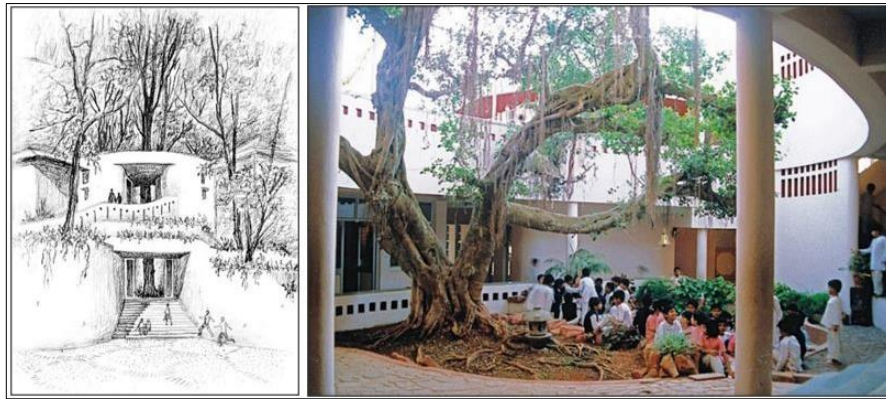
güzelliğe ulaşmanın ve iç içe geçen birbirine bağlı bir yaşamın mümkün olmaması nedeniyle her şeyin metalaştığı bir evreye sürüklenilmiştir.

Şekil 4.34: Hesaplamalı Matematik Laboratuvarı, Stresi azaltan ve performansı artıran doğal bir çalışma ortamı.

Kişisel çıkarlarla yaklaşılan her kazanç getirici, alınıp satılabilecek görülen her şey bir meta olarak sürdürülebilirlikle çatışır. Böylelikle yalnızca ‘yeşil’ kavramıyla entegre edilemeyen göz boyayıcı tavırlar gündemi meşgul etmektedir [Beri, 2010]. Oysa Beri için sürdürülebilirliğin bir tutum ve yaşam biçimi olarak ele alınması önemliken bunu birkaç madde ile özetler:

“Canlı ve cansız tüm varlıklarıyla bu kutsal toprağa saygı duyan bir tutum, hem bugüne hem de yarına dayalı bir tutum için özenli bir endişe, empati ve şefkat, minimum kaynak tüketen ve evrende en hafif Karbon ayak izini bırakan basit bir yaşamı benimsemek, sürdürülebilirlik için temel konu olan enerji, minimum nihai enerji tüketimi, kaynakları minimum kullanan ve geri dönüştürülebilir- yenilenebilir enerji üretimi maksimuma çıkaran bir yaşam biçimini benimsememiz gerekiyor,” [Beri, 2010].

Şekil 4.35: İlköğretim ve yaşam kümesi. Empati; çevre ile uyumlanma, topografyaya uygun yerleşimle mevcut ağaçlara göre tasarımı yönlendirmeyi kapsar.

Buradan yola çıkılarak, Beri için onarıcı bir yaşam sürmek elzemdir çıkarımını yapmak yanlış görünmez. Kullandığı argümanla, önemseydiği toprak, örüntü ve tasarım yolculuğunda kendisine yol gösterici olmaktadır. Üretimleri bağlamında bu kavramların önemi ayrıca görülmektedir. Belirttiği üzere tasarımlarında doğa, odak noktasında tutularak saygı gösterilen bir öge olarak yerini alır (Şekil4.35) [Web-56]. Bu yolla insan ve doğa arasındaki bağın onarılması ve güçlenmesine yardımcı olmayı amaçlarken daima sadelikten ve basitlikten yanadır. Tabir ettiği gibi “*gerçek bir gönüllü sadelik ve tutumluluk, sınırlamaktan daha özgürleştirici olabilir,*” [Beri, 2010]. Ruhsal yenilemeye katkı sağlayacak ve basit yaşamı destekleyici mekanın her türlü enerji kullanımı yönünden de tutumlu olması Beri için önemlidir. Tutumluluğunu kaynakların az kullanılmasına yönelik de sürdürerek doğal ve yerel malzeme kullanımına özen gösterir. Beri için önemli olan mekanların doğayla, çevreyle ve kendisiyle olan bağlantılılığının, farklılıklar üzerinden bütünleşmesiyle saygı ve ilgiyle parçası olunan yaşamı kutlamaktır. Bu kutlamayı şöyle tarifler:

“Yaşamın her gün kutlanması... Boşluktan ilham alan mekanların, formsuzluktan ilham alan formların, açıkça özgürlükten ilham alan kendiliğindenliğin, sadeliğin, empatiden ilham alan diyalogun, katmanlı gizemden ilham alan aklın, bilgeliğinden ilham alan bilginin, sessizlikten ilham alan müziğin, kapsamlı birlikten ilham alan çeşitliliğin, yaşam sevgisinden ilham alan ‘varlığın’ kutlanmasıdır,” [Beri, 2010].

Bağlantılılığın yalnızca mimarlığına değil, yaptığı tüm üretimlerine yansıdığı görülebilmektedir. Köklere olan hayranlığı, karmaşık ve iç içe geçen ağlardan kaynaklanmaktan ziyade toprakla kurduğu fiziksel, bağlamsal ve anlamsal ilişki nedeniyledir. Bu ilişkinin yaşamının görsel bir yansımasını tariflediğini ifade eder (Şekil 4.36) [Web-57].

Şekil 4.36: Beri'nin Kökler temalı imajları.

4.7. Umut ve Süreç Mimarisi: D. Francis Kere

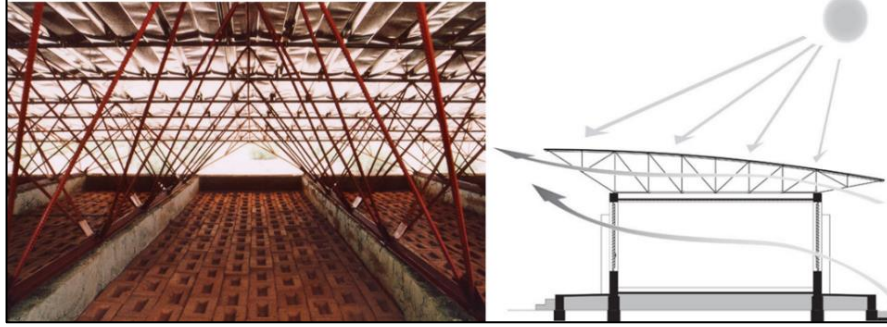
Dünyanın en yoksul ülkelerinden biri kabul edilen Burkina Faso'nun Gando köyünde doğan Francis Kere, mimarlığını halkının hayatına umut aşılabilmenin bir yolu olarak görür. Yaşamında karşılaştığı sayısız zorluklar onu halkına karşı bir empatik yaklaşıma yönlendirmiştir. Biyobölgesel yaklaşımının yanında sorumlu mimari anlayışı, yerine uygunluk ve ölçeklilik bağlamından bakıldığında bir paradigma değişimini işaret eder [Lourenço, 2018]. Buradaki yerine uygunluk söylemi iklimle birlikte tüm çevresel ve kültürel verileri kapsadığından tasarım bileşenleri olarak sorumlu ve saygılı bir tasarım anlayışını benimsemesi önemli görünmektedir. Berlin'de mimarlık okuyabilme şansı yakalayan Kere için Gando'ya inşa ederek köyündeki çocuklara daha iyi fırsatlar sunabilmeyi hedeflediği okul projesi, öğrenciliğinden itibaren bir hayalden hedefe dönüşmüştür. Kendi çevresinden sağladığı bağışlar yoluyla yapacağı okulu, halkının yabancı olmadığı malzeme *-kil-* ile inşa etmeyi planlar. Ancak Kere'nin malzemeye ve dayanımına yaptığı yeniliklerin, kile olan önyargıları halkına anlatılması ve böylelikle malzemeye ikna edilmeleri gerekir [Web-58]. Geleneksel yöntemleri de kullanarak köy halkının tamamının üretime katıldığı bir süreç benimsenir. Kere, geleneksel yöntemlerde kullanılan belirli bir yükseklikte platform üzerine inşa etme bilgisinden projelerinde yararlanmıştır [Varanda, 2004].

Şekil 4.37: Gando İlkokulu, Güney Görünüşü.

Yapının yönlendirilmesinde güneş ve rüzgar yönleri gibi temel iklim verileriyle birlikte Gando'da yoğun yaşanan yağmur, sel ve toz fırtınaları önemsenmiş, başlangıçta planlandığı şekilde işlemeyen yerler revize edilmiştir (Şekil4.37) [Web-59]. Bu durum göz önünde alındığında Kere'nin gözleme dayalı süreci önemsemesiyle beraber değişim ve dönüşüme olan esnek bakış açısı öne çıkar. Çatı

formu ve kurgusu, yağmur suyunu belirli bir alana yönlendirerek depolamayı ve sebze bahçelerini sulamak üzere bu yağmur suyundan yararlanmayı hedeflemenin bir örneğidir. Yüksek sıcaklıklarda sınıflar içerisinde konforlu bir ortam yaratmak amacıyla doğal havalandırmadan faydalandığını belirten Kere böylece yapının ekolojik ayak izini önemli ölçüde düşürmektedir(Şekil 4.38) [Web-60].

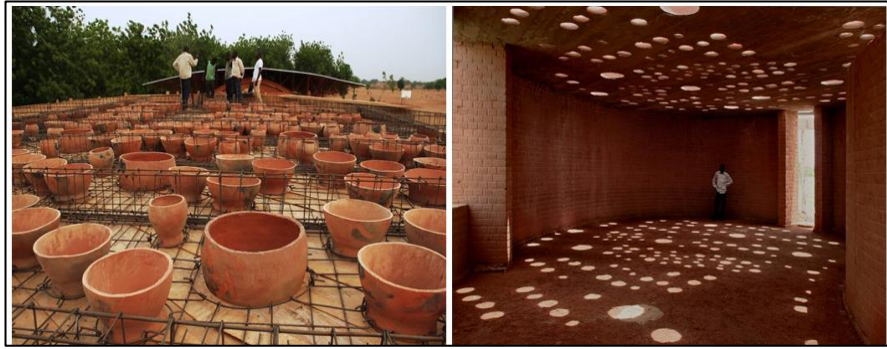
Şekil 4.38: Demir karkas çatı üst örtüsü ve doğal havalandırma kesiti.

Halkıyla beraber yerel malzemeyi yerel bilgi ile harmanlama yoluyla oluşturdukları bu projenin Gando'da daha birçok proje için fırsat oluşturduğunu ifade eder [Web-58]. Kilden yaptığı arklar veya kil tonozlar, işe yaradığı görüldüğünde daha sonraki sınıflara ve öğretmen evlerine çatı olarak eklenmişlerdir (Şekil 4.39) [Web-59]. Mimarlığı yoluyla halkında bir özgüvenin oluşmasına katkı sağlayan yaklaşımı, yapılarının sürece uyumlanan ve yaşayan birer öge olmasını destekler niteliktedir. Kere'nin sosyal özgüveni arttıran ve umut aşılایıcı olan ilk projesi Gando İlkokulu kendisine 2004 yılında Aga Khan ödülüne layık görülmüştür. Bu ödül ile Kere'nin Burkina Faso eko-kırsal mimarisine ilham olduğu belirtilir [Flannery ve Smith, 2014].

Şekil 4.39: Gando İlkokulu ve Ek binasından çatı görüntüleri.

Bir diğerk projesi olan Gando'daki kütüphane yapısı yine Kere için yenilikler ve farklılıklar sentezi kabul edilebilir. Bu kütüphane projesi, malzeme kısıtlılığını bir fırsat olarak değerlendirerek bakış açısını değiştirmenin bir örneğidir. Çeşitli aydınlık yüzeyler oluşturmak amacıyla köyünde fazlaca bulunan kil çömleklerden kesilerek oluşturulan silindirik parçalar, tavana yerleştirilerek ışıklıklar oluşturulmuştur. Aynı ışıklıklar ısınarak yükselen sıcak havanın dışarı atılmasına da yardımcı olmaktadır (Şekil 4.40) [Web-61].

Şekil 4.40: Çatı Işıklıkları, Gando Kütüphane Projesi.

Bir süreç mimarisiyle Gando'da zaman içerisinde komplekse dönüşen ilkokul ve kütüphane projeleriyle halkının yalnızca ilkokul eğitimi tamamlayabilmesi ve mesleki anlamda bir ilerlemenin olmaması, Kere'yi ortaöğretime yönlendirir. Ortaokul - lise projeleri ile halkının teknisyen ve meslek sahiplerine olan ihtiyacını düşünen, bu yolla bağlantılı olarak halkını kendi içerisinde kalkındırabilmeyi hedefleyen Kere, Ortaokul tasarımıyla 'Holcim Afrika Orta Doğu 2011 Altın Ödülü' ile 'Holcim Küresel 2012 Altın Ödülü'nü kazanır (Şekil 4.41) [Web-62].

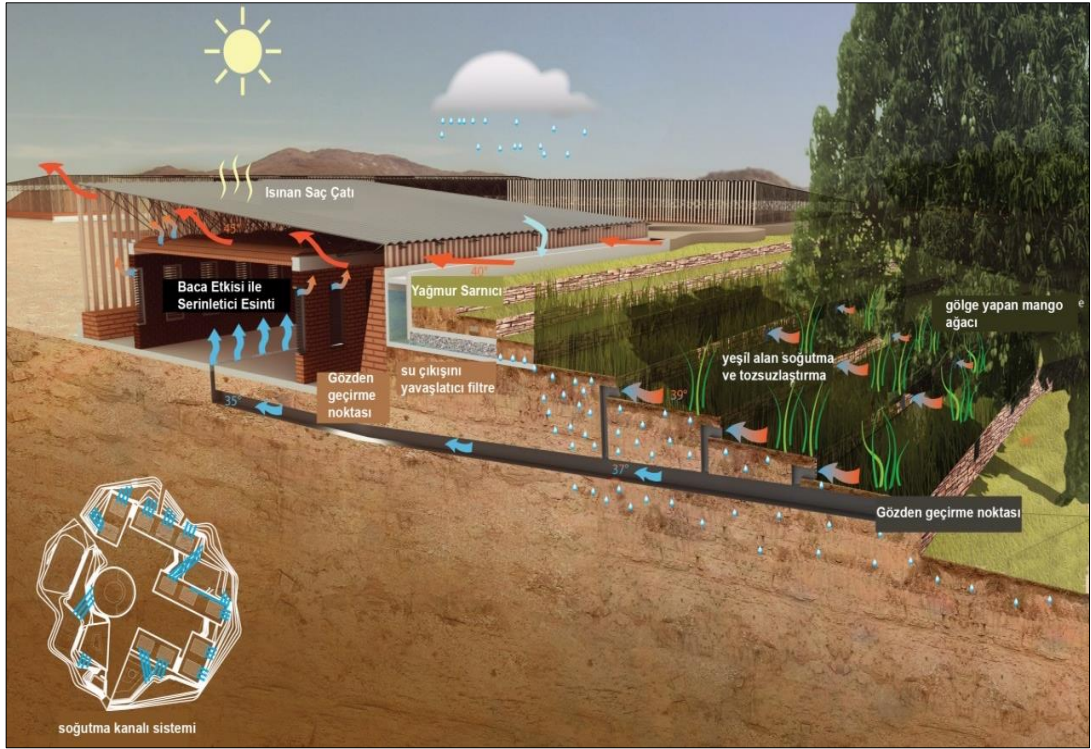

Şekil 4.41: Naaba Belem Gomma Ortaokul Projesi.

Şekil 4.42: Naaba Belem Goumma Ortaokul Projesi.

Toprağa olan hem ontolojik - bağlamsal bakış açısı hem de tarıma ve üretmeye-türetmeye olan saygısını her fırsatta ortaya koyan Kere, toprağı işlemenin ve onarmanın yollarını arar. Öyle ki okul projesine yeniden ağaçlandırma projesi ve faydalanabilecekleri bir sebze – meyve bahçesini de entegre eder. Okul çevresinde ağaçlandırma için kullandıkları Okaliptüs ağaçlarının zamanla toprağa zarar verdiği ve neredeyse her yeri ele geçirecek şekilde büyüdüğü fark edildiğinde, bunlardan farklı şekilde yararlanmayı hedeflemiş ve yapısal bağlamda kullanmak üzere Okaliptüsler Mango ağaçları ile yer değiştirmiştir [The Holcim Foundation, 2011/2012]. Okul projesine dahil ettiği sebze bahçesi ise hem öğretmenler hem de öğrenciler için besin kaynağı oluşturmanın yanında pratik bir toprak ekim-dikim-bakım-onarım eğitimini de içermektedir (Şekil4.42) [Web-62]. Okaliptüslere yönelik olan fikri Kere'nin malzemelerden farklı ve yaratıcı şekillerde yararlanabilme gücünü ve bütüncül bakış açısını da ifade eder. Buna israf edilmemesine yönelik bir tutumunun bulunduğu da eklenmelidir. Kere dünyayı zenginleştirmenin, sağlam, yapıcı ve devamlı kullanılabilir hale gelebilecek yapı malzemelerinin kabulüne yönelik hedefleri olduğunu da belirtir [The Holcim Foundation, 2011/2012].

Şekil 4.43: Naaba Belem Goumma Ortaokul projesinde Su Kontrolü ve yeniden Ağaçlandırma örneği.

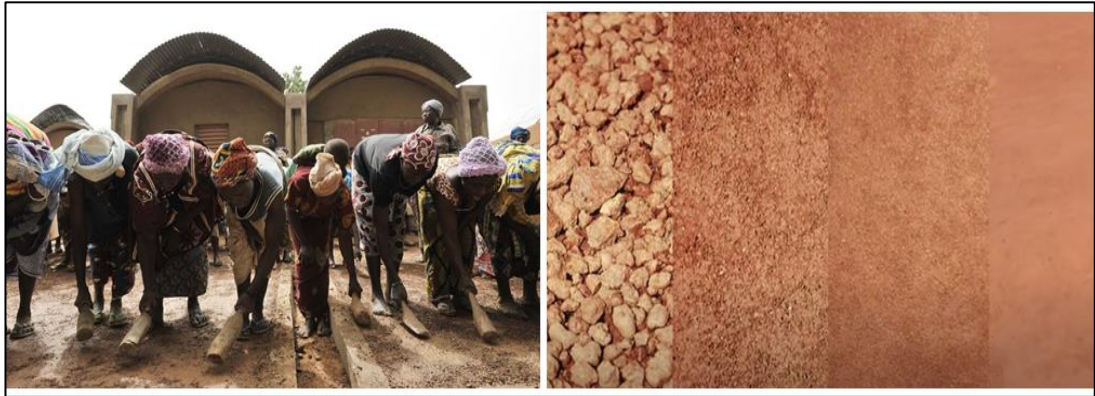
Kere yaşadığı çevrede oluşan olumsuz hava koşullarından etkilenmemenin bir yolunu bularak dezavantajlı durumu kendisine bir kaynak ve hammadde sağlayan sürece dönüştürür (Şekil 4.43) [Web-62]. Geleneksel olarak toprağa yerleşim için yararlanılan soğuk etkili rüzgar yönü ve diğer tasarım yönlendirmelerinden faydalanarak yerleşim bilgisini sürdürür. Hızla gelen yağmur ve sel sonrasında geriye kalan kum ve çakıl, kil ile işlenerek projelerinde yer bulur. Yaptığı yeniliklerle kili betona benzer şekilde kullanmayı planlayarak iki plaka kalıp arasına döküm yapmayı deneyimlemiştir. Dökme kil duvar için optimum bileşenler bir araya geldiğinde duvar yapımı halk tarafından devam ettirilebilir özelliğe ulaşır. Böylelikle halkın yenilikçi kil ve toprak kullanımını deneyimlemesi ve bu yolla kendilerini geliştirerek bilgi aktarımına katkı sağlamaları önemli bir kazanımdır(Şekil 4.44) [Web-62].

Kere, kendisinden sonra halkına bıraktığı bilgi birikiminin ve yapım yöntemlerinin bir kültür olarak devam ettirilmesinden yanadır. Bu bilgi aktarımının adil paylaşımına yönelik bir tutum olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Şekil 4.44: Kil dökme duvarın deneyimi, halk tarafından uygulanışı.

Kendisini kültürlerarası bir köprü olarak gören Kere için, Gando'da yer alan projelerinin her zaman bir yönüyle halkına yönelik olduğunu belirtir. Halkın şu anda benimsediği yola dikkat çekerek öğrendikleri inşa teknikleri ve üretimler yoluyla para kazanabildiklerinden söz eder. İş nedeniyle Gando'dan ayrılmak zorunda kaldıkları ve böylelikle topluluklarının biraradalık zayıflattıkları dönemlerin geride kalması bu açıdan önemli bir sonuçtur [Web-58]. Zemin yapımında kullandıkları geleneksel yöntemle saatlerce süren ortak çalışmanın kili pürüzsüzleştirmeleri ise projelere olan inançlarının ve azimlerinin güzel bir örneğidir (Şekil 4.45) [Web-58].

Şekil 4.45: Geleneksel yöntemle kilin dönüşümü.

Kere mimarlığı, katmak istediği niteliklerle beraber halkının kalkınmasına yardımcı olan ve bu yolla onlara hem özgüven aşılmasını hem de sosyal ilişkilerini güçlendirmeyi kendisine amaç edinmiştir. Böylelikle mimarlığının sosyal boyutu

daha da belirginleşir. Biyobölgeselci bakış açısına sahip olduğu kolaylıkla ifade edilen Kere için, sorumluluk duygusuyla inşa etmek asıl önemli noktadır. Ayrıca bu sorumluluk duygusunun genişleyerek evrene yayıldığı gözlemlenebilir.

Tasarımlarında geleneksel olarak kullanılagelen sayılar, şekiller ve örüntülerden yararlanmaktan çok yapım yöntemleri, kullanım şekilleri, işlev-biçim ilişkileri, işe yararlık ve benzeri gibi birçok bilgide yerelden beslenen bir tutum sergiler. Bazı noktalarda bilgiyi aynen aktaran bir köprü görevi görürken bazen bu bilgiye ekleyebileceği yeniliklerle bilgiyi yeniden kurgular. Halkına karşı edindiği sorumluluk duygusunu her zaman hesap verilebilirlik üzerinden ilerlettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Böylelikle edindiği her bilgi kendisine göre 'paylaşılacak bilgi' olarak belirir. Böylelikle Kere'nin adil paylaşımına olan bakış açısı açıkça görülür. Mimarlığı yoluyla halkından başlayarak ülkesine yayılan bir eğitim, ekonomide ferahlık, bireysel ve toplumsal özgüven aşılmasına katkıda bulunur.

4.8. Bölüm Sonucu [Doğada Mekanın Üretimi'ne Bakış]

Doğada mekanın üretimi, permakültür dolayımında kurulan bu ağı yapı içerisinde bir sistem düşüncesinin ve üretiminin metodolojik yaklaşım taklidine karşılık gelebilmektedir. Gözlem yoluyla başlangıcı yapılan permakültüre dayalı tasarım eylemi, mekan bağlamında sistemlerin biraradalıklarının analizi ve bunların yönetsel kullanımını kapsayabilmektedir. Permakültür tasarım yaklaşımının, mimari ile bağdaştırıldığında doğada mekan üretimine yönelik nasıl bir veri sağlamakta olduğu sorusu, permakültürün spesifik olarak odaklandığı noktalardan biri olmayabilmektedir. Bu bağlamda verilebilecek örneklerden biri yapılan bölge ve dilim analizleridir (Şekil4.46) [Web-63].

Şekil 4.46: Bölge ve Dilim Analizleri.

Gösterildiği şekilde bölge ve dilim analizleri ile güneş, rüzgar, yangın hattı, sel ve yağmur hattı, enerji vb. gibi birincil veriler neticesinde alan kullanımını optimize etmek adına 5 bölgeye ayrılmaktadır. Dikkatle incelendiğinde, asıl odaklanması gereken yerin sıfırıncı bölge yani barınak/ev olduğu görülmektedir. Tam da bu nedenle asıl odak noktası, bu yapıya dair gerçekleştirilecek yaklaşımın nasıl olacağıdır. Bu konuya yaklaşımlarıyla yön verebilmeleri adına mimarlar ve üretimleri oldukça önem kazanmaktadır. ‘Bir yapı nasıl var olmalıdır?’ veya ‘Bir yapı doğada nasıl var olmalıdır? Diğer bileşenleri gibi var olmaya devam ettiği süre boyunca zarar vermeyen, aksine fayda üreten bir yapıya nasıl ulaşabilir?’ Bu sorulara yanıtlar bulabilmek, belirlenen mimarların üretimlerine ve yapı yaklaşım parametrelerine ihtiyacı görünür kılmaktadır.

Tasarım yaklaşımlarına odaklanılan mimarların, doğada mekan üretimine yönelik düşünceleri şu şekilde özetlenebilir:

Cengiz Bektaş’a göre; bütüncül bir bakış açısıyla mimarlığı, en iyi olanakları, en iyi ve en ekonomik yolda kullanarak insancıl yaşama mekanları oluşturmak olarak görmektedir. Tıpkı Gelene-ek düşüncesinde olduğu gibi öncenin bilgisi ve tutumu, doğayı mekana dahil edebilmek açısından önemli bulunmaktadır. Turgut Cansever’e göre; mimari, oluş ve bozuluşa tabi, denge içerisinde daimi akışta olan, yaşayan bir ögedir. Mekan, insanı kendisine ördüğü ‘çevre’ kozasından çıkarabilmeli, karşılaşma ve ilişkilenelemelere olanak tanıyabilmelidir. Yapının köklenmesini sağlayan toprağa saygılı olmak önem arz etmektedir. Hassan Fathy’ye göre; köksüz başlangıçlar yerine gelenek, kültür ve yerellikten beslenen, yerine uyumlanan yapılar Fathy için oldukça önemlidir. Bu bağlamda uyumlanma sürecinde sorunlara yönelik akılcı çözümler geliştirmeyi önemsemektedir. Anna Heringer’e göre; mimarlık, insanı bağlamında tutan ve yaşatan canlı bir varlık olarak görülmektedir. Mimarlığında 3 ana başlık dikkat çekmektedir ki bunlar; yerel malzeme kullanımı, enerji kaynakları ve yöresel beceriler’dir. Toprakla kurduğu anlamsal ilişki ile geride atık ve kalıntı bırakmamayı mesele edinir. Geride bırakılacak en önemli şey Bilgidir. Toprakla anlamsal ilişki kurmak, geride atık bırakmamak, yer tasarrufu yapmak ve toprakta yerleşim harici kalan alanı ekim – dikim alanı olarak faydalanmak önemsendiği başlıklardandır. Balkrishna V. Doshi’ye göre; kimliğe sahip yapılar üretmek önemlidir. Kültürü oluşturan ev/barınak, nefes alan, yaşayan, birey yaşantısına etkisi olan tüm nitelikleri kapsayan kimlikli bir yapı olarak kurgulanmalıdır.

Sürdürülebilirlik ve onarım, yaşam içerisine sindirilmeli ve yapı geride atık bırakmayacak şekilde dönüşebilmelidir. Doshi'ye göre mekan, bir organizma gibi oluş ve bozuluşa tabi, diyalog kuran, değişime açık, dönüşebilir ve büyüyebilir olmalıdır. Oluş-bozuluş esasları döngüsel sistemler bağlamında mimarının geride atık bırakmayacak şekilde dönüşebilmesi açısından ilham kaynağıdır. Shirish Beri'ye göre; mekanın öze etki eden, duyguları etkileyen bir yapısı bulunmaktadır. İkincil bir deri olarak tariflediği mekanın uyumlu ve bütüncül bir çevreye sahip olması önemlidir. Sade ve basit bir yaşam için, iç mekan ve peyzaj sınırları dağılarak iç dışa yansımalıdır. Onarıcı bir yaşam, doğaya bağlanmayı güçlendirmeli, insanlar arası iletişimi iyileştirmeli, insanı kendiliğine yönlendirmelidir. D. Francis Kere'ye göre; yerel malzeme ve yerel bilgi kaynaklarının içe dönük olması, dönüştürülebilmesi ve yenilikler katılabilmesi mekanın yaşaması açısından önemlidir. Dolayısıyla yapılar sürece uyumlanan, yaşayan birer öge olarak kurgulanmalıdır.

Tüm bu bağlamlar sonucunda doğada mekanın üretimine yönelik çıkarım yapılabilecek en önemli şey, 'yer' kavramıdır (Şekil 4.47). Bununla beraber çevreden ayrılaşmayan, özgün ve yerel odaklı ilerleyen üretimler ayrıca önem taşımaktadır. Permakültür ile bağlantılanan çoğu kavram, görüldüğü üzere mimarların üretimleri içerisinde görünürleşmekte ve söylemlerinin bir parçası haline gelmektedir.

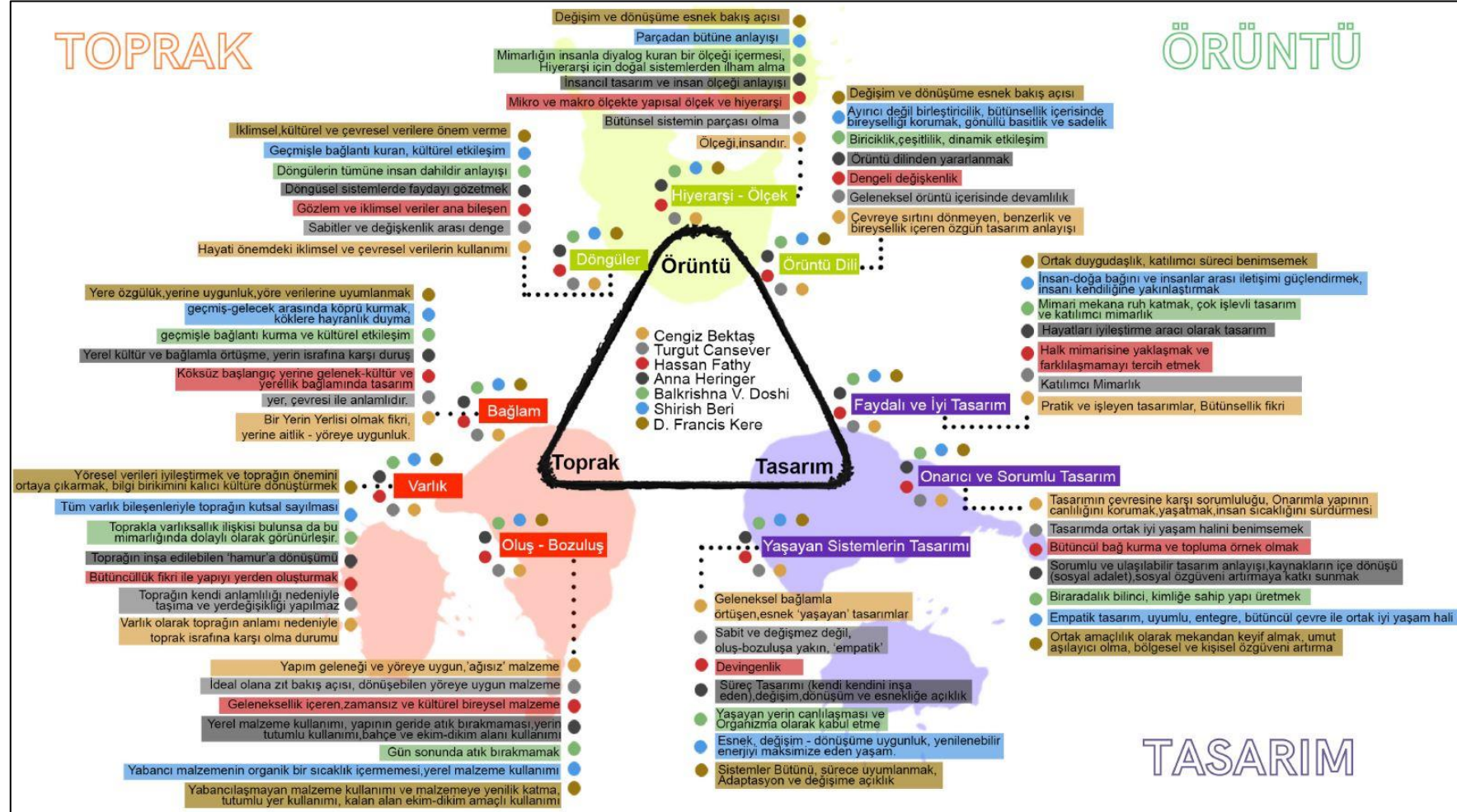
<ul style="list-style-type: none"> • Sorumlu Tasarım, • Yerine ve insan ölçeğine uygunluk, • Yöreye özgü malzeme kullanımları, • Bütüncül tasarıma önem veren, • Bağlama uyumlu yaşam, • Bütün içerisinde bir bütün olma farkındalığı, • Yapısal bileşenler yoluyla insanlar arası bağların oluşabilmesini sağlamak, • Katılımcılık yoluyla tasarım, • Ortaklaşa iyi yaşam halini savunmak, • Halkta eşitliği yaygınlaştırmak ve Özgüven, • Fark gözetmemek, • Yapı kullanım ömrü sonrası ardında atık bırakmamak, • Bilginin paylaşımı ve çoğaltılması, 	<ul style="list-style-type: none"> • Yeri israf etmeme, • Kalan toprak alanların ekim-dikim alanı olarak kullanmak, • Geçmiş ve gelecek arasında köprü oluşturmak, • Diyalog kuran, yaşayan mekanlar oluşturmak, • Onarıcı bir yaşam, • Hayatları iyileştirme aracı olarak tasarımdan yararlanmak • Gönüllü sadelik ve tutumluluk, • Doğal ve yerel malzeme kullanımı • Sosyal ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamak, • Sorumluluk duygusuyla inşa etmek, • Hesap verebilirlik, • Ortak duygudaşlık, • Umut aşılacağı olmak, • Empatik tasarımla var olanlara saygılı olmak, • Esneklikle çevresine uyumlanabilen, • Adil paylaşımı benimsemek, • Artı değer yaratmak.
---	---

Permakültür,
hayat üreten bir tasarım yöntemi

Şekil 4.47: Doğada mekanın üretimine dair öne çıkan başlıkları.

Süreçlerin sonucunda ulaşılan noktada yapı, önce öz'e dair bir bakış sunmaktadır. Yapı veya daha genel ifadeyle mekanın üretimi, insanın ihtiyacına cevap vermenin yanında ışığı, havası, suyu ve tüm bileşenleriyle kendilik dolayımında çevreyle bağ kurma ve o bağı diri tutma üzerine bir edimdir. Bunu

yapabilme süreci, yerini incitmeyen yapı kavramına bir açılım sunmaktadır. ‘Yerini incitmeyen yapı’ kavramı, insanla ve toprakla anlamsal, bağlamsal ve ilişkisel bağını koparmayan yapı olarak ifade bulmaktadır. Doğada mekan üretiminin tez bağlamındaki anlamı bu yolla kurulmaktadır. Ancak bunu gerçekleştirmek, kurtarıcılık kimliğine bürünerek değil, sorumluluğu bireysel olarak kabul etmekle başlayarak gerçekleşebilir. İnsanın gözlem yoluyla öğrenme, taklitle davranış geliştirme eylemi ile sorumluluk üstlenmesine karşı gerçekleşecek odak değişimi, bireyselden toplumsala bir yayılımı destekleyebilir. Üretici ve tüketici kimlikler arasında üreticilik bağlamı, iyiliği çoğaltan, faydayı artıran ve etki çevresini genişleten birer kimlik kazanarak köprü rolü üstlenir. Her biri farklı bir coğrafyada üretim-türetimlerini sürdürmüş olan mimarların, doğaya, insana ve mimarlığa dair benzer yaklaşımları benimsemiş olmaları ise konunun bağlamı açısından umut vericidir. Bu kapsamda en önemli nokta, bağlamından kopuk olmayan, metaya indirgenmeyen, bağ kurulabilen, yerini incitmeyen ve yeriyle anlam bulan yapılar üretimine odaklanmaktır (Şekil4.48).

Şekil 4.48: Mimarlar ve Üretimleri.

Böylelikle mimarlar üzerinden doğada mekanın üretimine yaklaşımda görülmektedir ki;

Varlık; bazı mimarlara göre (Cengiz Bektaş, Turgut Cansever, D. Francis Kere) toprağa daha çok kendi anlamlılık zeminini sunarken, diğer mimarlara göre (Hassan Fathy, Anna Heringer, Balkrishna Doshi, Shirish Beri) bu bakış daha çok çevresiyle anlam kazanma hali olarak görünürleşmektedir. Bağlam; mimarların tamamına göre yerine aitlik, yerine uygunluk, yöre verilerine uyumlanma olarak ifade bulurken aynı zamanda yere uyumlanma, kültürel bir köprü kurmak olarak ifade bulmaktadır. Oluş ve Bozuluş; mimarların tamamına göre yöreye uygun yerel malzeme kullanımını kapsarken geride atık bırakmamak hedefi bulunmaktadır. Oluş ve bozuluşa bakışta, mimarlardan Anna Heringer ve Francis Kere'nin kalan alanları ekim-dikim alanı olarak kullanmaya yönelik bir eğilimi bulunmaktadır.

Döngüler; mimarların tümünde gözlem yapmanın, iklimsel verilerin, döngülere dahil olan insanın, dengenin ve faydanın bir arada düşünülmesi olarak görünürleşmektedir. Hiyerarşi ve ölçek; mimarlardan bazıları için (Cengiz Bektaş, Anna Heringer, Balkrishna V. Doshi) daha çok insan ölçeği üzerinden görünürlük kazanırken, bazı mimarlara göre (Turgut Cansever, Hassan Fathy, Shirish Beri, D. Francis Kere) makro ve mikro ölçekte bütünün bir parçası olma hali, bütün içerisinde bir bütün olma hali, yerine uygun ölçeklilik gibi farklı boyutsal ölçek ve hiyerarşik söylemleri içermektedir. Örüntü dili; mimarların tamamı için dengeli değişkenlik, devamlılık, biriciklik, dinamik etkileşim, ayrıklaştırıcılık değil birleştiricilik gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.

Yaşayan sistemlerin tasarımı, mimarların tamamı için esneklik, değişime açık olma, oluş-bozuluşa tabi, akışta ve devingen, yaşayan sistemler olarak ele alınırken, aralarından bazı mimarların yaklaşımlarına ek olarak şunlar fark edilmiştir; Balkrishna Doshi yaşayan yerin canlılaşmasını bir organizma olarak kabul ederken, Anna Heringer kendi kendini inşa eden(süreç tasarımına atıfla sistemler olarak, Shirish Beri ise Yenilenebilir enerjiyi maksimize etme olarak ifade etmektedir. Faydalı ve iyi tasarım, her bir mimar için farklı bir anlamlılık üzerinden inşa edilir. Cengiz Bektaş, pratik ve iyi işleyen tasarımların bütünsellik fikrinden söz ederken, Turgut Cansever, Katılımcı mimarlığı odağında tutmaktadır. Hassan Fathy, mimarlığını halkın mimarisine yaklaştırmak üzerinden ifade ederken, Anna Heringer, Tasarımı hayatları iyileştirme aracı olarak ifade etmektedir. Balkrishna Doshi,

mimari mekana ruh katmak, çok işlevli olma ve katılımcı mimarlığı desteklemek olarak ifade ederken, Shirish Beri, insanlar arası iletişimi güçlendirme, kendiliğine yakınlaştırma olarak ifade eder. Francis Kere de Tıpkı Cansever ve Doshi gibi katılımcı bir süreci önemserken, ortak duygudaşlık fikrini canlı tutar. Onarıcı ve sorumlu tasarım, mimarların tamamı için ortak bir iyi yaşamı halini desteklemek, çevresine karşı sorumlu olma düşüncesiyle hareket etmek, bütüncül bağ kurmak, topluma örnek olma kaygısı gütmek, ulaşılabilir tasarımlar yapmak, kaynakların dışa değil içe dönüşünü sağlamak için çabalamak, sosyal özgüveni artırmak, biraradalık bilincini aşılama, kimlikli ve yerel özgünlükte yapılar tasarlamak, empatik tasarımı önemsemek, ortak amaçlılık duygudaşlığını gütmek, umut aşılama olmak, bölgesel özgüveni artırmak olarak ifade bulmaktadır. Burada son olarak ifade edilmelidir ki, mimarlara yönelik belirtilen başlıklarda konulara yönelik baskın fikirler ifade edilmiştir. Dolayısıyla seçilen tüm mimarların her başlığa farklı ve kendilerine özgü bağlamlar üzerinden yaklaşarak ortak bir kaygısının olduğunu söylemek uygun düşecektir.

Tablo 4.1: Mimarlarla dair yaklaşım benzerlikleri ve farkları.

MİMARLAR	TOPRAK			ÖRÜNTÜ			TASARIM		
	VARLIK	BAĞLAM	OLUŞ VE BOZULUŞ	DÖNGÜLER	HİYERARŞİ VE ÖLÇEK	ÖRÜNTÜ DİLİ	YAŞAYAN SİSTEMLERİN TASARIMI	FAYDALI VE İYİ TASARIM	ONARICI VE SORUMLU TASARIM
1 CENGİZ BEKTAŞ	Varlık olarak bitek toprağın israfına karşıdır.	'Yerin yerlisi' olmak, yere aitlik, yöreye uygunluk.	Yapım geleneği- yöre verisine uygun,'ağısız' malzeme kullanır.	İklimsel ve çevresel veriler mimarlığında hayati önemdedir.	'Ölçeği insan'dır.	Çevresinden ayrılaşmayan, benzerlikle beraber bireysellik içeren özgün tasarım anlayışı.	Geleneksel bağlama örtüşen, esnek, 'yaşayan' tasarımlar.	Pratik ve iyi işleyen tasarımlarında bütünsellik fikri hakimdir.	Bir tasarım, çevresine karşı sorumludur.
2 TURGUT CANSEVER	Toprağın kendi anlamı ile toprağı taşımaz,farklı toprakla birleştirmez.	Yer çevresi ile anlamlıdır.	İdeal olana zıt bakış açısıyla, değişen- dönüşen yöreye uygun malzeme.	Sabitler ve değişkenler arası 'Denge' önemlidir.	Bütünsel sistemin parçası olma hali	Geleneksel örüntü içerisinde devamlılık.	Sabit ve değişmez örneklerle değil, oluş-bozuluşa yakın 'empati duygusunu yönlenme,	Katılımcı mimarlığı destekler.	tasarımla ortak bir iyi yaşam halini benimser.
3 HASSAN FATHY	Bütüncüllükle yapıyı yerden oluşturmak fikri	köksüz başlangıç yerine, gelenek, kültür ve yerel mimari harmanı	Geleneksel,zamansız kültürel bireysel malzeme	gözlem ve iklimsel veriler, ana bileşen.	mikro ve makro ölçekte yapısal ölçek ve hiyerarşi.	dengeli değişkenlik.	devingenlik	mimarlığını halkın mimarisine yaklaştırmak, farkı ortadan kaldırmak amacındadır.	bütüncül bağ kurarak topluma örnek olma amacı taşır.
4 ANNA HERINGER	Toprağı, inşa edilebilir bir 'hamur'a dönüştürmek.	yerel kültür ve bağlamla örtüşme, yerin israfına karşı olmak	yerel malzeme ile geride atık bırakmayacak yapı. yerin tutumlu kullanımı,alanlar ekim-dikim için kullanılır.	döngüsel sistemlerin tamamından faydayı hedefler.	insancıl bir tasarım kültürü için ölçeğini güncel tutar.	C. Alexander'ın örüntü dili ilhamıyla örüntülerden yararlanır.	süreç tasarımı(kendi kendini inşa eden), değişim, dönüşüm ve esnekliğe açık olma	Tasarım, hayatları iyileştirme aracıdır.	Sorumlu- ulaşılabilir tasarım, kaynakların içe dönüşü(sosyal adalet), sosyal özgüveni artırmak.
5 BALKRISHNA DOSHI	Toprakla kurduğu ilişki varlık olarak önemsenirse de mimarlığında dolaylı olarak görünürleşir.	geçmişle bağlantı kuran, kültürel etkileşimi hedefler.	gün sonunda atık üretmemiş olmayı hedefler.	döngülerin tümünde insanı ayrı düşünmez.	Mimarlığı insanla diyalog kuran bir ölçek içerir.	biriciklik, çeşitlilik, dinamik etkileşim.	yaşayan yerin canlanması, Organizma olarak kabul etme.	mimari mekana ruh katmak, çok işlevlilik ve katılımcı mimarlık.	biraradalık bilinci, kimliğe sahip yapı üretmek.
6 SHIRISH BERI	Tüm varlıkları beraber toprak kutsal kabul etmek.	geçmiş ve gelecek arasında köprü kurmak ve köklerine duyduğu hayranlık.	yabancı malzemenin organik bir sıcaklıktan yoksunluğu sebebiyle yerel malzemenin önemliliği	geçmişle bağlantı kuran kültürel etkileşimi hedefler.	parçalardan çok bütüne giden anlayışı benimsemek.	ayrıklaştırıcı değil birleştirici, bütünlük içinde bireysellik, gönüllü basitlik ve sadelik.	Esnek-değişim ve dönüşüme uygunluk, yenilenebilir enerjiyi maksimize eden yaşam biçimi.	insan-doğa bağıni güçlendirme, insanlar arası iletişimi güçlendirmek, kendiliğine yakınlaştırmak.	empatik tasarım, uyumlu, entegre, bütüncül bir çevre, ortak iyi yaşam hali.
7 D. FRANCIS KERE	yöresel verileri iyileştirerek toprağın önemini öne çıkarır; buradaki bilgi birikiminin kültür olarak aktarılması	yerde özgünlük ve yerine uygunluk. yöre verilerine uyumlanmak.	malzemede yenilikler yaparak yabancılaşmayan malzemeyi kullanım, tutumlu yer kullanımı ile kalan alanı ekim-dikim alanı olarak kullanır.	iklimsel, kültürel ve çevresel verileri önemseme	yerine uygun ölçeklendirme	değişim-dönüşüme esnek bakış açısı	sistemler bütünü, sürece uyumlanmak, adaptasyon ve değişime açıklık.	ortak duygudaşlık, katılımcı süreç.	ortak amaç: mekandan keyif alma, umut aşılayıcı olma, kaynakların içe dönüşü, bölgesel özgüveni artırmak.

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Çevre içerisinde var olan insan varlığının statiklik yerine dönüşüme ayak uyduran, değişen, diğer bir deyişle oluş ve bozuluşa tabi bir yaşamı bulunmaktadır. Bu yaşam içerisinde kendiliğini keşfe çıkmak, özünde doğa bağlamına entegre olmayı içermektedir. Bağlantısal ağlarla örülü yaşam içerisindeki insan ise tanımlanması oldukça zor bir varlık olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle tanımlamanın mümkün hale gelebilmesi, ben ve öteki ayrımları olmadan bir bağlam içerisine dahil olmayı ve birlikte – tanımlılığı gerektirmektedir. Boyacıoğlu'nun [2017] günümüzde mimari bakış açısının evrilerek dönüşüm ve iyileşme üzerine odaklanması gerekliliğindeki yorumu, Antroposen bağlamında mimarlığın çevrecilikle olan ilişkisini daha görünür hale getirmektedir. Bu bakış açısının birlikte-dünya bağlamıyla örtüştüğü söylenebilir.

Permakültür felsefi kurgusu bağlamında 3 ana etik yaklaşımdan biri olan 'her şeyin paylaşılması', kendisi ile tezatlıklar barındırır. Rosi Braidotti'nin sözünü ettiği bilişsel kapitalizm vurgusu, permakültür özelinde bir anlamıyla metaya dönüşen bilgiler yumağı üretmektedir. Bilişsel kapitalizmin canlı sistem yapılarının kodlarını anlamak, kopyalamak ve elde edilen bilgilerden yararlanmak bağlamı düşünülürse, permakültür uygulamaları bu durumdan pek de kurtulamamaktadır. Permakültür özelinde yapılan uygulamaların bir yandan çevre tarafından benimsenmesi ve daha çok yayılarak paylaşılabilmesi hedeflenmektedir. Ancak bunun bir '*kurtarıcı*' üst kimliği ile değil aksine '*sorumlu bireyler*' olarak yapılması gerektiği fikri öne çıkar.

İnsan varlığını tekilliği bağlamından ziyade çoğulcu bir bakış açısıyla ele alma fikri, Braidotti'nin insan-sonrası bağlamına getirdiği açıklıklardan beslenmektedir. Bu düşünceleri bağlamında günümüzde bireyselliğe yönelik gerçekleşen çağruların aksine toplumsal olana, ortak faydaya, bir amaç etrafında birleşmeye yönelik edimlere yönlendirilişi, insanın yalnızca tekil değil, toplum bağlamında ortak bir iyi yaşam haline kavuşmasına olanak sağlayabilir. Türeticilik, bağlamı yeniden düşünülen üretim – tüketim kavramları arasında bir arayüz oluşturmaktadır. Kopuklukların giderilmesine yönelik olmakla birlikte üreticilerin bağlantısal ağlarına genişletebilmesine yardımcı olabilecek olan birer bağlantı-yayıcı görevi görmekte oldukları söylenebilir. Bu bağlamda üretici ve tüketici arasına kurulan bir köprü olarak üretici yer almaktadır. Bunun yanında üreticiler iyiliği çoğaltan, faydayı artıran ve etki çevresini genişleten birer kimlik kazanırlar.

İnsanın özüne yakın bulunan doğaya dönük yaşam, doğayla kurulan güçlü ve zayıf ilişkiler bağlamında çeşitlenebilmektedir. Bu çeşitliliğin olumlu yönde dönüşümü için gerekli olan paradigma değişimi, insan varlığının doğaya bir nesneden çok kendi anlamlılığıyla yaklaşması ile mümkün olabilir. Bu anlamlı bağın geri getirilişi simbiyotik ilişkiler kurmak bağlamında ele alınabilir. Bu yolla doğa içerisinde var olma edimi, insanın kendiliğinin yanında doğanın kendiliğine katkı sunmaktadır. Doğanın kendini iyileştirme süreci, onarım, canlılık ve barındırdığı tüm oluş ve bozuluş döngülerine fayda sağlayabilmek ile ilgili hale gelmektedir. Bu bakışla akışta olan ‘yaşam’ fenomeninin anlamı, insan için ‘var olunan deneyimler mekanına’ dönüşmektedir.

Süreçteki özne olarak insan, çevre ile ilişkilenede bir topluluğa ihtiyaç duyar. Topluluk içerisinde bulunma, ben ve öteki tanımlarının ötesine geçerek bağlantısal bireysel varlıklar olarak hem kendilikleri ölçüsünde hem de bir bütüne ait olma anlamlarını barındırmaktadır. Ancak bu bakış açısının Antroposentrik diğer bir deyişle insan merkezci bir bakışa hizmet ettiği çıkarımı yapılmamalıdır. Bu bağlamı açıklamak ancak bütünsel bir bakış açısı ile mümkün olabilmektedir. Çevre etiği ile ele alındığında bakış açısının, araçsal değerlerin ötesine geçerek içsel değerlerin açığa çıkarılmasına katkısı oldukça elzem görünür. İnsan varlığının bir ilişkiler bütünü ve bağ kurması üzerinden tanımlanabilir olma hali, doğayla ilişkilenemeye açılmaktadır. Temelinde doğayı barındıran bu yaşam, öncelikle toprakla ilişkilenen insan varlığının tüm eylemlerine yönelik bir bakış sunabilmektedir. Toprakla ilişki kurmak kimi zaman mekansallık ve yer üzerinden tanımlanabilirken kimi zaman kültürü oluşturan bağlama denk gelmektedir. Bu bağlamda kültürün toprakla birebir ilişkili olan insanlar tarafından aktararak yayılabileceği yorumu yanlış görünmez.

Tez çalışması kapsamında kültür yoluyla aktarılan bilgiler, mem ile bağlantılandırılarak açıklanmıştır. Bu doğrultuda Whitefield’in açıklık getirdiği üzere permakültür özünde yeni bilgiler bütünü barındırmaktan ziyade, kültürel yolla aktarılan var olan bilgiler toplamından oluşmaktadır. Mem ve mimesis, taklitler yoluyla tasarlama eylemine yönelik bir açılım sunarken, neyin taklit edileceği ve bunun nasıl gerçekleştirileceğine yönelik sorular önem kazanmaktadır. Tez çalışması kapsamında üzerinde durulan asıl meselenin doğada mekan üretiminin nasıl olacağı sorusu, permakültür bağlamına dahil edildiğinde sistem düşüncesi ve üretiminin

taklidine karşılık gelebilmektedir. Dolayısıyla öncelikle tasarlanması gereken şeyin bir süreç tasarımını gerektirdiği açıktır.

Kültürü oluşturan bir diğer bileşen olan ‘mekan’ kavramı, tez kapsamında oluş bağlamında ele alınmaktadır. Bu kapsam, mekanı oluş ve bozuluşlar evreninde bir akış içerisinde yerleştirmektedir. Dolayısıyla mekan oluş ve bozuluşa tabi olan çok tanımlılığ ile her karşılaşma içerisinde yeniden üretilir. Lefebvre’nin yaşanan mekan kavramı bu bağlamda özel bir konumda bulunmaktadır. Ancak bir diğer bakış açısıyla Lefebvre mekanı doğal olandan soyut bağlama taşımaktadır. Bu durum tam tersi şekline odaklanılarak ele alındığında ardılık ile mekan soyut olandan doğal olana yönlendirilir. Mekanla kurulan bu bağlantısal tüm ilişkileri, mekanlar aracılığıyla insanı bir bakıma kendiliğine yönlendirme aracı olarak düşünmek anlamlı görünmektedir. Böylelikle Zevi yorumuyla mimarlık, dıştan çok iç’e ve öz olana aktarılmaktadır. Tüm bu bağlam insan, doğa ve mimarlığın bağlantısal ilişkileri nedeniyle birlikte-tanımlılığa ihtiyaç duymaktadır.

Ahenkli bir toplum içerisinde yaşam süren insan varlığının ahenkli olabilmesi, canlı – cansız ayrımı olmadan varlıkların birlikte-yaşamını ve uyumlu etkileşimini içermelidir. Farabi bağlamıyla açılan erdemli şehir kavramı, iyi insan olma sorumluluğunun ancak iyi bir toplumda gerçekleştirileceği düşüncesi üzerine kuruludur. Bu durum permakültür özelinde adil tutumlu, eşit paylaşım dayalı, iyi ve doğru zemine oturan bir toplum yapısını kapsamaktadır. Etkileşimli sistemler birliği içerisinde Molacı’nın bakışı, toplumu oluşturan varlıkların birbirlerine karşı sorumluluklarını yeniden hatırlatır. Ancak bu sorumluluk bilinci genişleyen halkalar şeklinde bireyselden yola çıkarak toplumun geneline ve dolayısıyla tüm evrene yayılabilmelidir.

Permakültür, uygulamaları özelinde düşünüldüğünde bir topluluk fikri ile bağlantılı olması, ortaklaşa yaşam bağlamında ele alınabilmektedir. Permakültür bağlamında ele alınan tüm müşterekler mimarlık pratiği ile düşünüldüğünde yerelden küresele bir yayılım potansiyeli taşıdığını aktaran Gündoğdu ve Kahvecioğlu, aynı zamanda müşterekleri katılımcılık üzerinden tartışmaktadır. Katılımcı mimarlık ve ortaklaşa payda yoluyla bir denge aracı olarak mimarın rolü de görünürleşmektedir. Bu bağlamda müşterek mimarlık pratiği ‘kendin inşa’ yoluna katkı sağlamaktadır. Müştereklerin günümüz sistemleri bağlamında yok edilmesinin önüne geçilmesi ve dengelenmesi bağlamında şu başlıklar göze çarpmıştır: Yerel bağlamdan küresele

bağ kurmak, müşterek tanımlarının katılımcılık üzerinden sınırlarını genişletmek, kolektifler bağlamında ortaklaşa yaşamla beraber çok disiplinli çalışmaların mimarlık disiplini ile entegre edilmesini ve tartışmaya açılabilmesini sağlamak.

Biyobölgesel yaklaşımla bağlantılı olarak yerinde yaşam ve yeniden yerleşim kavramları permakültür bağlamında yere ilişkindir. Yaşam alanına uyumlanmayı ifade eden bu kavramlar bir arayüzden çok, yaşamı mümkün hale getiren kültür devamlılığı sağlayıcı ve mekansallaşma altlığı sunmaktadır. Bahsi geçen yer ve toprakla olan ilişkiler, örüntüler yoluyla açıklanabilir hale gelmektedir. Örüntüler yoluyla tasarım, bir enerji optimizasyonu sağlamakla birlikte minimum yer kaybı ile maksimum faydayı kendi özünde barındırmaya karşılık gelir. Bu benzer bağlam kenar etkisi kavramı ile kurulmaktadır. Faydalı kenar etkisinin artırılmasına yönelik eylemler, Ekotonlar üzerinden ortaklıklar kurulması anlamına gelmektedir. Ekotonlar, faydalı kenar etkisinin yanında çeşitlilik yönünden de sistemlere katkı sağlayabilmektedir. Sistem düşüncesinin, gözlem yoluyla değerlendirilen durumların somutlaştırılmasına yönelik bir süreç olarak tasarlanabilmesine katkı sağlayan özgün bir bakış açısı sunduğu görülmektedir. Bu bakış bir diğer yönüyle yaşayan sistemler kavramına da vurgu yapmaktadır.

Yaşam üretimine yönelik bir tasarım edimi olarak görülen permakültürün ana eksenini oluşturan toprak, örüntü ve tasarım kavramları, insan, doğa ve mimarlık bağlamı üzerinden yeniden düşünüldüğünde permakültüre dahil olanlara yönelik yeni bir açılım sunma ihtiyacı doğar. Özünde bu denli mimarlıkla girift bir kümeyi barındırsa da permakültür bağlamı içerisinde mimarlığa yönelik çok az ize rastlanmaktadır. Çalışma içerisinde permakültür toprak, örüntü ve tasarım başlıkları üzerinden ele alınarak mimari üretimler ile bağdaştırılmıştır. Bu kapsamda incelenen mimari üretimler, söylemler arasında çeşitli benzerlikler göze çarpmaktadır. Mimari üretimleri üzerinden incelenen mimarlar, söylemleri ile toprak, örüntü ve tasarıma yaklaşımları varlık, bağlam, oluş ve bozuluş, döngüler, hiyerarşi ve ölçek, örüntü dili, yaşayan sistemlerin tasarımı, faydalı ve iyi tasarım, onarıcı ve sorumlu tasarım başlıkları açısından değerlendirilmiştir.

Tez çalışması boyunca üzerinde durulan kuramsal tartışma, doğada bir mekan üretiminin nasıl mümkün olabileceğine yönelik bir bakış sunma çabasıdır. Ancak bu bakış, çalışma boyunca görünürde ilerletilen ve kendisini böylelikle var eden bir yapıda olmamakla birlikte anlam ve kavram setlerini görünürleştirmektedir. Bu

noktada tez çalışması, tıpkı kendisini görünmez yapılar üzerinden tanımlanabilir hale getiren permakültür etik ilkeleri gibi görünür olmayan, saklı bağlamlar üzerinden anlamlılık zeminini inşa eder. Anlamlılık zeminine katkı sunan tüm kavramlar, kendiliği içerisinde zor tanımlanan ve çok yönlü yapılarıyla söz konusu bağlamı zenginleştirmektedir. Bu kapsamda türetilen ‘yerini incitmeyen yapı’ kavramı, doğada mekanın üretimine yönelik bakış açısının mimarlar üzerinden görünürleştirilmesi ile ortaya koyulmaktadır. Ulaşılan kavram, üretilecek olan mekana dair çeşitli anlam, uygulama ve yaklaşım setlerini içermektedir. Permakültürü tüm bu bağlamlar çerçevesinde mimari bir tasarım felsefesi olarak düşünmek, hem kavramsal, hem anlamsal hem de üretimler açısından oldukça ilgi çekici görünmektedir. İnsan, doğa ve mimarlık üzerinden ilerleyen ve toprak, örüntü ve tasarım başlıklarıyla görünür hale gelen permakültür bağlamlı mimari tasarımlar, önemseydiği değerler açısından mimari üretimlere farklı bir yön sunmak adına elzem kabul edilmektedir.

KAYNAKLAR

Adaman F., (2022), “Sürdürülebilir ve Dirençli Bir Gıda Sistemi: Türkiye Analizi”, İstanbul: İPM - İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi Stiftung Mercator Girişimi.

Adaman F., Avcı D., Kocagöz U., Yeniev G., (2020), “İklim Değişikliği Bağlamında Tarımda Dönüşümün Politik Ekolojisi”, İstanbul: İPM - İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi Stiftung Mercator Girişimi.

Aksoy U., (2018), “İzmir Akdeniz Akademisi'nden Ulusal Permakültür Konferansı”, Meltem-İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi, Kış(4), 94-100.

Aristoteles, (2021), “Metafizik”, Çev., Y. G Sev, 5. Baskı, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Artuç M., (2020), “Çevre Etiğinde Özgün bir yaklaşım: Ricardo Rozzi ve Biyokültürel Etik”, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 338-347.

Aşar H., (2021), “Heideggerci Çevre Felsefesi”, Temaşa Felsefe Dergisi, 15, 23-34.

Aşıcı A. A., (2017), “İklim için Yeşil Ekonomi Politikaları Nasıl bir Kent? Nasıl bir Enerji Sistemi? Nasıl bir Toprak Kullanımı?” İPM - İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi Stiftung Mercator Girişimi, Yeşil Düşünce Derneği, GEF Green European Foundation, İstanbul.

Bachelard G., (2018), “Mekânın Poetikası”, Çev. A. Tümertekin, İstanbul: İthaki.

Ballantyne A., (2012), “Mimarlar için Düşünürler serisi/Mimarlar için Deleuze ve Guattari”, Çev. R. Ögdül, İstanbul: Yem Yayın.

Bektaş C., (2006), “Anadolu'lu İnsan Olmak”, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bektaş C., (2008), “Halk Yapı Sanatından Bir Örnek Karacasu”, Anadolu Evleri Dizisi-10, Ankara: Bileşim Yayınları.

Bektaş C., (2012), “Doğayla Uyumlu Mimarlık”, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bektaş C., (2014), “Bir Yerli Olmak”, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bektaş C., (2021), “Türk Evi”, İstanbul: Yem Yayın.

Berg P., Dasmann R. F., (1977), “Reinhabiting California”, The Ecologist, 7(10), 399-401.

Beri S., (1997), “A Search for Wholeness: An Exhibition of some of the Architectural Works, Paintings, Sketches, Photographs, Thoughts and Extracts from Poetry of Shirish Beri”, Shirish Beri and Associates.

Beri S., (2010), “Urmi the Inspiration, Shirish Beri's Search for Wholeness”, Shirish Beri and Associates.

Blackmore S., (2011), “Mem Makinesi Genetik Evrimin Devamı Olarak Kültürel Evrim”, İstanbul: Alfa Yayınları.

Boyacıoğlu C., (2017), “Mimarlıkta Çevreci Yaklaşımların Antroposen Kavramı Bağlamında Tartışılması”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Braidotti R., (2021), “İnsan Sonrası Bilgi”, İstanbul: Kolektif Kitap.

Brennan A., Norva Y., (2022), “Environmental Ethics” Summer 2022 Edition, E. N. Zalta E. N. (ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Stanford University.

Cansever T., (2016), “İslam'da Şehir ve Mimari” (10. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.

Carot D., Besson, L. (Prod.), A. Bertrand, Y. (Yön.), (2009), “Home” Belgeseli.

Centemeri L., (2021), “Reinhabiting. Eco-Design, Care and Ecological Transition In The Permaculture Movement. The Ecological Turn. Design, Architecture and Aesthetics Beyond ‘Anthropocene’”, Jan. 2021, HAL open science hal-03495629f, Bologna, Italy.

Civelek Y., (2009), “Turgut Cansever'in Ardından”, Mostar- Aylık Medeniyet Kültür Aktüalite Dergisi, 59-64.

Collingwood R. G., (1999), “Doğa Tasarımı”, Çev. K. Dinçer, Ankara: İmge Kitabevi.

Çil N., (2019), “Mimarlık Plastik Sanatlar Yaratıcı Süreç”, (1.baskı), B. Dirikal (Dü.), İzmir: Yem Yayın.

Çoban D., (2015), “Lacan Aynalar Şövalyesi ve Bilinçdışında bir seyyah”, Uluslararası Lacan Seminerleri, Ankara: Düşünbil Akademi.

Dawkins R., (2001), “Gen Bencildir”, Ankara: Tübitak Yayınları.

De S., (2018), “Reinhabiting Kodagu: A bioregional Reading of Kavery Nambisan's 'The Scent of Pepper' and of Sarita Mandanna's 'Tiger Hills’”, Master Thesis, Central University of Tamil Nadu School of Social Sciences and Humanities.

Demirel D., (2014), “Farabinin İdeal Devleti: Erdemli Şehir”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(1), 358-369.

Dobson A., (2016), “Ekolojizm”, Çev. C. Yücel, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Doshi B. V., (2007), “Cultural Continuum and Regional Identity in Architecture”, içerisinde “Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition”, Canizaro V. B. (Dü.), Princeton Architectural Press, New York, 110-120.

Drew P., (1999), "Touch this Earth Lightly: Glenn Murcutt in His Own Words", Duffy and Snellgrove.

Düzenli H. İ., (2013), "İdeal Şehir Nedir ya da İdeal Olana Pratik Bir Adım: Turgut Cansever ve Yeni Şehirler Projesi", Şehir ve Düşünce Dergisi, (1), 6-12.

Eisenstein C., (2018), "Kalplerimizin Mümkün Bildiği Daha Güzel Dünya Varlıklararasılık Vizyonu ve Pratiği", Çev. İ. U. Kelso, İstanbul: Alef Yayınevi.

Erin G., (2008), "Review of The Living Soil; Farming and Gardening for Health or Disease; Thoughts on Feeding by Balfour L. E., Howard A., and Picton L.", The Agricultural History Review, 56(2), 241-242.

Fathy H., (1973), "Architecture For The Poor: An Experiment In Rural Egypt", University of Chicago Press, Chicago.

Ferguson R. S., (2014), "Toward 21st Century Permaculture: People's Science or Pseudo-science", Permaculture Activist - Experimentation: 'Science in Permaculture' (93),1-10.

Finch P., (2006), "Earth Works (Handmade School, Rudrapur, Bangladesh, Heringer A., Rostwag E.)", Architectural Review, 220(1318), 40-43.

Fırat A., (2003), "Çevre Etiği Kavramı Üzerine Yeniden Düşünmek", 58(3), 105-144.

Fırat B. Ö., (2020), "Kenti Müşterekleştirmek" içerisinde "Ortaklaşa Kenti Müşterekleştirmek", Toprak D., Ertaş H. (Dü.), Ankara: Uzerler Matbaacılık.

Flannery J. A., Smith, K. M., (2014), "Eco-Library Design", Springer Science+Business Media Dordrecht, Boston.

Foucault M., (2019), "Kendini Bilmek - Bir Michel Foucault Semineri", (5.Baskı), İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri, Martin L. H., Gutman H., Hutton P. H. (Dü.), Çev. J. C. Yapıcıoğlu, İstanbul: Profil Kitap.

Fox W., (1994), "Ecophilosophy and Science", Environmentalist, (14), Tasmania, Australia.

Frank A. B., (1885), "Über die auf Wurzelsymbiose beruhende Ernährung gewisser Bäume durch unterirdische Pilze. Berichte Der Deutschen Botanischen Gesellschaft", (III),128 - 145.

Groat L., Wang D., (2013), "Architectural Research Methods", John Wiley and Sons Inc., USA.

Gündoğdu İ. E., Kahvecioğlu, N. P., (2021), "Mimarlık Üretiminde Denge Arayışı: Bir Müşterek Olarak Herkes İçin Mimarlık", Ege Mimarlık (112), 56-63.

Hays K., (2015), "Mimarlığın Arzusu Geç Avangardı Okumak", Çev. B. Demirhan ve V. Atmaca, İstanbul: Yem Yayın.

Hemenway T., (2018), “Permakültür Bahçeleri”, (5.baskı), Çev. İ. U. Kelso, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Heringer A., (2008), “Housing- An Often Neglected Area of Architectural Activity, Mass Housing Needs new Approaches”, *Architectural Review*, 60-67.

Heringer, A. (2020), “Anna Heringer Interview: Leave No Waste, But Knowledge”, (Wagner M.C., Röportaj Yapan), Louisiana Museum of Modern Art.

Holmgren D., (2020), “Essence of Permaculture Revised Edition”, Melliodora Publishing, Australia.

Hubbard P., Kitchin R.,(Dü.), (2018), “Mekan ve Yer Üzerine Büyük Düşünürler” (1. Baskı), Çev. Ataman E. Ş., Duman B., İstanbul: Litera Yayıncılık.

İltar E. K., Kütük E., (2021), “Petrus Abelardus'un Scito te Ipsum ‘Kendini Bil’ Doktrini Üzerine bir Değerlendirme”, 12th Eurasian Conferences on Language and Social Sciences, 117-127, Ural Federal University, Russia.

Kandemir Ö., (2019), “Mekan Tasarlama Eylemi ve Eğitimine Karmaşıklık Teorisi Üzerinden Çağdaş bir Yaklaşım”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 37-60.

Kılıç T., (2021), “Yeni Bilim: Bağlantısallık Yeni Kültür: Yaşamdaşlık, Beyin nedir?’den Yaşam nedir?’e bir Bilim Serüveni”, (3. Baskı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Kılınc N. T., (2018), “Mekana yerleşmek, Yaşamı Paylaşmak: Bir Arada Yaşamak”, *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi*, (3), 84-85.

Kıyar N., Karkın N., (2013), “Mimesis'in Yapıbozumsal Dönüşümleri”, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 3(7),93-98.

Kuçuradi İ., (2003), “Etik ve Etikler”, *TMH- Türkiye Mühendislik Haberleri*, (423), 7-9.

Kutluer İ., (2003), “Mekan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 28.Cilt.,(Erişim Tarihi: 06/08/2022).

Lacan J., (2014), “The Mirror Stage as Formative of the Function of the I as Revealed in Psychoanalytic Experience”, *Fourteenth International Psychoanalytical Congress*, Marienbad.

Leitner H., (2015), “A Bird's-Eye View on Pattern Research Volume: PURPLSOC The Workshop 2014”, içerisinde “PURPLSOC-Pursuit of Pattern Languages for Societal Change”, Baumgartner P., Sickinger R. (Dü.), (1-17).

Leopold A., (2014), “‘The Land Ethic’ From A Sand County Almanac (1949), Wheeler S. M., Beatley T. (Dü.) içerisinde “The Sustainable Urban Development Reader”, *The Routledge - Urban Reader Series*, 24-34.

Leopold A., (2020), “Bir Kum Yöresi Almanacağı ve Oradan Buradan Eskizler”, (1. Baskı), Çev U. Özdağ, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Lourenço B. J., (2018), “Regionalismo em Arquitetura: a Perspetiva de Gion A. Caminada e Diébédo Francis Kere”, Universidade Lusiana de Lisboa Faculdade de Arquitetura e Artes, Lisbon.

Lynch T., (2016), “Always Becoming Bioregional: An Identity for the Anthropocene”, OpenEdition Journals, French Journal of English Studies, 103-112.

Martin B. D., Schwab E., (2012), “Symbiosis: “Living Together” in Chaos”, Istoriko-Biologicheskije Issledovaniya Journal, (4), 7-25.

Mauch C., (2019), “Slow Hope: Rethinking Ecologies of Crisis and Fear”, Rachel Carson Center Perspectives: Transformations in Environment and Society.

Molacı M., (2020), “Stoa Felsefesinde "Doğaya Uygun Yaşama"nın Anlamı”, FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar 29, 201-218.

Mollison B., (2002), “Permaculture A Designers' Manual”, (2.baskı), Slay R. M. (Dü.), Tagari Publications, Australia.

Ökten K. H., (2021), “Varlık ve Zaman - Bir Okuma Rehberi”, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Özaloğlu S., (2009), “Dosya: Sıfırdan Başlamak Yeni Gurna: Yerellik Mimar: Hasan Fethi”, Mimarlık, 350.

Özer P., (2018), “Kültür Sanat Mimarlık”, İstanbul: Yem Yayın.

Özesmi U., (2019), “The Procumer Economy-Being Like a Forest”, Cornell University.

Özkan S., (2005), “Yoksulluk ve Mimari”, Mimarlık, 323.

Özsoy N. K., Çini, P., (2020), “Antroposentrik Küresel Çevre Politikalarının Ekosentrik Çevre Etiği Görüşü Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Dönmez R. Ö. (Dü.), Alternatif Politika Dergisi, 12(1), 20-49.

Petruševski I., (2012), “Fifteen rules of Christopher Alexander and the methods of generative design as the practical application of the "the nature of order" in architecture”, SAJ-Serbian Architectural Journal, 4(3), 254-279.

Pyla P. I., (2007), “Hassan Fathy Revisited Postwar Discourse on Science, Development and Vernacular Architecture”, Journal of Architectural Education, 60(3), 28-39.

Radkau J., (2020), “Doğa ve İktidar Global bir Çevre tarihi”, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları,

Rousseau J. J., (2021), “İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma”, Çev. R. N. İleri, İstanbul: Say Yayınları.

Rousseau J. J., (2021), “Toplum Sözleşmesi”, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, Çev. V. Günyol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rubinowicz P., (2000), “Chaos and Geometrical Order in Architecture and Design”, Journal for Geometry and Graphics, 2(4), 197-207.

Senge P. M., (2022), “Beşinci Disiplin- Öğrenen Organizasyon Sanatı ve Uygulaması”, Çev. A. İldeniz, A. Doğukan, B. Pala, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Slessor C., (2008), “Housing, An Often Neglected Area of Architectural Activity, Mass Housing Needs New Approaches”, The Architectural Review, 223(1335), 60-67.

Steele J., (1989), “The Hassan Fathy Collection A Catalogue of Visual Documents at The Aga Khan Award for Architecture”, The Aga Khan Trust For Culture, Switzerland.

Strullu-Derrien C., Kenrick P., Selosse M. A., (2017), “Section 1 - Origins of the Mycorrhizal Symbioses”, Martin F. M. (Dü.) içerisinde “Molecular Mycorrhizal Symbiosis”, 1-20, Wiley-Blackwell - John Wiley and Sons Inc.

Sveiby K. E., Skuthorpe T., (2006), “Treading lightly. The Hidden Wisdom of the World’s Oldest People”, Allen and Unwin, Australia.

Tanyeli U., (2001), “Çağdaş Mimarlıkta İslami İçerik Sorunu ve Cansever”, Kolektif, Ekincioglu M., (Dü.) içerisinde “Turgut Cansever - Boyut Kitapları / Çağdaş Türkiye Mimarları 1”, 7-25, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.

TDK Sözlüğü, (2021), “Çevre”, Çevrimiçi Türkçe Sözlük.

TDK Sözlüğü, (2022), “Erdem”, Çevrimiçi Türkçe Sözlük.

TDK Sözlüğü, (2022), “Müşterek”, Çevrimiçi Türkçe Sözlük.

The Holcim Foundation, (2011-2012), “Third Holcim Awards - Regional and Global Holcim Awards Competitions for Sustainable Construction Projects and Visions”, The Holcim Foundation, Switzerland.

Togay N., (2001), “Boyut Kitapları Çağdaş Türkiye Mimarları-4, Cengiz Bektaş”, İstanbul: Boyut Matbaacılık.

Trappe J. M., (2004), “A.B. Frank and mycorrhizae: the challenge to evolutionary and ecologic theory”, Mycorrhiza, 15(4), 277-281.

Udall D., Rayns F., Mansfield T., (2014), “Living Soils: A Call to Action”, The Soil Association Coventry University, Coventry.

Ulubay S., Önal F., (2020), “Mekan Üzerine Sorunsallar ve Kavrayışlar: Fenomenoloji Kuramının Yirminci Yüzyılın Mekan Anlayışına Etkileri”, Megaron, 15(4), 606-613.

Ultav Z.T., Sahil S., (2004), “Hassan Fathy Mimarlığı'nda Tasarım İlkeleri Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19(4), 365-374.

Urry J., (2018), “Mekanları Tüketmek”, Çev. R. G. Ögdül, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Varanda F., (2004), “The Aga Khan Award for Architecture, On Site Review Report Primary School Gando, Burkina Faso”, Gando: The Aga Khan Award for Architecture.

Web 1, (2022), <https://www.youtube.com/watch?v=yldzmBcpMcw> (Erişim Tarihi: 19/05/2022).

Web 2, (2017), <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/mek%C3%A2n> (Erişim Tarihi: 06/08/2022).

Web 3, (2019), <https://www.youtube.com/watch?v=0CewnVzOg5w> (Erişim Tarihi: 10/03/2022).

Web 4, (2018), <https://www.youtube.com/watch?v=UEMLBSRh5Dk> (Erişim Tarihi: 29.08.2022).

Web 5, (2021), <https://xxi.com.tr/i/antroposen-caginda-insan-ve-kent-yeni-bir-hikaye-pesinde> (Erişim Tarihi: 05/11/2021).

Web 6, (2021), <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/etik> (Erişim Tarihi: 23/10/2021).

Web 7, (2021), <https://www.youtube.com/watch?v=i-5SEQf7wz4> (Erişim Tarihi: 28/10/2021).

Web 8, (2022), <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/do%C4%9Fa> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).

Web 9, (2019), <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/insan> (Erişim Tarihi: 04/03/2019).

Web 10, (2021), <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/k%C3%BClt%C3%BCr> (Erişim Tarihi: 29/12/2021).

Web 11, (2021), <https://www.youtube.com/watch?v=o5rCfwggTHQ> (Erişim Tarihi: 15/03/2022).

Web 12, (2021), <https://www.indytrk.com/node/431881/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/and-felsefesi-sumak-kawsay-buen-vivir-i%C3%87yi-ya%C5%9Fam-nas%C4%B1m%C3%BCmk%C3%BCn-olur> (Erişim Tarihi:04/11/2021).

Web 13, (2018), <https://yesilgazete.org/blog/etiket/buen-vivir/> (Erişim Tarihi:08/12/2018).

- Web 14, (2013), <https://www.theguardian.com/sustainable-business/blog/buen-vivir-philosophy-south-america-eduardo-gudynas> (Erişim Tarihi:12/05/2021).
- Web 15, (2016), <https://www.youtube.com/watch?v=oUIGzy0bqFY> (Erişim Tarihi: 29/11/2021).
- Web 16, (2022), https://www.youtube.com/watch?v=3jnnBkx_SCM (Erişim Tarihi: 15/02/2022).
- Web 17, (2022), https://www.planetdrum.org/bioreg_approach_cities.htm (Erişim Tarihi:22/02/2022).
- Web 18, (2022), <https://www.etymonline.com/word/human> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).
- Web 19, (2022), <https://www.etymonline.com/word/humus> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).
- Web 20, (2021), https://en.wikipedia.org/wiki/The_Living_Soil (Erişim Tarihi: 26/09/2021).
- Web 21, (1995), <https://soilandhealth.org/wp-content/uploads/01aglibrary/010116Balfourspeech.html> (Erişim Tarihi: 26 08, 2022).
- Web 22, (2021), https://en.wikipedia.org/wiki/Lady_Eve_Balfour (Erişim Tarihi:27/11/2021).
- Web 23, (2022), <https://www.ifoam.bio/about-us/our-history-organic-30#organic-1.0> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).
- Web 24, (2010), <https://www.youtube.com/watch?v=ay8OMOf6AQ> (Erişim Tarihi: 30/08/2022).
- Web 25, (2022), <https://www.britannica.com/science/fractal> (Erişim Tarihi: 07/02/2022).
- Web 26, (2021), https://www.youtube.com/watch?v=ock9Gk_aqw4 (Erişim Tarihi: 10/03/2022).
- Web 27, (2015), <https://www.permaculturenews.org/2015/12/11/permaculture-zones-of-use-a-primer/> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).
- Web 28, (2020), <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/tasar%C4%B1m> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).
- Web 29, (2021), <https://www.nisanyansozluk.com/?k=mimesis> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).
- Web 30, (2011), <https://www.permaculturenews.org/2011/06/19/a-new-permactecture-toolbox-from-nikos-a-salingaros/> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).

- Web 31, (2022), <http://www.permatecture.at/> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).
- Web 32, (2014), <http://www.tasarimyarismalari.com/sevgiyle-yapan-siirsel-bir-mimar-cengiz-bektas/> (Erişim Tarihi: 01/07/2022).
- Web 33, (2020), <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196225> (Erişim Tarihi: 01/07/2022).
- Web 34, (2020), <http://mimdap.org/2013/03/bektath-mimarlyk/> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).
- Web 35, (2020), <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/86128> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).
- Web 36, (2017), <https://www.google.com/doodles/hassan-fathys-117th-birthday> (Erişim Tarihi: 28/04/2022).
- Web 37, (2015), https://www.academia.edu/11385277/Evi_veya_mimariyi_idealize_etme_fikri_Can_severin_yak%C4%B1n_oldu%C4%9Fu_bir_fikir_de%C4%9Fildir (Erişim Tarihi: 30/08/2022).
- Web 38, (2022), https://www.akdn.org/sites/akdn/files/media/documents/akaa_press_kits/1992_akaa_demir_holiday_village_-_turkey.pdf (Erişim Tarihi: 27/04/2022).
- Web 39, (2016), <http://www.archidatum.com/projects/datum-antique-hassan-fathys-new-barris-village/> (Erişim Tarihi: 28/04/2022).
- Web 40, (2022), <https://esanlamlisi.net/es-anlamli/imece/> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).
- Web 41, (2020), <https://www.architectural-review.com/essays/reputations/hassan-fathy-1900-1989> (Erişim Tarihi:29/04/2022).
- Web 42, (2013), <https://www.anna-heringer.com/installations/laufen-manifesto/> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).
- Web 43, (2021), <https://www.wmf.org/project/new-gourna-village> (Erişim Tarihi: 23/04/2022).
- Web 44, (2010-2011), https://www.moma.org/interactives/exhibitions/2010/smallscalebigchange/projects/meti_handmade_school.html (Erişim Tarihi: 04/05/2022).
- Web 45, (2010) <https://www.archdaily.com/51664/handmade-school-anna-heringer-eike-roszag> (Erişim Tarihi: 04/05/2022).
- Web 46, (2020), <https://europeanculturalcentre.eu/publication/interviews> (Erişim Tarihi: 05/05/2022).

- Web 47, (2018), <https://www.sangath.org/projects/aranya-low-cost-housing-indore/> (Erişim Tarihi: 05/06/2022).
- Web 48, (2019), <https://www.architectural-review.com/buildings/revisit-aranya-low-cost-housing-indore-balkrishna-doshi> (Erişim Tarihi: 05/05/2022).
- Web 49, (2018), <https://www.world-architects.com/en/architecture-news/insight/3-masterpieces-by-balkrishna-doshi> (Erişim Tarihi: 05/05/2022).
- Web 50, (2018), <https://channel.louisiana.dk/video/balkrishna-doshi-the-symphony-of-architecture> (Erişim Tarihi: 06/05/2022).
- Web 51, (2018), <https://www.world-architects.com/en/architecture-news/insight/3-masterpieces-by-balkrishna-doshi> (Erişim Tarihi: 01/06/2022).
- Web 52, (2021), <https://www.archdaily.com/968982/design-disruption-episode-11-architecture-for-the-people-with-balkrishna-doshi> (Erişim Tarihi: 06/05/2022).
- Web 53, (2021), <https://www.youtube.com/watch?v=WZu7ia7Brqw> (Erişim Tarihi: 07/05/2022).
- Web 54, (2003), <https://shirishberi.com/project-details.php?cat=Research&pid=35> (Erişim Tarihi: 10/05/2022).
- Web 55, (1996), <https://shirishberi.com/project-details.php?cat=Educational&pid=15> (Erişim Tarihi: 10/05/2022).
- Web 56, (2022), <https://shirishberi.com/paintings.php> (Erişim Tarihi:11/05/2022).
- Web 57, (2013), <https://www.youtube.com/watch?v=MD23gIlr52Y> (Erişim Tarihi:16/05/2022).
- Web 58, (2001), <https://www.kerearchitecture.com/work/building/gando-primary-school-3> (Erişim Tarihi: 05/05/2022).
- Web 59, (2010-2011), <https://www.moma.org/interactives/exhibitions/2010/smallscalebigchange/index.html> (Erişim Tarihi: 20/05/2022).
- Web 60, (2010), <https://www.kerearchitecture.com/work/building/gando-primary-school-library> (Erişim Tarihi: 05/05/2022).
- Web 61, (2011), <https://www.kerearchitecture.com/work/building/naaba-belem-goumma-secondary-school> (Erişim Tarihi: 20/05/2022).
- Web 62, (2011), <https://www.holcimfoundation.org/projects/secondary-school-with-passive-ventilation-system-gando-burkina> (Erişim Tarihi:20/05/2022).
- Web 63, (2022), <https://www.belentepe.org/arazinin-donumu/> (Erişim Tarihi: 29/08/2022).

Wenger E., (1998), “Communities of Practice: Learning as a Social System”, Systems Thinker, 9(5), 1-5.

Whitefield P., (2011), “The Earth Care Manual A Permaculture Handbook for Britain and other Temperate Climates”, (6.baskı), Harland M. (Dü.), Permanent Publications Hyden House Limited The Sustainability Centre, Hampshire,UK.

Yıldız N., (2008-2010), “Etik ile Ahlak Ayırımı”, Dergipark Felsefe Arkivi (35), 23-36.

Yücel S., Konuk D. D., (2013), “Bitişik Ekosistemler arasındaki sınırlar: Ekolojik Geçiş Zonları”, Tasarım + Kuram Dergisi, Sayı:15, 90-102.

Zevi B., (2015), “Mimarlığı Görebilmek”,(1.baskı), Çev. A. Tümertekin, İstanbul: Daimon Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Feyza DUMAN, 2012 yılında başladığı Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümünden 2016 yılında mezun oldu. 2017 yılında Adapazarı Belediyesi'nde Mimar olarak çalışmaya başladı. 2019 yılında Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Lisans eğitiminden itibaren ekip olarak katılmayı sürdürdükleri mimari fikir ve proje yarışmalarından çeşitli dereceleri bulunmaktadır. Adapazarı Belediyesi Kentsel Tasarım Müdürlüğü bünyesinde çalışmalarına devam etmektedir.

EKLER

Ek A: Tez Çalışması Kapsamında Yapılan Yayınlar

Duman F., Boyacıoğlu C., (2022), 'Mimarlık ve Permakültür', Gebze Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Araştırmalar Sempozyumu-6, *Poster Sunumu*, 1-2 Haziran.